

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ
ВОРКИ ТИМ, РУМА

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине

Лектура

Ивана Гачић

Дизајн корица

Павле Бајазет

Copyright © Архив Војводине, 2024.

Copyright © Ворки тим, Рума

ДУШАН ПОЗНАНОВИЋ

СЛАВКО ВОРКАПИЋ
– НАШ ВОРКИ

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

Vorky Team

Нови Сад – Рума, 2024.

Успомени на др Марка Бабца (1935–2014)

Издање поводом 130-годишњице рођења Славка Воркапића (1894–1976)

СПОМЕНАР ЗА ВОРКИЈА

Књига пред вама представља вишегодишњи рад Душана Познанића на сакупљању и писању материјала везаног за стваралаштво монтажера, редитеља, професора, теоретичара и мајстора холивудских монтажних секвенци Славољуба Славка Воркапића (1894-1976). Уз самог Воркапића и Познанића, више личности из њеног садржаја осведочени су Сремци, па није случајно да књига одражава „сремачки” поглед на живот и дело највећег српског филмског стручњака који је радио у Холивуду. Иако текстове у књизи нису писали само аутори из овог дела Србије, раскрснице сремског округа нераскидиво су повезане са животним причама описаним у њој.

У фокусу су догађаји у којима је Воркапић био учесник, сведок или зачетник током преломних политичко-историјских периода прошлог века. Од родних Добриница, преко Митровице, Земунa, Београда, Будимпеште, Крушевца, Кратова, избегличког пешачења до Албаније 1914, Париза, Њујорка, Лос Анђелеса и поново Београда, ова књига не описује само Воркапићева кретања, већ и деловање његових генерацијских сапутника и њихове улоге у памћењима и заборавима балканске и светске историје.

Књига садржи мање познате, али драгоцене податке о Воркапићевој породици (посебно судбини његовог брата Милана), пријатељству и сарадњи са Савом Шумановићем, Бошком Токином, Ђорђевићем Јовановићем, Вером Греговић и Робертом Флоријем, о мишљењу које су према њему и његовим пројектима заступали Меша Селимовић, Чарли Чаплин и Енди Ворхол, о открићу филмског записа са Воркапићем који датира још из 1917, као и његовим ликовним делима укључујући недовољно познате цртеже и радове на керамици, наменске и филмске плакате на којима је радио током боравка у

Паризу, Њујорку и Лос Анђелесу. Важно место у књизи заузимају текстови и предавања професора Марка Бабца (1935-2014), који је из личне и професионалне визуре описивао начине на које је Воркапић утицао на њега и његову генерацију, разматрајући особеност Воркапићевог погледа на филм и специфичност његове позиције у домаћој и светској кинематографији.

У књизи се налазе текстови о Воркапићу као филмском стручњаку: Душана Стојановића, Михајла Видаковића, Драгане Гавриловић, Данице Аћимовић и Драгана Цакића, као ликовном уметнику: Светлана Субашић, Тијане Палковљевић и Гордане Крстић-Фај, као теоретичару: Владе Петрића, Дубравке Лакић и Златка Паковића, као представнику српске авангарде: Божидара Зечевића и Небојше Пајкића, као мајстору монтажних секвенци: Марка Бабца, Боре Драшковића и Џона Хофмана, и као Сремцу: Ђорђа Глумца, Петра Милошевића и Душана Познановића. А за једног новобеоградског Сремца, потписника ових редака, који је тендециозно бирао локацију свог стана да би био ближе превозу за Руму - где ради као уметнички директор филмског фестивала *Mister Vorkey* - права је част пронаћи и сопствени текст у овом зборнику. Та част део је вишегодишње сарадње са програмским селектором фестивала Миланом Милосављевићем и фестивалским директором Драганом Цакићем, уједно и оснивачима „Ворки тима”, групе која се од 2005. ангажовано бави производњом филмова и покретањем иницијатива од културног и националног значаја у циљу промоције и презентације стваралачких идеја Славка Воркапића.

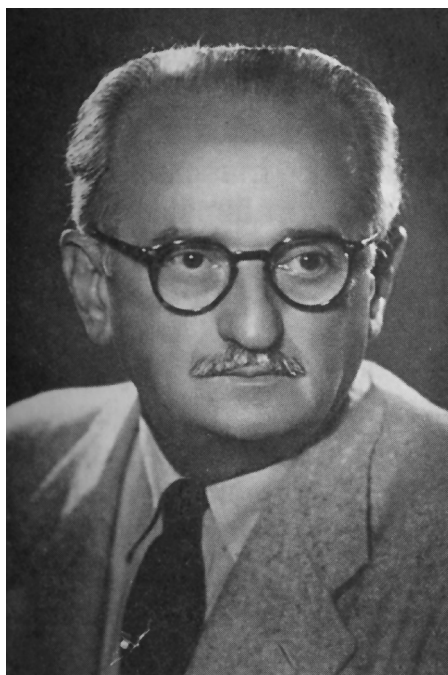
Начин на који је Познановић писао и аранжирао своје текстове (претходно објављене у „Сремским новинама”, часопису „Сунчани сат” и књизи „Благородне душе”) открива црту дискретне пристрасности овој тематици, али рекло би се да управо таква тенденција чини овај својеврсни споменар веродостојном литературом. Блиска осећања испољена у књизи не представљају само њено стилско обележје, већ и емоционални садржај који је објективно утицао на уметничке инспирације у њој представљене. Познановић показује на који су начин узајамна креативна препознавања условила она деловања по којима ће протагонисти ове књиге бити препознати од историје.

Пристапачност која краси ово биографско-историографско штиво не огледа се само у стилу, концепцији и избору текстова, већ и у отворености теоријских, архивских и политичких питања описаних у њој. И као што многи аутори у њој нису само хроничари већ и учесници догађаја о којима сведоче, тако ни читаоци такве књиге не чине само обичну већ стваралачки подстакнуту публику, позвану да суделује у јединственом процесу дијалога и уметничког препознавања. И они који Воркапића нису и који га јесу познавали саставни су део материјала о коме ће неки будући хроничари писати. Тај наш својеврсни „клуб Ворки” свакоме од њих жели добродошлицу.

Марко Костић

Портрети Славка Воркапића

Славко са сином Едвардом

Славко са кћерком Миром

НАШ ВОРКИ

Душан Познановић^{1*}
МИТРОВАЧКИ ДАНИ СЛАВКА ВОРКАПИЋА

Успомени на мајку

Када је 5. јуна 1952. године стигао на београдски аеродром, славни амерички филмски радник Славко Воркапић био је веома узбуђен што се после више од три деценије одсуствовања вратио у отаџбину. Крочивши на родно тле, писале су тадашње новине, он је још био под снажним „утиском поновног виђења свог родног места Сремске Митровице², додуше само из авиона, али су га пољане око града морале подсетити на његово рано детињство и дечачке игре у завичају”.³ Стигавши претходно у Ријеку прекоокеанским бродом „Србија”, са двадесетак америчких држављана југословенског порекла, Воркапић је изјавио да га помало пече савест што није нешто допринео развоју овдашње младе филмске уметности.⁴

Будући славни филмски редитељ, монтажер, педагог и теоретичар, али и школовани сликар, једно време радник код генијалног земљака Михаила Пупина, чак цивилни авијатичар и ученик шаха код чувеног мајстора Капабланке, Славољуб Славко Воркапић родио се 17. марта 1894. године у Добринцима, код Руме. Отац Петар тамо му је радио као бележник. Кажу да је као дете био ћутљив, али не и повучен, да је радо учествовао у свим дечачким несташлуцима, у некима и као коловођа.

---

^{1*} Аутор свих текстова у овом поглављу је Душан Познановић.

² У већем броју листова и часописа Сремска Митровица је погрешно наведена као родно место С. Воркапића. Види: „Илустровани лист” бр. 17, 1928; „Филмски алманах”, 1929; „Југословенски филмски алманах”, 1933; „Политика”, 6. јун 1952; „Слободна Далмација”, 1. децембар 1956...

³ *Познајши амерички филмски сѝручњак, наш земљак Славко Воркапић у Београду*, „Политика”, 6. јун 1952.

⁴ *Познајши филмски сѝручњак Славко Воркапић сѝишао у Југославију*, „Борба”, 2. јун 1952.

У Сремској Митровици, где је Петар Воркапић убрзо прешао са службом, Славко је најпре завршио основну школу. Већ у то време показивао је склоност према сликању, а свој први „портрет” начинио је „кредом на некој сремскомитровачкој тараби. За модел му је послужила његова нешто старија сестра”.⁵ Исти биограф (Никола Павловић) још истиче да је мали Славко имао врло бујну машту, да је често сањао о путовањима у неке далеке земље и о необичним авантурама. Чак је двапут бежао од куће: први пут, отац га је пронашао са другом у Манђелосу, пошто су кренули у Фрушку гору да постану хајдуци; други пут, као ученик I разреда гимназије, упутио се пешице на Дунав, у намери да се спусти до Црног мора и даље, до Африке, али га је отац гладног и исцрпљеног ухватио напред моста између Новог Сада и Петроварадина!⁶

Поводом обележавања стогодишњице рођења Славка Воркапића, чула се и емотивна опаска критичара Божидара Зечевића како није случајно што се овај филмски великан родио баш у години у којој је измишљен кинематограф. Још као шестогодишњи дечак он је на једној циркуској представи видео неке филмове Жоржа Мелијеса и то је пресудно утицало на његово животну опредељење.⁷ Сам Воркапић ће се касније присећати да је ту биоскопску представу у Сремској Митровици, по свој прилици, давао Лифкин путујући Theatre Electrique из Суботице. *Био сам зајанен. У њоку чийаве вечери нисам ни реч њроћоворио. То су биле неке фанџасџичне сџвари. И данас, кад мислим на њо, верујем да се радило о Мелијесовим филмовима.*⁸

Славко Воркапић је завршио четири разреда Краљевске мале реалне гимназије у Сремској Митровици са променљивим успехом. У школским књигама је забележено да му је отац Петар, по „сталежу”, био писар, па поседник и коначно заступник Прве хрватске штедионице. Живели су у кући број 15 на Тргу светог Димитрија.⁹

---

⁵ Никола Павловић, *Vorky's life story* (биографске цртице), у књизи *Визуелна њприрода филма – Славко Воркапић*, приредио Марко Бабац, „Слио”, Београд 1994, стр. 9.

⁶ Исто, стр. 9.

⁷ С. Бралић, *Сећање на филмској великана*, „Политика”, 18. март 1994.

⁸ Никола Павловић, нав. рад, стр. 11.

⁹ Види: гимназијске уписнице од 1904/5. до 1908/9, Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица.

У први разред Митровачке гимназије Славко Воркапић се уписао школске 1904/5. године, као јавни ученик, „на основу свједоџбе ниже пучке школе”. Био је углавном солидан ђак, владања похвалног или „према прописима”, али у четвртном разреду убележено му је „покудно поради недоличног владања”. А баш у том разреду (реални смер), школске 1907/8. године, зарадио је слабу оцену из земљописа. Пошто се није појавио на поправном испиту,¹⁰ изгубио је годину, тако да је сведочанство о завршеном четвртном разреду добио тек 30. јуна 1909. године. Занимљиво је да је будући признати сликар у првом разреду из цртања оцењен са „довољан”, касније се знатно поправио, да би у завршном разреду добио оцену „изврстан”. Његов разредни старешина, или како се то онда говорило „надстојник”, био је „прави учитељ” Јосип Пољац, који је предавао матерњи и друге језике.

С обзиром да је Митровачка гимназија тада била четвороразредна, а и због пресељења породице, млади Воркапић је школовање наставио у Земуну. Као ђаку шестог разреда тамошње реалне гимназије, писаће његов пријатељ и један од првих европских филмолога Бошко Токин, Славку досади школа, те пређе у Београд и упише се у Уметничку школу. Удела у свему томе имао је и академик Ђока Јовановић, наш велики вајар и директор поменути школе.¹¹ После две године, добивши стипендију Матице српске, отишао је у Будимпешту и тамо све до почетка Првог светског рата студирао на сликарској академији.

Рат је Славка Воркапића затекао у Крушевцу, на леговању код сестре, која је била удата за управника тамошње болнице др Лужанина. Већ извесно време наставник цртања у Кратову, где је „провео врло пријатне дане”, Славко је био приморан да се са српском војском повлачи преко Косова, Црне Горе и Албаније. Заједно са њим кренули су његов отац и брат Милан, као и Бошко Токин који је педантно забележио: из Косовске Митровице најпре возом до Урошевца, па

---

¹⁰ У уписници за школску 1907/8. годину дословно пише: „Ученику је дне 30. VI 1908. издана свједоџба без опћега реда с дозволом поновнога испита из земљописа након два мјесеца... Ученик се није подвргао поновном испиту из земљописа.”

¹¹ Бошко Токин, *Пушкови Славка Воркапића*, *Летопис Матице српске*, књ. 315, св. 3, Нови Сад, март 1928, стр. 453; Писмо Ранка Воркапића Милану Костићу, од 25. маја 1927, у књизи *Визуелна ѝророда филма*, стр. 43.

пешице до Призрена, „и даље – увек пешке – овим путем до Драча: Ђаковица, Пећ, Чакор, Андријевица, Подгорица, Скадар, Љеш”.¹² У Драчу су се тешком муком укрцали на неку италијанску лађу која их је пребацила до Бриндизија.

После обавезног карантина и путешствија преко Италије, најзад су стигли до једног малог места крај Гренобла, у Француској. Међутим, Воркапићу се није свидео живот у ђачкој колонији у Ворепу и једнога дана, такорећи без збогом, отишао је у Париз.¹³ Токин не наводи шта је даље било са осталим члановима породице Воркапић. Само кратко Славко Воркапић је похађао Уметничку академију у Паризу, потом прешао на Монпарнас, где се дружио са слободним уметницима и њиховим професорима. Ни ту није могао да се скраси, како због унутрашњег стваралачког немира и жеље за доказивањем, тако и због беспарице, па већ августа 1920. године одлази за Америку.

У једном разговору, румски професор Богдан Рајаковац (1907–1996), иначе загребачки студент, испричао нам је занимљиве детаље о свом „земљаку” Воркапићу:

Као њомоћни конобар на једном њрекоокеанском броду, зајуућио се Славко Воркапић 1920. у Америку. Многи су овако зајочели. Воркапић је отишао у „нови свет” са намером да се реши материјалних недаћа, које су га стално њроћониле док је боравио у Паризу. Живоћарио је у њочетку кукавно, све док једног дана није доскитио до Холивуда. Леј, инћелиенћан и марљив младић, освојио је срце једне леје америчке милионарке. Наставља рад зајочетј у Евроји: марљиво слика. Истћо-времено, чини и њрве њокушаје на филму: настћуја као филмски њлу-мац. Коначно баца кистј и с усћехом режира неке филмове.¹⁴

Преостали део биографије славног филмског радника Славка Воркапића, кога су у Америци кратко и присно звали Ворки (Vorky), мање-више је познат. У Холивуду је снимео низ документарних и експерименталних филмова,¹⁵ прославио се по секвенцама тзв. „ства-

---

¹² Бошко Токин, нав. рад, стр. 455.

¹³ Исто, стр. 455.

¹⁴ Види опширније: Богдан Рајаковац, *Савремено војвођанско сликарство*, „Студентске новине”, Загреб, 12. травња 1932.

¹⁵ Филмографија С. Воркапића: *Визуелна њрприода филма*, стр. 260-262; *Филмска енциклопедија*, 2, ЈЛЗ „Мирослав Крлежа”, Загреб 1990, стр. 689-690.

ралачке монтаже”, предавао је теорију филма на Универзитету Јужне Калифорније, али повремено и на београдској Академији за позориште, филм, радио и телевизију. Његов филм *Нови Американци* (1944) био је номинован за „Оскара”.¹⁶ Током боравка у Југославији снимио је свој једини играни филм *Ханка* (1955).¹⁷ Славко Воркапић је био један од највећих светских теоретичара филма, али за живота није написао књигу о „седмој уметности”, сматрајући да филм о себи сам најбоље говори. Тек у време обележавања стогодишњице његовог рођења, трудом професора Факултета драмских уметности у Београду Марка Бабаца, код нас је објављена књига Воркапићевих радова, биографских записа и докумената о њему под називом *Визуелна природа филма*.¹⁸

Нема сумње, Славко Воркапић је био емотивно везан за Срем, место свога рођења и школовања. Још као пештански студент, он је ферије проводио у завичају, сликајући на Гардошу и другим крајевима Земуна, чак и у Купинову где је са друговима цртао пејзаже. Не знамо поуздано да ли је и колико пута касније долазио у Сремску Митровицу, где је његова породица уживала велики углед, а брат Ранко Воркапић био председник котарског суда. У сваком случају, за Славкове биографе веома је значајно писмо које је његов брат Ранко упутио, 1927, у Сремске Карловце, краљевском јавном бележнику Милану Костићу, јер садржи доста детаља о животу тада већ познатог ликовног и филмског ствараоца.¹⁹

Понешто о Воркапићевом животу и раду сазнајемо и из митровачких новина које су излазиле између два светска рата и са поносом извештавале о активностима и успесима овдашњег „Србина уметника у Америци”. Тако је радикалски лист *Србија* још маја 1922. године донео следећу вест:

---

¹⁶ Краткометражни документарни филм „Нови Американци” (New Americans), који је С. Воркапић самостално режирао 1944, номинован је наредне године за највише признање америчке Академије за филмску уметност и науку.

¹⁷ Играни филм „Ханка”, према истоименој новели Исака Самоковлије, С. Воркапић самостално режирао и био косценариста. Главну улогу тумачила Вера Греговић, супруга Славковог сина Едварда који се такође бавио филмом.

¹⁸ Књигу *Визуелна природа филма* – Славко Воркапић приредио проф. Марко Бабац, а 1994. Издала београдска кућа „Слио”, у сарадњи са Факултетом драмских уметности из Београда и Академијом уметности из Новог Сада.

¹⁹ *Визуелна природа филма*, стр. 42-44.

Син нашеї йрисїаше і. Пеїра Воркаїића, а браїи йредседника коїарскої суда у Миїровици і. Ранка Воркаїића Славко Воркаїић налази се у Америци као сликар. Он је їамо йосїао умеїник йрвої реда. „Јединсїво”, које излази у Лос Анђелосу, бр. 8 од 30. айрила ове їодине, доноси о њему ово: „Славко Воркаїић. Познаїи наш умеїник Славко Воркаїић на йоследњој изложби слика у Холивуду добио је најбољу оцѣну, а недавно је именован као їлавни референїи умеїносїи за їласовиїу „Меїро - Филм” орїанизациїу. „

Радујемо се усїеху овоїа нашеї младої умеїника.²⁰

Док из текста у Јуїословенском филмском алманаху дознајемо да се те 1933. године у Сремској Митровици „и данас налазе (Воркапићеви) родитељи”, чувени митровачки недељник Срем обавештавао је, средином 1939. године, о намери „најпопуларнијег човека Холивуда г. Славка Воркапића” да посети град своје прве младости. Без обзира на неке „претеране”, па и нетачне податке, преносимо га овде у целости:

Миїровица, 22. јуна. – Познаїо је, да данас їоїово све модерне државе имају своју развијену филмску индусїрију. Код нас је їу акцију йовео још 1929. їодине равно из Холивуда наш суїрађанин і. Славко Воркаїић, чији родиїељи и рођаци данас живе у Миїровици и у сїиалној су вези са ї. Воркаїићем. Почейком јула долази у нашу државу і. Воркаїић да би йоново размоїрио моїућносїи за оснивање филмске индусїрије у земљи. Меровавни ће і. Воркаїића у їиом настїојању йомоћи.

Г. С. Воркаїић је још 1915. їодине наїусїио овај крај и оїишао на сликарске науке у Пешиїу, Минхен и Париз. У Паризу је добио йрву наїраду „Гран При”. Год. 1918. оїишао је у Америку, їде је једно време радио и код Пуїина, а био је и цивилни авијайїичар. Говори десетї језика. Он је їисао и издавао разне часоїисе и лисїове. У једном филму иїрао је улоїу Наїолеона. Године 1926. када је већ йосїао йоїуларни филмски сїручњак Холивуда сїворио је филм, који је сїојао свеїа 87 долара и 21 ценїи. Тим си је оїворио йуїи слави. Режирао је неке филмове код Парамунїа, зайїим їа је оїкуїио РКО, док коначно није „їусїио сигро” код МГМ, їде је дирекїор оделења за сїецијалне їїех-

²⁰ Србин умеїник у Америци, лист „Србија”, Митровица (Срем), среда, 24. мај 1922, власник и издавач „Србија д.д.”, одговорни уредник Коста Кулић.

ничке ефектије. Ту је режирао његово најбоље филмове МГМ-а, као „Бели јорџован”, „Антонио Адверзо”, „Добра земља” и др. Режирао је око 150 њивокласних филмова, иде је нарочитио технички део донимирао.

Г. С. Воркајић је за време своја одмора добио ангажман у Лондону за снимање монументалној филма „Лекарска дилема”. У Митровици се долазак суђрађанина і. Воркајића очекује с највећим несћирљјењем.²¹

По свој прилици, ратна олуја која се спремаља у Европи на дуже време је одложила Воркапићев долазак у завичај. У земљу ће стићи тек јуна 1952. године, и у њој – са краћим или дужим прекидима – боравити током те деценије, и касније 1969. године, остављајући, као предавач и аутор, дубок и неизбрисив траг у области филмске уметности. На жалост, из доступне документације нисмо могли сазнати да ли је Славко Воркапић нашао времена да посети своје Добринце и место свога дечаштва и школовања – Сремску Митровицу. Па, ипак...

У сремскомитровачком Музеју Срема чувају се два оригинална цртежа Славка Воркапића, настала 1938. године у Њујорку. Та своја два рада у тушу – *Глава девојке* и *Мушки акћ*²² – велики уметник поклонио је Митровици крајем 1952. године, у време када се у граду размишљало о оснивању музејске галерије. Како је до овог поклона дошло? У београдском „Авала филму” Воркапића су, 1. децембра те године, посетили тадашњи директор Музеја арх. Бранко Василић и студент археологије Петар Милошевић, а будући угледни митровачки археолог др Милошевић у свој дневник је, поред осталог, записао:

Дочекани смо њојило у „Авала филму” и разјоварали њојово један сачи о филму и уметности. Воркајић нам је одмах њоказао велике и леје албуме са својим сликарским и сценографским делима. Рекао је крајко:

– Дојушћам вам да слободно изабереће два моја рада за вашу и нашу будућу галерију.

---

²¹ *Најјоуларнији човек Холивуда і. Славко Воркајић долази у Митровицу*, Информативни недељни лист „Срем”, Сремска Митровица, 23. јун 1939, власник и издавач друштво „Срем”, новинар и уредник Милан Шкргић.

²² „Глава девојке”, инв. број 79, цртеж, туш, папир, 159 x 188 мм; „Мушки акт”, инв. број 80, скица у тушу, папир, 122 x 151 мм, Инвентар уметничких предмета, Музеј Срема, Сремска Митровица.

Одабрали смо две мале графике и замолили Воркапића да одржи једно пригодно предавање у Митровици. Он се њужно насмешио, али није могао да нам обећа свој долазак. Његове ироницљиве очи биле су њуне сеће при сваком изговору речи Митровица. Обећао нам је чврсто да ће послати за приказивање у граду неке своје експерименталне филмове.²³

И заиста, у музејским извештајима остало је забележено да су 18. јуна 1954. године у овој културној институцији приказана три експериментална филма професора Славка Воркапића: *Шума шумори*, *Фингалова шпиља* и *Холивудски статисти*.²⁴ Педантни директор Василић записао је и број гледалаца – 86.²⁵ У музејском дневнику такође стоји да је „Славко Воркапић, филмски стручњак” посетио Музеј 1952. и 1953. године, али др Петар Милошевић данас сматра да је то „мало вероватно”?! Ни други савременици се не сећају Воркапићевих долазака у Сремску Митровицу.

Када је новембра 1988. у Сремској Митровици обележавана 150-годишњица оснивања овдашње гимназије, у Галерији „Лазар Возаревић” организована је велика изложба дела наставника и ђака – ликовних уметника. Међу заступљеним радовима четрдесетак аутора били су и поменути цртежи Славка Воркапића.²⁶

Велико име у свету филма и теорије о „седмој уметности”, наш земљак и некадашњи суграђанин Славољуб Славко Воркапић, умро је 20. октобра 1976. године на имању свога сина Едварда у Михасу, у Шпанији. У његовој Митровици и Срему, ни тада, а и 1994, поводом стогодишњице рођења, скоро нико се није сетио да од заборава сачува успомену на великана и вршњака светског филма. Нека ово буде наш скромни допринос.

(„Сунчани сави”, бр. 5/1995; „Благородне душе”, 2002)

---

²³ Из необјављеног дневника др Петра Милошевића, Сремска Митровица, 1. децембар 1952.

²⁴ „Шума шумори” (Forest Murmurs, 1941); „Фингалова шпиља” (Fingal’s Cave, 1940); „Холивудски статисти” (The Life and Death of 9413 – a Hollywood Extra, 1927/28, коредитељ Robert Flory).

²⁵ Извештај о раду Музеја Срема за 1954.

²⁶ Види: Емица Милошевић, *Наставници и ученици Митровачке гимназије – ликовни уметници*, Галерија „Лазар Возаревић”, Сремска Митровица 1988.

ВОРКИ ЈЕ ИМАО И БРАТА МИЛАНА

Софија и Пејтар Воркајић, поред сина Славољуба, имали су још троје деце: Ранка, Милана и Љубицу – Ко је био др Божидар Лужанин – Сјоменици породица Воркајић и Лужанин на сјајном православном гробљу у Сремској Миштровици

Све до данас се сматрало да је Славољуб Славко Воркапић (Добринци, 1894 – Михас, Шпанија, 1976), највеће светско филмско име са простора Србије и бивше Југославије, имао само једну сестру и једног брата. Томе су највише допринели савремени биографи популарног Воркија, захваљујући превиду, боље рећи напажљивом ишчитавању раније објављених текстова о животу чувеног српског и америчког монтажера, редитеља и сликара. А можда се мислило да то и није било тако важно.

Најзаслужнији за осветљавање Воркапићевог живота и дела, др Марко Бабац (1935–2014), у капиталном делу *О њавом филму*, поред осталог је забележио: „Био је (Славко – прим. ДП) најмлађе дете Софије, рођене Гњатовић и Петра Воркапића, скромног бележника, а касније заступника Прве хрватске штедионице, који су имали још двоје деце – сина Ранка и кћерку Љубицу...”

И то је било погрешно!

Наиме, један од највећих поштовалаца Воркијевог стваралаштва, и сâм познати редитељ, монтажер, професор и теоретичар филма, др Марко Бабац је погрешно пренео реченицу из важног текста Бошка Токина (*Пушови Славка Воркајића*, 1928) о њиховом заједничком повлачењу преко Србије, Црне Горе и Албаније. Бабац је написао:

„Почетак Првог светског рата (1914) затиче Славка у Крушевцу, где је на летовању (!) код сестре Љубице, удате за управника крушевачке болнице, др Лужанина. Под притиском аустроугарске офанзиве, Славко се са српском војском, оцем Петром, старијим братом Ранком, школским другом из Земуна Бошком Токином и Токиновим млађим рођаком Миланом (подвукао - ДП), пешице пребацује... у Албанију.” Потом ће Славко из Италије отпутовати, преко Тулона у Париз, и тамо се дружити са Савом Шумановићем, Милом Милуновићем, Б. Токином и другима.

У поменутом раду, међутим, Бошко Токин дословце записује:
„Славко, његов отац, брат Милан (дакле Славков брат – прим. ДП), Н. Крстић и ја пођосмо возом до Урошевца...” Потом Албанија, Бриндизи, коначно Француска.

Чувени филмски радник Славко Воркапић, дакле, имао је још једног брата – Милана!

По свој прилици су се обојица, а можда и најстарији брат Ранко (кога, додуше, Токин не помиње) заједно обрели у Паризу? Посредно, о томе би могла да посведочи једна разгледница, упућена 24. јула 1926. из Париза у Сремску Митровицу. На њу је, пре две године, у „Сремским новинама”, указала директорка Галерије слика „Сава Шумановић” у Шиду Весна Буројевић, а адресована је на име (извесног) Милана Воркапића?! Потписани Сава Шумановић, Мило Милуновић и Јозо (вероватно Туркаљ) куртоазно се јављају свом митровачком пријатељу.

Поред осталог, Весна Буројевић се запитала:

„Ко је био Милан Воркапић, коме су писали? Могућа је веза Саве Шумановића са господином Миланом преко презимењака Славка Воркапића, вероватно су били у неком сродству. Шумановић са пуно поштовања пише (касније, у свом аутобиографском тексту – прим. ДП) о поукама цртања које је још као гимназијалац, у Земуну, добио од Славка Воркапића. Вероватно је Милан Воркапић старији од Шумановића, пошто му сликар персира. Разгледница је адресована веома кратко: *Gospodin Milan Vorkapić, Mitrovića (Srem), Kraljevinā Srba, Hrvata i Slovenaca*, нема улице и броја. Док се не сазна ко је Милан Воркапић, који међу нашим уметницима у Паризу има пријатеље, на основу адресе можемо претпоставити да је био значајна личност у граду...”

Прелиставајући расположиву литературу, коначно смо и то разјаснили!

Градски чиновник Милан Воркапић, наводи се у *Сремскомиштровачкој хроници* (Група аутора, Нови Сад 1987), са групом угледних грађана Митровице (Јеша Видић, проф. Бошко Новаковић и др.) ухапшен је 6. маја 1941. и мучен од стране усташа. Његову даљу, трагичну судбину, открива Јован Удицки у књизи *Жрџиве II светској рати* у *Сремској Миштровици* (Музеј Срема, 1953):

„Воркапић Петра Милан, рођен у Бановцима (срез земунски) 1883. г. Србин. Градски благајник. Ухапшен је 5. маја 1941. г. Одведен је у Копривницу, а из тамошњег логора у Јадовно, где је као и остали мученици тамо лишен живота и бачен у провалију.”

* * *

Биографи Славка Воркапића наводе да је он, још као митровачки основац, показивао велику наклоност према цртању. Никола Павловић каже да је први „портрет” направио на некој уличној тараби, а модел му је била старија сестра Љубица. А та сестра Љубица, како смо из гимназијских споменица утврдили, рођена је у Батајници 1889. године. У Краљевској малој реалној гимназији у Митровици завршила је сва четири нижа разреда, од школске 1900/01. до 1903/04. године. Најдуже ће живети од свих из породице Петра и Софије Воркапић.

Доста рано, Љубица Воркапић се удала за др Божидара Лужанина и већ 1910. родила сина Ђорђа, прво од четворо њихове деце.

Узбудљива, а потом и трагична, била је судбина овог угледног зета Славка Воркапића. Рођен 25. децембра 1885. године у Миоковцима код Чачка, Божидар Лужанин је дипломирао медицину у Бечу, а у Митровицу ће доћи 1914, по свој прилици из Крушевца. Према сазнањима проф. др Јована Максимовића, на месту управника овдашње болнице, 1923, Лужанин је заменио др Јарослава Данеша. Од 1931. до 1938. године, када га премештају за управника болнице у Смедереву, у Митровачкој болници је био шеф интерног одељења.

У писму од 25. маја 1927. пријатељу Милану Костићу, кр. јавном бележнику у Сремским Карловцима, најстарији Славков брат Ранко Воркапић, митровачки судија, помиње и свог зета др Божидара Лужанина. Између осталог, пише му:

„Вељко Петровић је мој стари и одлични познаник, друг и пријатељ. Не знајући, где сам, он је још лане обратио се на мога зета, управитеља овдашње жупанијске болнице, Дра Божидара Лужанина писмом тражећи од њега, да му хитно пошаље податке о моме брату сликару Славољубу за свој рад, који издаје Матица Српска у Новоме Саду приликом прославе своје стогодишњице...”

У већ помињаној књизи о жртвама рата из Сремске Митровице, Ј. Удицки је забележио и несрећан крај живота др Божидача Лужанина. Настрадао је приликом до данас неразјашњене експлозије муниције у смедеревској тврђави, 5. јуна 1941, заједно са више стотина, можда и хиљада суграђана. Још пише да се налазио тамо „по својој службеној дужности. Као Србијанац морао је да се уклони из Митровице, по усташкој наредби.”

На спомен-костурници у Смедереву, међу 485 утврђених имена жртва, под редним бројем 247. уклесано је и име лекара др Божидача Лужанина.

* * *

Веродостојност ових „нових прилога” за биографију Славка Воркапића и његових најближих потврђују два нема сведока – споменици породица Воркапић и Лужанин на митровачком старом православном гробљу.

На првом од њих, убележени су следећи подаци:

Овде почива РАНКО ВОРКАПИЋ, старешина среског суда, рођен 1881. умро 1931.

ПЕТАР ВОРКАПИЋ 1858–1940.

СОФИЈА ВОРКАПИЋ 1858–1948.

А у доњем делу споменика још пише:

Гробница породице П. ВОРКАПИЋ

син МИЛАН 1884–1941.

и СЛАВКО 1894–1976.

Сасвим је јасно да на том месту нису могли бити сахрањени посмртни остаци браће Милана и Славка Воркапића – први су нестали на стравичном усташком стратишту, у јами Јадовно, други покопани на имању Славковог сина Славомира (Едварда) у Михасу, Шпанија.

По свој прилици, њихова имена је на црном мермеру „дописала” сестра Љубица Лужанин (умрла 1984), приликом каснијег подизања (обнављања?) споменика.

А на споменику изнад породичне гробнице Лужанин, који се налази у непосредној близини обележја Воркапићевих, стоји следећи натпис:

ДЕСАНКА – БЕЛКА 1916–1935.
Др БОЖИДАР ЛУЖАНИН 1885–1941.
ЉУБИЦА ЛУЖАНИН 1889–1984.
син ЂОРЂЕ 1910–1955.

И доле још:

ПЕТРОВИЋ НАДА 1912–1989.
ВЕРА 1919–1981.

(„Сремске новине”, 28. октобар 2015)

СЛАВКОВА ПОСВЕТА БРАТУ РАНКУ ВОРКАПИЋУ

Пронађена оригинална фотографија коју је прослављени режисер и монтажер, из Лос Анђелеса, 1921, послао старијем брату у Сремској Митровици

За новинара који деценијама истражује животописе знаменитих Митровчана, и Сремаца уопште, нема веће радости него када му се јави пажљиви читалац и саопшти неки нови детаљ, податак о личности којом се бави. А управо један такав срећан моменат се „наместио”, средином септембра, пошто је суграђанин и „исписник” нашег листа, Иван Барат (1960), аутору ових редова телефоном саопштио: „Код куће чувам фотографију Славка Воркапића, стару безмало сто година!”

Није потребно много подсећати ко је био Славољуб Славко Воркапић (1894–1976), светско име „покретних слика” – чувени филмски редитељ и монтажер, теоретичар, универзитетски професор, сликар по вокацији, па чак и глумац. Тек, животна стаза га је водила од родних Добринаца, крај Руме, преко Сремске Митровице, Земунa, Београда, Будимпеште, Крушевца и Кратова, кроз албанску голготу, па

преко Париза, све до Њујорка и Холивуда. У граду на Сави је завршио пучку школу и Краљевску малу реалну гимназију, а у кући на Тргу светог Димитрија 15 дуго су живели Петар и Софија Воркапић, њихови синови Ранко, Милан и Славко, и кћерка Љубица.

У дворишту Ивана Барата, који се у Сремску Митровицу доселио из Чалме и, као пољопривредни техничар годинама радио у предузећу „Пинки”, сазнајемо детаље о фотографији на којој дословно пише:

Los Angeles 25 nov. 1921.

Браћу Ранку за усйомену Славко.

– Супруга Вероника и ја смо 1987. дошли у ову кућу да бисмо пазили на баку Јозефину (звану Цина) Матијевић, са којом нисмо били у сродству. Њен муж Стипа није био жив. Јозефина је умрла 31. децембра 1991. године, па смо наследили њен дом. Слика коју смо назвали „Чезња” је дуго стајала урамљена на зиду, у веома лепом старинском, позлаћеном раму. Када смо, 1998, извадили слику (да би тај рам супруга префарбала у бело и искористила за огледало), нашли смо ову Воркапићеву фотографију. Налазила се испод картона са задње стране. Као да је неко скривао ту фотографију, можда од касније успостављене усташке власти, ко ће то знати?!

Старији су причали, сећа се Иван, да је слику „Чезња”, у темпери, са мотивом девојке која седи крај огњишта, насликала „наша Мара”. Уосталом, када је овај рад издвојен из позлаћеног оквира, на њеној позадини се, заиста, указало име Марије Перић. Породица Барат није никада упознала ауторку слике, за коју претпостављају да је рођена око 1914. године и да је живела у Загребу. Знају само да је Мара била сестра од тетке бака Јозефининог супруга Стипе Матијевића.

А откуда фотографија Славка Воркапића са његовом оригиналном посветом старијем брату Ранку, баш у овој кући (у данашњој Улици краља Александра Карађорђевића) до даљњег ће остати мистерија.

У покушају да дођемо до било какве везе између породица Матијевић и Воркапић, крећемо од доступних (и оскудних) података о Ранку Воркапићу (1881–1931), угледном судији и старешини Среског (котарског) суда у Сремској Митровици. Захваљујући љубазности

митровачких матичара, сазнајемо да је рођен у Купинову, као и да се, 1925, венчао са Даницом Бертић, која је дошла из родног Северина, код Бјеловра. Да ли су имали потомака, нисмо утврдили, а такве податаке не открива ни споменик породице Воркапић на Православном гробљу у Митровици. Још знамо да је Ранко био веома активан у Српској грађанској читаоници, у Удружењу српских добровољаца и другим градским друштвима...

Расположиви подаци јасно указују да је фотографија чувеног Воркија, како су пријатељи и колеге звали Славка Воркапића, настала 1920. године у Њујорку. У то време већ афирмисани ликовни уметник, школован у Београду и Будимпешти, у Њујорку је радио „као дизајнер у једној великој фабрици текстила, а затим као чистач у фотографској радњи и сликар реклама за плату од 25 долара, и најзад као модни илустратор и портретиста”. Велики познавалац његовог живота и стваралаштва, др Марко Бабац (1935–2014), даље, наводи да је Славко, желећи да обезбеди новац за пут до Холивуда, своје жељене дестинације, поред осталих, насликао и портрет „једне богате Американке”. А то је управо ова, непозната лепотица са платна испред Воркија, што потврђује и сличан снимак објављен у књизи проф. Бабац „О правом филму” (Академија уметности, Нови Сад 2009).

Са хонораром од 150 долара, за то време „огромним”, Славко Воркапић је могао да крене аутомобилом за Лос Анђелес и тамо стигне годину дана након свог доласка у Америку. Било је то у пред крај јула 1921. године, о чему сведочи разгледница упућена блиском пријатељу, сапутнику преко албанских беспућа, Бошку Токину (1894–1953), будућем пиониру филмске критике на нашим просторима.

Нема сумње, снимак који је Марко Бабац објавио у својој књизи и онај који је деценијама чувао Иван Барат, настали су у исто време, током 1920. године. Пожутела фотографија (19 x 24 см), коју држимо у руци, са Славковом посветом старијем брату Ранку, сведочи да се рођени Добринчанин и митровачки ђак веома брзо снашао у средишту филмске индустрије и тиме могао да похвали најближима у завичају. Неком омашком, додуше, у поменутој књизи су наведени погрешан датум и сврха настанка портрета америчке даме (1929?), што Славков потпис са митровачке фотографије убедљиво исправља!

Откуда, дакле, Воркијева фотографија у кући Митровчанина Ивана Барата, који није био у сродству са претходним власницима, тешко је утврдити. Чињеница да је Србин Ранко Воркапић био ожењен Хрватицом Даницом Бертић из околине Бјеловара, требало би да буде некакав траг. Јер, и породице Јозефине Матијевић и Марије Перић су хрватског порекла, па би могла да се пронађе одређена пријатељска, комшијска или нека друга веза ауторке слике „Чезња” и њених рођака са митровачким Воркапићима. А испод рама те слике је, неким чудом, изронила фотографија коју је Славко Воркапић, из Лос Анђелеса, крајем 1921. године, послао за успомену свом брату у Митровици.

(„Сремске новине”, 18. новембар 2020)

ТРИ ЦРТИЦЕ О СЛАВКУ ВОРКАПИЋУ

Географија

Читав живот Славољуба Славка Воркапића (Добринци код Руме, 1894 – Михас, Шпанија, 1976) био је једно велико, узбудљиво и дуготрајно путовање. Оно је, практично, започело још док је син Петра Воркапића, бележника у Сремској Митровици, био основац, веома бујне маште и склон свакојаким дечијим несташлукима. Славкови биографи тврде да је малишан често сањао о путовањима у неке далеке земље и о необичним авантурама. Чак је и двапут бежао од куће: први пут, отац га је пронашао са неким другом у оближњем селу Манђелосу, пошто су кренули у Фрушку гору да постану хајдуци. Потом се, као ученик првог разреда митровачке Краљевске мале реалне гимназије, упутио пешице на Дунав, у намери да се спусти до Црног мора и даље, до Африке, али га је отац гладног и исцрпљеног стигао насред моста између Новог Сада и Петроварадина.

Његова прва “путовања”, дакле, завршила су се прилично неславно.

Занесен маштањем о путовањима у необичне и далеке крајеве, гимназиста Славко Воркапић није се прославио као ђак, чак и када је била у питању “омиљена” му географија. Оцене је, додуше, имао

углавном прелазне и солидне, чешће *добре* него *веома добре* и *изврсне*, али је због слабе из земљописа морао да понавља четврти разред. У том завршном разреду митровачке ниже гимназије, школске 1907/8. године, у рубрици владање стајало је *йокудно йоради недоличної владања*. А оцена из земљописа – *није довољан!*

Несташном и помало немарном ђаку Славку Воркапићу, додуше, пружена је одговарајућа прилика да пропусти исправи. У забелешци коју је у школском дневнику оставио разредни старешина Јосип Пољац дословно стоји: *Ученику је дне 30. VI 1908. издана свједоџба без ойћеџа реда с дозволом йоновної исйиџа из земљойиса након два мјесеца*. Нажалост, испод тих редова равнатељ Митровачке гимназије Петар Ратковић могао је само да допише: *Ученик се није йодврџао йоновном исйиџу из земљойиса*.

Пошто се није појавио на поправном испиту, Славко је изгубио годину, тако да је сведочанство о завршеном четвртом разреду добио тек 30. јуна 1909. године.

У животу будућег славног филмског редитеља, монтажера, педагога и теоретичара, па и глумца, школованог сликара, једно време радника код генијалног земљака Михаила Пупина, чак цивилног авијатичара и ученика шаха код чувеног Капабланке, митровачка епизода са географијом биће запамћена само као згодан повод за шалу и присећање на завичај. Јер, када из Сремске Митровице, преко Земуна, Београда и Будимпеште, а онда, у току Првог светског рата, из Србије, Црне Горе и Албаније, крене пут Бриндизија, по Италији и Француској, све до Париза, и даље, бродом, до Америке и Холивуда, сам тај живот исписаће Славку Воркапићу из географије највишу могућу оцену – *изврсиан*.

Маџемаџика

Из предмета математика, митровачки гимназиста Славољуб Воркапић имаће на крају првог разреда оцену *веома добар*, у другом и трећем – *добар*, у четвртом – *довољан*, а на крају тог нижег ступња школовања, пошто је поновио разред – *веома добар*. Потом се његова породица преселила у Земун, где ће Славко наставити гимназијско школовање, мада не задуго.

У прилици смо да први обелоданимо један до сада непознат детаљ из Воркапићевих ђачких дана, везан управо за тај не баш популарни предмет, математику. Наиме, у сомборском Голубу – лисћу за српску младеж, који је излазио од 1879. до 1913. године, још као ученик другог разреда митровачке Краљевске мале реалне гимназије, Славко је објавио један *рачунски задатак*. Било је то у четвртом броју Голуба, 15. фебруара 1906, а математичка загонетка коју је *задао*: Славкољуб Воркапић гласи:

Била је једна скупиштина, кад је дошао старешина ујшћина: "Колико вас има?"

А један од њих одговори: "Да нас је толико, колико нас сад има и $\frac{1}{4}$ од тога ња још 50 ња би нас било равно 500."

Колико их је било?

У следећем, 5. броју Голуба, од 1. марта 1906, редакција објављује решење, које гласи: *Било их је у скупиштини 360, јер $360+90+50=500$.*

Занимљиво је да су многи ученици из Сремске Митровице (Јован Докозић, Стеван Стојшић, Славко и Миливој Форишковић, Баја, Лука и Милеса Бајић, Коста Ђорђевић) решили неки од ребуса и загонетки из 4. броја Голуба, али не и *рачунски задатак* који је поставио Славкољуб Воркапић. Ипак, Александар пл. Рокнић, Ђорђе Николајевић и Сима Јанковић нису обрнули митровачку младеж и тачно су одговорили и на Славково питање. Мада су они тада били ученици основне школе, а у први разред Митровачке гимназије се заједно уписали наредне, школске 1906/7. године, сасвим је могуће да су и лично познавали две године старијег Славка Воркапића.

Цртање

Још као ђак "пучке" школе, дакле као основац, Славко Воркапић је показивао склоност према цртању и сликању. Свој први "портрет", како тврди један од његових биографа, Никола Павловић, начинио је кредом на некој сремскомитровачкој тараби, а позирала му је његова нешто старија сестра. Није сувишно знати да је будући школовани и признати сликар у првом разреду Митровачке гимназије из цртања био оцењен са *довољан*. Касније се знатно поправио, да би у

завршном разреду из предмета “просторучно писање” имао оцену *изврстан*.

Као ђаку шестог разреда Реалне гимназије у Земуну, писао је његов пријатељ и један од првих европских филмолога, Бошко Токин, Славку Воркапићу досади школа, те пређе у Београд и упише се у Уметничку школу. Удела у свему томе свакако је имао и академик Ђока Јовановић, наш велики вајар и директор поменуте установе. Воркапићеви радови одмах су били запажени и он, 1912, добивши четворогодишњу стипендију Матице српске (из задужбине Гавре Романовића), одлази у Будимпешту. Све до почетка Првог светског рата студирао је на тамошњој сликарској академији, а школске распусте проводио у Земуну, код родитеља, најчешће сликајући пејзаже на Гардошу и у оближњем Купинову. Касније је, као наставник цртања, предавао у гимназији у Кратову.

Студије сликарства наставља у Паризу, где је, 1917, остварио прве запажене резултате, учешћем на изложби Југословенске уметности и фолклора и израдом њеног пригодног плаката. Са два своја платна и под псеудонимом Истар, следеће године успешно учествује на још једној значајној југословенској изложби у Паризу. А онда, 1920, правац Америка и – Холивуд!

Једно веома важно и мало познато сведочанство о Славку Воркапићу, будућем врсном сликару, оставио је нико други до његов две године млађи друг из Земунске гимназије, Сава Шумановић. У својим аутобиографским забелешкама, из 1939, Шумановић поред осталог каже:

У Шиду сам био до своје 10. године, када су ме уписали у Земунску реалну гимназију. Ту сам се почео занимаћи за сликарство у својој 14. год., а у 15. години (5. раз. реал. им.) полазио сам приватни течај проф. Јуниа, који ме је учио импресионистичко сликање и то на начин Сезана и Ван Гоја. Крај тога, многа сам у оно време научио од мој школској друга Воркапића Славка, који је имао срећу да изађе из гимназије и да се упише у Београду код Јосифа Љубе Ивановића у школу. Код тога пријатеља научио сам технику оловком и лепо цртање по природи. И данас кад се осећам слаб, појражим те цртеже као и једно уље из тога времена, и онда видим да нисам био слаб, и без талента, него да сам био већ и у тој раној младости толико свестан и добро шко-

лован, да сво накнадно школовање нисам њребао, већ само слободе да се њрејусѝим својој њасији.

Штета је што није остало више писаних трагова о земунском дружењу Саве Шумановића и Славка Воркапића, двојице наших великих уметника, Сремаца.

(Историјски архив Срем 1946–2001,
Сремска Митровица 2001)

„ХАНКА” НАШ ПРВИ ФИЛМ У КАНУ

Пре 120 година, 17. марта 1894, у Добринцима код Руме родио се Славољуб Славко Воркапић (од оца Петра и мајке Софије, рођ. Гњатовић), без сумње, најсјајнија српска звезда у сазвежђу светске кинематографије. Основну школу и четири разреда Краљевске мале реалне гимназије је завршио у Сремској Митровици, а школовање потом наставио у Земуну, Београду и Будимпешти. Филмска планетарна величина постаће двадесетих година у Америци.

Поводом три деценије од Воркијеве смрти (тако су Славка звали у Холивуду), у његовом родном селу, 2006, три наша филмска великана – Марко Бабац, Владимир Петрић и Боро Драшковић – открили су спомен плочу са барелефом, на којој пише: *Овде је рођен Славољуб Славко Воркапић (17. марта 1894 - 20. октобар 1976) српски и амерички сликар, филмски монтажер, редитељ, теоретичар и педагог. МЗ Добринци и Vorkey Teat.* Те исте речи урезане су и на енглеском.

Колико знамо, то је једино спомен обележје постављено у част великог Сремца у Холивуду!

Славко Воркапић се прославио по својим монтажним секвенцама, експерименталним и кратким филмовима, од којих су *Животи и смрти холивудској ситатисте бр. 9413* (1927), *Шума шумори* (1940) и *Финјалова њећина* (1942) ушли у све филмске читанке, а *Војник Смић* (1942) и *Нови Американци* (1944) били номиновани за Оскара.

Боравећи после толико година у својој домовини (1952–1959), славни Ворки је имао добру жељу и намеру да помогне југословенској кинематографији у повоју: био је консултант приликом снимања

неколико филмова, саветник у Авала филму, професор на београдској Академији за позориште и филм... Тада се и родила замисао о снимању првог Воркапићевог играног филма, *Ханка* (1955).

Дугометражни играни филм *Ханка*, „с фолклорним мотивима (пун песама и игара) и комерцијалним аспирацијама” (М. Бабац), сниман је према мотивима приче Исака Самоковлије, значајног босанско-херцеговачког прозног писца. Сâм аутор новеле, Самоковлија, како су писале ондашње новине, баш и није био задовољан Воркијевим приступом његовом делу, па кажу да „није видео чак ништа од снимљеног материјала”. Уосталом, његово име је помињано у смислу „оригинала”, док се као сценариста и писац књиге снимања потписао Славко Воркапић. Дакле, Ворки је био комплетан аутор филма *Ханка*.

На теренима у околини Сарајева снимала је велика филмска екипа, у којој су били и знаменити глумци попут Јована Милићевића и Мире Ступице, али је главна улога поверена готово непознатој и неискусној, младој лепотици Вери Греговић. Пре тога, са само двадесет две године, она је први пут заиграла у филму *Софка* (1948) Радоша Новаковића. Али, Вера је била „прави тип расне жене раскошних облина, какву је Славко замишљао у својим романтичним сновима из младости” (М. Бабац).

Сâм редитељ Славко Воркапић ће нешто касније рећи да *Ханка* припада филмовима које он назива комерцијалним, а снимљени су да забављају или потресу публику: „Наравно, има бољих и лошијих комерцијалних филмова, али – то је друго питање. Остављам другима да суде колико *Ханка*, по забавно-потресним квалитетима или по неким другим ванфилмским мерилима, заостаје иза осталих (комерцијалних) филмова.” („Књижевне новине”, 1956).

Ти други ће, попут Воркијевог пријатеља и поштоваоца Владе Петрића, поред осталог, рећи како је *Ханка* „типично комерцијалан забавни филм, технички ефектан, али без посебних уметничких квалитета”. Редитељ и теоретичар Марко Костић, пак, сматра да је прави домаћи филм, Воркапићевим доласком у земљу и са његовим „циганским епом” *Ханка* - заправо, васкрсао! „Уместо слободног уметничког експеримента”, каже Костић, „Југославија је добила оно чега се највише плашила, иако то, наравно, није признавала – кла-

сичан холивудски филм! Дело није било опасно због своје американизоване идеологије, јер да је тако холивудски филмови би били забрањени у нашим биоскопима; оно је било опасно због своје унутрашње структуре, због симболичке прецизности којом је успевало да проговори истину, без уплива у политичке конотације.”

Било како било, после неколико година проведених у домовини, Ворки је схватио да није наишао на разумевање и подршку за свој рад, па се прилично разочаран вратио у Холивуд. По његовом одласку, продуценти из Босна филма су скратили *Ханку* за четрдесет пет минута, јер је филм у оригиналној верзији трајао 132 минута. То је Воркапића огорчило, па је запретио да ће их предати суду уколико се са осакаћеним филмом појаве у Америци. Али, пре него што ће отићи из земље, велики стваралац је, 1958, изјавио да од њега нико није тражио да се *Ханка* пласира на америчком тржишту. Можда би се тамо, каже, неко и заинтересовао за Веру Греговић, као глумицу, која је после снимања *Ханке* отишла у Америку са Славковим сином Ердвардом, али се више није појављивала на филму.

У историји наше кинематографије остаће забележено да је *Ханка* Славка Воркапића био први југословенски филм који се (1956) појавио на фестивалу у Кану (први у конкуренцији за награду Златна палма – прим. ДП).

Меша Селимовић и „Ханка”

На једној фотографији, из 1955. године, видимо писца Мешу Селимовића (1910–1982) у разговору са лепом глумицом Вером Греговић, за време снимања филма *Ханка*. Наш чувени приповедач од раније је сарађивао са Босна филмом, а овога пута је прискочио у помоћ драгом пријатељу Исаку Самоковлији, према чијој причи је Славко Воркапић написао сценарио. Селимовић и Самоковлија су били блиски сарадници у редакцији часописа *Живои*, а Меша је Исакове последње, тешке сате пред смрт, дирљиво описао у својим *Сјећањима*.

А, ево, шта је аутор романа *Дервиш и смрт*, *Тврђава*, *Осирво*, *Тишине*... још забележео у поменутој аутобиографској књизи:

„Пуне четири године је трајало то замирање, без иједног сигурног динара, без посла, без снаге да радим. Почео сам да радим оно

што најмање знам, филмске сценарије, запуштајући рад на ономе што ми је била вокација, на литератури. Ускоро сам видио да на том послу не могу ништа учинити, и пристао сам да будем лектор у Воркапићевом филму *Ханка*. За то вријеме Дарка (Мешина супруга – прим. ДП) је, без гунђања и без мрштења, испродавала све што се могло из куће. Моја дјеца нису знала шта је чоколада, млијеко, воће, чак ни ципеле – ишла су у подераним и закрпљеним...”

(„Сремске новине”, 12. мај 2014)

ЖЕНА ИЗАЗОВНЕ И ФАТАЛНЕ ЛЕПОТЕ

Захваљујући искључиво својој несвакидашњој, заносној појави, без глумачког знања и искуства, играла је у филмовима познатих режисера Радоша Новаковића и Славка Воркапића – Обојица су у њу били заљубљени на први поглед

Живот је удесио да се пред крај овог врелог летњег месеца наврше „округле” годишњице рођења и смрти помало заборављене југословенске глумице Вере Греговић, коју тек истински филмофили знају по њене (само) две остварене роле – у „Софки” Радоша Новаковића и „Ханки” Славка Воркапића. Жена која се на филмском платну нашла захваљујући искључиво својој несвакидашњој, заносној појави, без глумачког знања и искуства, светлост дана је угледала у Београду, 24. јула 1926. године. Умрла је после осам деценија, 27. јула 2006, далеко од очију јавности и родног краја, у америчком граду Фениксу.

Сећајући се својих филмских пријатеља, доајен српске кинематографије Пуриша Ђорђевић (1924) је, пре три године, за једне новине рекао понешто и о Вериним глумачким почецима:

– Радош Новаковић је (снимајући „Софку”, 1948 – прим. ДП) имао проблем са главном глумицом. Практично, она је узета за филм само као лепа жена. Име јој је Вера Греговић. Она је за време снимања неколико пута бежала. После дужег времена филм је завршен. Приказан, није се свидео ни публици ни критичарима. Поводом кри-

тика филма режисер Новаковић је изјавио да би се филм разумео, морао би се видети бар два пута. Из тог филма остала је и дан-данас изрека: „Ђути као Софка.” Вера Греговић као Софка није у филму проговорила ниједну реч.

Филм „Софка”, рађен према мотивима неколико дела Боре Станковића, дакле, није имао превише успеха, али се исто не би могло рећи и за његовог аутора Радоша Новаковића (1915–1979). Редитељ је убрзо ступио у брак са прелепом, младом главном глумицом – Вером Греговић.

А онда на сцену стиже чувени амерички филмски монтажер, редитељ и сликар Славко Воркапић (1894–1976), рођен у Добринцима (Срем), који у Југославији снима свој једини играни филм, „Ханка” (1955). И њему је за улогу фаталне лепотице (према причи Исака Самоковлије) била потребна глумица попут Vere Греговић.

Популарни Ворки – тако су га звали пријатељи – уживао је у друштву лепих жена, а како пише проф. Марко Бабац (1935–2014), понекад им није могао да одоли. То је, вероватно, утицало да за филмску Ханку одабере млађану Веру Греговић, коју је претходно видео у „Софки” Радоша Новаковића (тада са Новаковићем у браку). Била је без већег глумачког искуства, али прелепа, темпераментна и изазовна. Међутим, у току рада на „Ханки”, у Веру се заљубио Славков син Едвард – Славомир, оператер на камери у том филму. Оженио се њоме и одвео је у Америку!

Едвард Воркапић (1930–1998) ће се касније још неколико пута женити, а са Лин Кумер Воркапић - Ванренселер имати сина Димитрија и кћерку Даницу. Вера се више неће удавати, а ни снимати филмове. Усвојиће унуку Радоша Новаковића (?), како је објавио Марко Бабац. Ево и цитата из другог, проширеног издања његове књиге „О правом филму”:

– Славко је волео своју прву снају и учио ју је да слика. Поштујући своје српско-црногорско порекло, Вера је у неовизантијском стилу сликала женске портрете сличне иконама. Један од омиљених модела била јој је њена поћерка и унука Радоша Новаковића, Вера Греговић – Brewer, балерина (Погрешно, реч је о Анђели, унуци Вериног брата Милоша Греговића – прим. ДП).

Е, сада, пре неколико година српске новине су писале о још једној талентованој уметници, која се представљала као унука Vere Грегловић. Млада и лепа Анђела Грегловић, глумица и перформер (Београд, 1978), имала је запажену улогу у филму сценаристе и редитеља Томаса Рота „Brand” (2011). Она је том приликом изјавила:

– Ако гени имају улогу и оживљавају претке у генерацијама потомака, ја и моја баба Вера Грегловић можда смо добар пример. Она би се сигурно јако обрадовала мојој улози и, да је још мало поживела, телефоном би ме почастила неким добрим саветом.

Да ли је реч о истој особи, (само) једној унуци Vere Грегловић, и откуда у оба случаја презиме Грегловић, с обзиром да филмска Софка/Ханка није имала деце?! Не, у питању су две личности: Анђела је унука Вериног брата Милоша Грегловића, продуцента и новинара ВВС-а!

Тек, наша „права” Вера Грегловић је толико била прирасла за срце Славка Воркапића, некадашњег свекра, да јој је овај два месеца пред смрт, августа 1976, написао песму. У поменутом новинском тексту редитељ Пуриша Ђорђевић ће посведочити како му је Ворки, 1973. у Њујорку, признао да је волео Ханку, али не филм „него... главну глумицу Веру Грегловић”. А ево и тих стихова:

*Јездим њреко
Далеких мора
Лахору свежијем
Сунцу чистијем*

*Твој Божићни њоздрав
Овде ме неће наћи
Ако њомислиш
Да ња добијем*

*Онда
Адиос!*

(„Сремске новине”, 27. јул 2016)

Заљубљен у прву снају?!

Своју будући супругу Денизу Сентоуз, Американку француског порекла, Славко Воркапић је упознао у Санта Барбари, негде после разорног земљотреса (1925). Када су се венчали, имала је око двадесет година а он тридест пет. Из тог брака родиће им се кћерка Мира (1929), антрополог и графичар и син Едвард - крштено Славомир (1930), филмски сниматељ и продуцент. Као осмогодишњака, отац је водио Едија на снимање својих ефектних монтажних секвенци у филму „Добра земља” (р. Сидни Френклин), што ће свакако утицати на његово будуће опредељење.

Популарни Ворки је уживао у друштву лепих жена, а како пише проф. Марко Бабац, понекад им није могао да одоли. То је, вероватно, утицало и да за филмску Ханку одабере млађану Веру Греговић (1926–2006), коју је претходно видео у „Софки” Радоша Новаковића (тада са Новаковићем у браку). Била је без већег глумачког искуства, али прелепа и изазовна. Међутим, у току рада на „Ханки” (1955), у Веру се заљубио Славков син Едвард – Славомир, оператер на камери у том филму. Оженио се њоме и одвео је у Америку!

Едвард Воркапић ће се касније још неколико пута женити, а са Лин Кумер Воркапић - Ванренселер имати сина Дмитрија и кћерку Даницу. Вера се више неће удавати, а ни смимати филмове... Колико је Вера Греговић била прирасла за срце Славка Воркапића, говори и податак да јој је два месеца пред смрт, августа 1976, написао песму. Своју прву снају је својевремено учио и да слика. У једном новинском тексту редитељ Пуриша Ђорђевић ће посведочити како му је Ворки, 1973. у Њујорку, признао да је волео Ханку, али не филм „него... главну глумицу Веру Греговић”.

(„Сремске новине”, 12. март 2014)

ВОРКАПИЋ У ГРАДУ СВОЈЕ МЛАДОСТИ

Подсећање на великана свейској филма и врсној сликара, који је ире више од једној века у граду на Сави зайочео своје школовање – Изложена 33 ликовна рада Славка Воркапића, међу њима и два цртежа њоклоњена Мишировици

У свечаној сали Музеја Срема у Сремској Митровици, 7. марта, отворена је изложба “Сликарство Славка Воркапића”, коју је припремила Галерија Матице српске из Новог Сада у сарадњи са Југословенском кинотеком у Београду. После поздравне речи домаћина, Јасне Симић, о ликовном и филмском стваралаштву великана светске уметности, рођеног Сремца из Добринаца, митровачког ђака, говорили су кустос Тијана Палковљевић, ауторка изложбе и каталога и професор Марко Бабац, врсни познавалац Воркапићевог живота и рада на пољу кинематографије.

Поставка у Музеју Срема, коју су претходно видели још само Новосађани, садржи 33 сликарска рада (уља, цртежи, репродукције, копије цртежа), неколико фотографија, новинских исечака и факсимила докумената везаних за богату стваралачку личност Славољуба Славка Воркапића (1894–1976). Међу изложеним делима су и два оригинална цртежа (туш на хартији) – “Глава девојке” и “Мушки акт”, настала 1938. у Њујорку, које је Славко Воркапић далеке 1952. године поклатонио сремскомитровачком Музеју. Ту је и “Аутопортрет” из 1933, којим је аутор “енергичним потезом линије, строгошћу лика и продорношћу погледа себе приказао као успешног човека далеко загладаног у будућност” (Т. Палковљевић). Поред осталих, у Архиву Југословенске кинотеке чувају се цртежи: “Клечећа мушка фигура”, “Две стојеће фигуре”, “Загрљени”, “Мушкарац у трку”. Славко Воркапић је био несумњиви сликарски таленат, сматра ауторка ове изложбе, а о правим вредностима његове ликовне делатности тек ће бити речи када се у свету пронађу многа његова скривена дела.

– Сликарски опус Славка Воркапића представља занимљиву целину. Он показује како се, пролазећи кроз различите школе и уметничке средине, развијао и формирао један уметник. Славко Воркапић је био несумњиви сликарски таленат и својим квалитетима успевао је да се пробије у сам врх сваке уметничке средине, без обзира да ли је

то било у Земуну, Паризу или Лос Анђелесу. Управо у томе лежи нај-
већа вредност његовог сликарског опуса – сматра Тијана Палковљевић.

Марко Бабац, предавач на академијама у Београду и Новом Са-
ду, ученик и велики поштовалац филмског опуса Славка Воркапића,
аутор је запажене серије телевизијских емисија о овом мајстору мон-
таже и специјалних ефеката. Поред осталог, приредио је и две књи-
ге Воркапићевих чланака, предавања и текстова о њему под називом
“Визуелна природа филма” и “О правом филму”. Приликом отвара-
ња изложбе у Сремској Митровици, где је будући великан светског
филма завршио основну школу и четири разреда гимназије, профе-
сор Бабац је одржао занимљиво предавање и приказао одломке из
Воркапићевих филмова. Најавио је и могућност да у догледно време
овде буде ексклузивно приказан филм Славка Воркапића “Нови
Американци”, из 1944, својевремено номинован за награду “Оскар”.

(„Сремске новине”, 13. март 2002)

* * *

МИТРОВАЧКИ ДАНИ СЛАВКА ВОРКАПИЋА

*Уз предавање проф. Марка Бабца, први пут у Сремској Митро-
вици приказан Воркапићев филм „Нови Американци”, својевремено
номинован за „Оскара”*

Тридесета годишњица смрти великог српског и америчког филм-
ског ствараоца обележена је у Музеју Срема у Сремској Митровици,
19. октобра, трибином „Славко Воркапић - пионир филмске монта-
же”. О животу и делу овог редитеља, монтажера и глумца, али и
теоретичара и педагога „седме уметности”, образованог сликара,
говорили су др Марко Бабац, професор филмске монтаже, редитељ
и упорни истраживач Воркапићевог стваралаштва, затим историчар
уметности Светлана Субашић и новинар Душан Познановић. Ми-
тровачка публика имала је прилику да погледа и поједине филмске
радове славног Сремца, рођеног у Добринцима, који је више од де-
ценије живео и школовао се у граду на Сави.

Славољуб Славко Воркапић похађао је и завршио у Сремској Митровици основну школу и нижу гимназију (1909), ту је први пут видео путујућу биоскопску представу, заволео сликарство. Много година касније, као већ афирмисани филмски радник и ликовни уметник, приликом боравка у Авала филму, 1952, примио је представнике митровачког музеја и граду своје младости поклонио два цртежа. У Музеју Срема и данас се поносе тим радовима у тушу - „Глава девојке” и „Мушки акт” - насталим 1938. године у Њујорку, а учесници трибине могли су и да их изблиза разгледају. Професор Марко Бабац, који је приредио две књиге о Воркапићевом животу и стваралаштву („Визуелна природа филма” и „О правом филму”), а управо завршио и трећу, говорио је о особеностима његове стваралачке монтаже, сарадњи са великанима светског филма, о предавањима која је и сâм слушао педесетих и шездесетих година у Београду.

Своје излагање о Воркапићевом раду проф. Бабац је илустровао примерима из његовог обимног уметничког опуса, у који спадају бројни документарни и експериментални филмови, као и једини играни филм, „Ханка”, који је 1955. године снимио у нашој земљи. Присутни на трибини, такође, имали су јединствену прилику да виде експериментални филм „Фингалова пећина” (1940) и, први пут у Митровици, документарац „Нови Американци” (1944), који је био номинован за награду „Оскар”.

(„Сремске новине”, 25. октобар 2006)

* * *

ДВА ГРАДА СЛАВЕ ФИЛМСКОГ ВЕЛИКАНА

Трибина о Славку Воркапићу

Обележавајући 120-годишњицу рођења великог српског и америчког филмског радника Славка Воркапића (1894–1976), у просторијама Арт клуба „Сирмијумарта” у Сремској Митровици, 8. маја, одржана је трибина посвећена славном Воркију. О овом монтажеру, редитељу и глумцу, филмском теоретичару и педагогу, школованом

сликару, рођеном у Добринцима, говорио је Драган Цакић, председник Кино клуба „Ворки тим” из Руме. Поред осталог, рекао је да се Воркапић школовао и прве филмске пројекције видео у Сремској Митровици. Говорио је о његовом доприносу филмској монтажи, значају краткометражних, експерименталних остварења, као и једином играном филму, „Ханка” (1955), снимљеном у Југославији.

Присутне на трибини је поздравила Стоја Гаврановић, из „Сирмијумарта”, истакавши да је Славко Воркапић био Сремац по рођењу, а светски грађанин по чувењу. Сложила се са идејом Драгана Цакића да Рума и Сремска Митровица треба на достојан и трајан начин да обележе успомену на овог успешног земљака.

У оквиру сремскомитровачке трибине приказано је 45 једноминутних филмова са првог међународног фестивала „Mister Vorky”, одржаног 17. марта, у Руми, на дан Воркапићевог рођења. Малобројни присутни Митровчани су имали прилику, поред осталог, да виде и најуспешнија фестивалска остварења: „Candy crime”, из Велике Британије (награда публике), „Black on White” (Пољска), „I look & move” (Русија) и „Roy” (Турска) – три равноправна лауреата прве награде стручног жирија. Приказани су и једноминутни филмови чланова „Ворки тима” из Руме, Драгана Цакића и Милана Милосављевића.

Гостовање у Сремској Митровици идејни творац „Ворки тима”, удружења које слави лик и наставља дело Славка Воркапића, Драган Цакић, искористио је да прикаже и одабране секвенце из неколико кратких и јединог играног филма Славољуба Славка Воркапића. Договорено је да се сарадња два суседна града, у погледу промовисања дела славног Воркија, настави и још више унапреди.

(„Сремске новине”, 14. мај 2014)

ПРВИ ПОЗНАТИ ВИДЕО ЗАПИС СА СЛАВКОМ ВОРКАПИЋЕМ

Најстарији познати филмски запис на којем се појављује Славко Воркапић настао је у Паризу, негде између 1917. и 1919. године. Са-

свим случајно, на интернет сајту vimeo.com²⁷ тај видео је открио Драган Цакић, из Ворки тима, а на њему препознајемо младог Воркапића са 23 – 25 година, у једној радионици за израду уметничких предмета од керамике. Видео запис траје 49 секунди. Познато је да је у Паризу, у Пти палеу (Petit-Palais), 1919, била велика Изложба југословенских уметника уз учешће и сликара Славка Воркапића, а знамо и за Воркијев осликани керамички тањир (1918), под насловом „Младић на коленима”, који се данас чува у Музеју легату Мориса Денија, у месту Saint Germain en Laye, недалеко од Париза.²⁸ Такође, Воркапић је осликао и тањир „Српска мајка” (1917).

Историчарка уметности Гордана Крстић Фај, која живи у Паризу и истражује трагове које су у Француској оставили врхунски српски ликовни ствараоци, претпоставља да је филмски запис настао током Воркапићевог боравка у „граду светлости” (1916–1920). Наиме, тамо је наш уметник стигао као избеглица, после преживљене „албанске голготе”, да би се, потом, бродом отиснуо пут Њујорка и Америке.

Пошто нас је подсетила на бројне продајне изложбе, тога времена, у корист затвореника из Првог светског рата, Гордана Крстић Фај ће још приметити:

„Снимак је, највероватније, настао при крају Првог светског рата. На плакату причвршћеном на зиду просторије у којој млади уметници осликавају керамику, уочава се француска реч *Prisonniers* (заробљеници). Овај плакат је очито оглашавао хуманитарну акцију у корист ратних заробљеника. Током рата су се широм Француске организовале различите акције за помоћ ратом угроженим цивилима и војницима.

Воркапић се у Паризу, између осталог, бавио и осликавањем керамике. Позната су нам два керамичка тањира која је осликао. Један од њих је, под називом „Српска мајка”, репродукован 1917. године у специјалном мартовском броју часописа *L'art et les artistes*, посвећеном Србији и њеној уметности. Други тањир, из 1918, приказује младог српског ратника и о њему нас је обавестила Светлана Субашић, историчарка уметности из Музеја Срема.

---

²⁷ <https://vimeo.com/304332684>

²⁸ Светлана Субашић, *Црпшеж на керамичком тањиру*, „Сремске новине”, Сремска Митровица, 21. новембар 2007.

На снимку се, судећи по сличности, види и млади Бошко Токин, најбољи пријатељ Славка Воркапића. Токин је студирао естетику и историју уметности на Сорбони и писао о уметности, осврћући се и на рад Воркапића, који је напустио студије и укључио се у уметнички живот Монпарнаса. Иначе, током рата, у Паризу су у избегличком статусу боравили српски уметници различитих генерација, међу њима и вајар Ђорђе Јовановић, који је до рата обављао дужност директора Уметничке школе у Београду. Наши избегли уметници су били ангажовани у Паризу у позитивној српској пропаганди. Између осталог, већ 1916. године, организовали су Српски концерт и изложбу у сали Ош, у истоименој париској авенији. Воркапић је за ову манифестацију нацртао плакат²⁹, који је потом штампан у техници литографије.»³⁰

Занимљиво је да је млади сликар Славко Воркапић, на великој југословенској изложби у Паризу, 1919, био заступљен са цртежом – портретом свог пријатеља Бошка Токина. А Токин ће, опет, у Летопису Матице српске, марта 1928, објавити прилог «Путови Славка Воркапића»³¹, у којем се осврће на Воркијев дотадашњи животни пут и заједничко повлачење преко Албаније. Исте године, у београдским «Новостима» објавио је текст о Воркапићу као сликару и филмском редитељу.³²

(Новембар 2023)

---

²⁹ Гордана Крстић Фај, *Ликовни почеоци чувеној Сремца*, „Сремске новине”, Сремска Митровица, 25. јануар 2017.

³⁰ Е-mail Гордане Крстић Фај аутору овог прилога, од 29. септембра 2023.

³¹ Бошко Токин, *Путови Славка Воркапића*, у: *Летопис Матице српске*, књ. 315, св. 3, Нови Сад, март 1928, стр. 452-457.

³² Бошко Токин, *Славко Воркапић као сликар и режисер*, *Новости*, Београд, 30. октобар 1928.

СЛАВКО ВОРКАПИЋ У ФИЛМУ, ШТО И ТЕСЛА У ФИЗИЦИ

Интервју: др Марко Бабац,
редитељ и професор филмске монтаже

Зашићо се о великану свейској филма, који се родио и школовао у Срему, код нас веома мало зна - Воркајићеве идеје о њрироди филма и данас веома актуелне - Савремени филм изјубио душу, њрејворорио се у њошрошну робу.

Филмски редитељ, монтажер и професор универзитета, лекар по образовању, др Марко Бабац (Земун, 1935) је један од наших најзначајних педагога у области филмске и ТВ монтаже. Прошло је четири деценије од како је на ондашњој Академији за позориште, филм, радио и телевизију у Београду почео да предаје филмску монтажу, да би изучавање тог предмета покренуо и на академијама у Љубљани, Сарајеву и Новом Саду. Режирао је дугометражни играни филм *Ко њуца, ошвориће му се*, један је од коаутора омнибуса *Кайи, воде, рајници* и *Град*, као и потписник већег броја кратких ТВ филмова и драма. Монтирао је стотинак документарних и играних ТВ филмова, написао више филмских књига, уџбеника и приручника.

Од човека посвећеног «састављању» покретних слика није се друго ни очекивало него да узор нађе у великану светске филмске монтаже, нашем човеку, Славољубу Славку Воркапићу, рођеном Сремцу, сликару и будућој холивудској икони. Читавог свог радног века, а и данас када је званично у пензији, Марко Бабац спроводи и афирмише идеје популарног Воркија, о њима предаје студентима, код нас објављује његове теоријске радове, али и књиге о његовом животу и стваралаштву.

Колико се данас, њри деценије од смрти Славка Воркајића, код нас зна о нашем земљаку, великану свейској филма?

– О Славку Воркапићу, српском и америчком сликару, редитељу, теоретичару и педагогу филма, стручњаку за монтажне ефекте и пиониру монтажних секвенци у холивудским филмовима 30-их и 40-их година, недовољно се зна. У ствари, у нашој средини мало се

зна о Славку Воркапићу, а они који данас располажу нашим новцем, углавном не знају ништа. Многим заслужним људима, попут њега, губе се све заоране плодноне бразде у нашој науци, уметности и култури, преко којих се немилосрдно гази чизмама примитивизма, и које се непрекидно затрпавају најстрашњим блатом заборава. За нас, Славко Воркапић у филму треба да буде оно што је Никола Тесла у физици.

Славко Воркапић се родио у Добринцима, 17. марта 1894. године, у скромној чиновничкој породици. Школовао се у Сремској Митровици и Земуну. Студирао је сликарство у Београду, као стипендиста Матице српске у Будимпешти, а за време Првог светског рата у Паризу. Почетком рата са српском војском пешице прелази преко албанских планина, у Грчку. У Паризу се упознаје са многим младим интелектуалцима и уметницима из читавог света, и са филмом као новом уметношћу - рекао је: *уметношћу овој и будућих векова*. Од 1920. године живи у Холивуду.

У току своје професионалне каријере у Америци и, од 1952. године, повремено у Југославији, као филмски стваралац, теоретичар и истакнути педагог, Славко Воркапић се сврстао у ред наших и светских пионира и великана филма. Аутор је једног од првих авангардних експресионистичких филмова у Сједињеним Државама: *Животи и смрти холивудској ситијисте бр. 9413* (1927). Аутор је два експериментална филма у којима покрет у слици и музичка пратња граде арабеске хармонијског и контрапункталног реда: *Шума шумори* (1940), по музици Рихарда Вагнера и *Финјалова њећина* (1940), по музици Феликса Менделсона. Режирао је седам документарних филмова из серије *Ово је Америка*, међу којима су најзначајнији *Редов Смит из САД* (1943) и *Нови Американци* (1944), оба номинована за награду Оскар. У Југославији је снимио дугометражни играни филм *Ханка* (1955). Почетком 60-их година супервизира рекламне телевизијске филмове у Њујорку. Нарочито је познат као иноватор монтажних секвенци (стваралачка монтажа), пуних невероватне динамике и маштовитих ефеката, у многобројним холивудским филмовима других познатих редитеља током 30-их и 40-их година. Предавао је о филму у Америчком удружењу сниматеља (од 1930), на Универзитету Јужне Калифорније, где је био шеф Филмског одељења (1948-51), у њујоршком Музеју модерне умет-

ности (1938. и 1965) и на београдској Академији за позориште, филм, радио и телевизију (1951-1953. и 1969). Његова предавања била су револуционарна по форми, јер је све оно што је говорио, поткрепљивао и илустровао примерима из филмова и оригиналних експеримената које је снимао и монтирао сâм или заједно са својим студентима.

Да ли су његове идеје и замисли одолеле „зубу” времена у околностима најлошег развоја кинематографије?

- Славкове идеје о природи филма и данас су веома актуелне, за разлику од многих великих теоретичара чије су теорије данас, углавном, практично неупотребљиве и превазиђене.

Кинематографија није много напредовала у смислу специфичног изражајног језика. Долазак звука, крајем 20-их година, направио је велику пометњу у даљем развоју филма као аутохтоне уметности. Напредак је био претежно у техничком и технолошком смислу, уосталом као и бум видео и компјутерске технологије од краја 20. века. Оба удара на филмску уметност била су последица комерцијализације филма. Поступци снимања на новим носачима аудиовизуелних информација и компјутерска нелинеарна монтажа слике и звука нису битно утицали на естетику филма. Много више штете нанели су даљем развоју филма као аутохтоне уметничке форме. Коначно, и поред претеране говорљивости, филм више не личи на позориште, али је изгубио душу: претворио се у брзо потрошну робу, која је пре конфекција него индивидуално дело. Преко електронских медија људи су претходно припремљени за површност, лаковерност, дангубљење и заражени су потрошачким менталитетом, који подразумева брзо трошење свега: робе, хране, услуга, моралних и естетских вредности, пријатељства, љубави. Људи су постали карике у кич ланцу „ресторана брзе хране”.

До сада сте написали или приредили неколико књига о Славку Воркапићу, а припремате и нову. Докле сте стигли у том појслу?

- До сада сам приредио две књиге о Славку Воркапићу: *Визуелна природа филма* (1994) и *О правом филму* (1998), у којима су објављени сви његови теоријски радови и есеји, као и неки текстови других ау-

тора о Воркапићу. За штампање ових књига материјална средства обезбедио је Соросов Фонд за отворено друштво. Ово јасно говори о томе колико наша држава поклања пажњу делу Славка Воркапића, а, с друге стране, колико други за то имају много више слуха. Да је, којим случајем, Воркапић био Француз или Мађар, сигурно би до сада већ био у нашим уџбеницима о савременој уметности, имао своју бисту у неком парку, или би нека улица носила његово име.

У многим приликама говорио сам и писао о значају Славка Воркапића за наш и светски филм, теорију и педагогију филма. За ову годишњицу, неколико година сам припремао нову књигу о Славку Воркапићу, синтезу претходне две, са додатком нових и најновијих текстова о њему и његовом стваралаштву и као сликара и као филмског ствараоца. Сви његови теоријски и педагошки радови и есеји преведени су на енглески језик, или се објављују на енглеском, онако како их је он писао у Америци. Књига би садржавала и девет његових интервјуа (исповести) датих у Америци и Београду, од 1933. до 1975. године, у којима се, такође, види како је гледао на филм, како је живео и радио и колико је искрено волео филм. Прикупио сам и много нових података и илустрација, наоко ситница, што све употпуњује његов лик и осветљава његово дело. Рукопис је завршен, али, нажалост, за сада нико није заинтересован да материјално помогне штампање ове књиге.

Шта још може да се каже о овом чувеном редитељу, теоретичару и педагогу филма?

– Славко Воркапић је написао већи број огледа и есеја из области теорије и педагогије филма. Филм схвата као аутохтони медијум заснован на принципима науке - психологије визуелне перцепције, нарочито се позивајући на учење *теорије* психолога, Koffke, Koeffler, Wertheimera и Gibsona. Филм има динамичко-пластични визуелни потенцијал независан од позоришта, књижевности или сликарства, иако се често користи као екстензија тих и других уметничких медијума (балет, музика, итд). Филм је визуелно компоновање у времену, што ослобађа делиће видљиве динамичке енергије из призора стварности и даје им дубље, поетско значење здруживањем еле-

мената са визуелно-динамичким смислом које стваралачка монтажа повезује у нове, живе целине. Извор уметничке форме крије се у могућностима филмског медијума да изазове широк распон имплицитних мускуларних реакција читавог тела - кинестезију (кинестетичност), и могућностима организације стварних покрета у визуелну мелодију кретања на екрану. Рекао је: „Ми лако можемо замислити филм без звука, али никако филм без слика.”

С друге стране, Воркапић никада није написао књигу о својим идејама. Није веровао да се о визуелној природи филма може вербално изразити оно што он жели да *покаже* сликом. Сматрао је да би уз сваки примерак књиге обавезно требало приложити неколико ролни филма са практичним илустрацијама.

С обзиром на намеру Воркапићеве кћерке да гео његових цртежа поклони завичају, ви сте се заложили да они припадну Музеју Срема. Зашто баш Сремска Митровица?

- Воркапић се у Америци оженио Денизом Сентоуз, пореклом из угледне калифорнијске породице. С њом је имао двоје деце, Миру и Славомира (Едварда). Све је укућане научио да говоре српски. Увек је с поносом истицао своје порекло. Поштујући вољу Славка Воркапића, кћерка Мира и унука Даница Воркапић изразиле су спремност да неком од музеја у Србији на трајно чување поклоне сачуване Славкове цртеже и слике. Без двоумљења сам предложио Музеј Срема у Сремској Митровици.

Када је Славко Воркапић, 1952, после 30 година живота на страни, дошао у Београд, био је ангажован као стручни саветник у „Авала филму” и као професор филмске режије на Академији за позориште и филм. Одмах по доласку, Славка је посетила двочлана делегација музеја из Сремске Митровице (управник Бранко Василић и археолог Петар Милошевић - прим. ДП). Замолили су га да посети свој родни крај. Славко је био веома расположен и поклонио је Музеју Срема два своја рада: *Мушки акти* и *Главу девојке*. Обећао је да ће доћи, показати своје филмове и говорити о филму. Није дошао, али је послао своје филмове. Сада, после толико година, мислим, можда би ова донација могла бити његов симболичан повратак у

родни крај, испуњење његовог обећања. За сада, све иде веома споро. Једино нам преостаје стрпљење и нада.

Имаће ли сазнања како ће код нас и у свету бићи обележена 30. годишњица Воркапићеве смрти?

– Јубилеј ће се обележити откривањем спомен плоче Славку Воркапићу у родним Добринцима, вечерима посвећеним Славку Воркапићу у Руми, Сремској Митровици и Матици српској у Новом Саду. За Београд не знам, као да у њему имају нека преча посла. Али, у Сједињеним Америчким Државама је недавно промовисана велика едиција *Ране америчке филмске авангарде* (1894-1941) на седам ДВД, са 155 филмова у трајању више од 19 сати. Оно што је за нас веома важно, јесте да се неки најбољи филмови и монтажне секвенце Славка Воркапића налазе на три ДВД. Тако су ове године Сједињене Државе на један модеран начин достојно обележиле име Славка Воркапића у својој историји филма и својој култури. А ми, понекад ни својим перјем не знамо да се окитимо.

Свеједно, Славко је ионако мирно и са осмехом, играјући шах, пре тридесет година, 20. октобра, заувек отишао остављајући за собом своје дело, које, надам се, још увек чувамо и овим нашим разговором.

(„Сремске новине”, 23 - 30. август 2006;
„Седми печат”, 2009)

ВОРКАПИЋ МУ БИО ВЕЧНА ТЕМА И УЗОР

Сећање: др Марко Бабац (1935–2014)

Наш угледни филмски редитељ, монтажер, теоретичар филма и универзитетски професор др Марко Бабац, лекар по образовању, преминуо је 12. јула у Београду. Био је један од најзначајнијих педагога у области филмске и ТВ монтаже, коју је пре пола века почео да предаје на ондашњој Академији за позориште, филм, радио и теле-

визују у Београду, да би изучавање тог предмета покренуо и на академијама у Љубљани, Сарајеву и Новом Саду. Режирао је дугометражни играни филм *Ко њуца, ошвориће му се*, један је од коаутора омнибуса *Кайи, воде, рајници* и *Град*, запажени су и његови филмови *Кавез, Браћа, Чезња*, документарци *Тријих о сирадању и моливи*, *Србија у њролеће 99...*

Рођен 9. марта 1935. у Земуну, Марко Бабац је аматарски почео да се бави филмом 1951. године, а од 1961. и професионално, као монтажер и редитељ. Био је независни новинар, камерман, редитељ и монтажер на телевизији, од 1963. до 1973. године. Монтирао је 13 дугометражних филмова, режирао више од 80 кратких и ТВ филмова, неколико документарца и ТВ драма.

Његова највећа професионална љубав, могло би се чак рећи опсесија, била је везана за чувеног српског и америчког монтажера, редитеља, теоретичара филма и сликара Славољуба Славка Воркапића (1894–1976), нашег земљака из Добринаца. Цео свој живот, проф. Бабац је посветио изучавању и популарисању Воркијевог погледа на кинематографију, његовог снажног филмског печата и утицаја на будуће ствараоце у свету покретних слика. „За нас, Славко Воркапић у филму треба да буде оно што је Никола Тесла у физици”, рекао је једном приликом потписнику ових редова.

Свакако, животним делом проф. Марка Бабаца може се сматрати и тај сегмент његовог рада посвећен Славку Воркапићу: две приређене књиге – *Визуелна њррода филма* (1994) и *О њравом филму* (1998, 2009), ТВ серијал *Визуелна њррода филма*, али и бројни уџбеници који носе снажан Воркијев „печат” (*Техника филмске монѡаже*, *Како се монѡира филм*, и др).

Проф. Марко Бабац је често и радо долазио у Срем, где је сарађивао са овдашњим занесењацима, поштоваоцима и настављачима дела Славка Воркапића. Заједно са угледним филмским именима, др Владом Петрићем и Бором Драшковићем, 2006, у родним Добринцима је открио спомен плочу са Воркапићевим барелефом, коју су поставили ентузијастички из румског „Ворки тима”. Том приликом је и говорио о овом знаменитом Сремцу, кога је лично познавао, такође и на филмској вечери у Културном центру Руме посвећеној нашем великану. Марко Бабац је гостовао и у Сремској Митровици, у Му-

зеју Срема, беседио на изложбама и промоцијама изворног „Сунчаног сата”, чак писао за тај часопис. Потписнику ових редова, за „Сремске новине” је дао велики интервју, 2006, поводом 30-годишњице смрти Славка Воркапића, а у другом допуњеном издању књиге *О њавом филму* објавио један наш рад, *Три цртице о Славку Воркапићу*.

(„Сремске новине”, 23. јул 2014)

ИЛУСТРАЦИЈЕ I

Число крещенныхъ	Годъ, мѣсяцъ и день		К р е щ е н н а г о			Р о д и т е л е й
	Рождѣнія	Крещенія и миропомазанія	Имя	Полъ мужской или женский	Брачность или вѣрочность	Имя, прозвище, званіе или занимапіе
24	1894	Мартъ 4	Симеонъ	Мужской	Браченъ	Петръ Воробей и София
1	1894	19	Симеонъ	Мужской	Браченъ	Тимофей Воробей и София

Владимиръ С. Воробей

СМЪША 1894.

Страна 108

К р е щ е н н а г о		Беспріимника імя, прозвище званіе или занимапіе	Бивцы імя, прозвище и мѣсто преемствія	Своєрѣчная подпись священника совершившаго таинъ крещенія и миропомазанія и тогда званія	Примѣчаніе
Буквенное записаніе	Мѣсто преемствія и число дольностей				
нас.	Воробей	Симеонъ Воробей	Симеонъ Воробей	Симеонъ Воробей	
наше.	4	Симеонъ Воробей	Симеонъ Воробей	Симеонъ Воробей	

Добрица се у крещеніи браће 10

Извод из протокола крштеных у Добринцима (1894)

2. РАЧУНСКИ ЗАДАТАК.

Задао: Славољуб Воркапић.

Била је једна скупштина, кад је дошао старешина упита: „Колико вас има?“

А један од њих одговори: „Да нас је толико, колико нас сад има и $\frac{1}{4}$ од тога па још 50 па би нас било равно 500.“

Колико их је било?

Рачунски задатак у сомборском „Голубу“ (1906)

Црква у Добринцима у којој је крштен Славољуб Воркапић

Воркапић као студент црта у Купинову

Митровачка гимназија почетком XX века

Данашњи изглед куће на Тргу св. Димитрија 15 у
Сремској Митровици

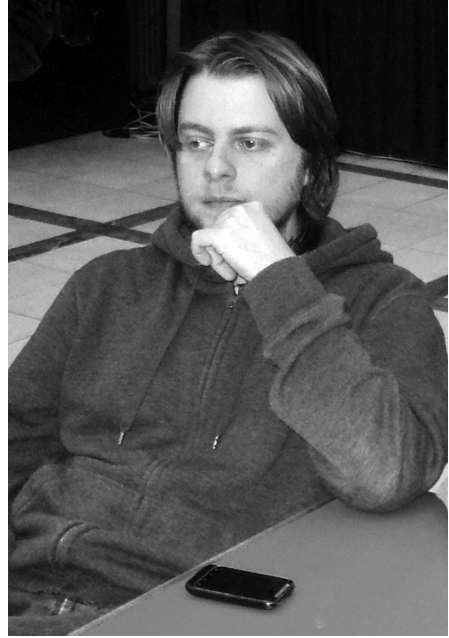
Br. 71.		Učenicovo		Školarina plaća ili je oprostjen otpisom		Kako i u kojem svojstvu je primljen?	
prezime: <i>Korhapić</i>		I. polugod. <i>plata</i>		II. polugod. <i>pl. 2 1/2. 1905. br. 1. 24.</i>		Iza ponovu svjedočbe nije pisar škole kao <i>ja sam učenic</i>	
ime: <i>Blavozjub</i>		Stipendija kakva, kolika, čijom i kojom odlukom podijeljena?		Izvadak iz svjedočbe od drugdje donesene			
dan, mjesec i godina rođenja: <i>4. siječnja 1894.</i>							
mjesto rođenja: <i>Dobrinje</i>							
domovina: <i>Slavonija</i>							
vjeroispovijest: <i>grčko-istočna</i>							
Ime		oca (matere)	skrbnika	odgovornoga priglednika	stanodavca		
		<i>Petar</i>			<i>star</i>		
Starež		<i>pisar</i>			<i>pisar</i>		
Mjesto prebivanja (Stan)		<i>Hitrovića</i>			<i>u Zag. u Dimitrijević 15.</i>		
		I. polugodišta		II. polugodišta		Bišečke	
Opći red napretka:		<i>prvi</i>		<i>prvi</i>			
Vladanje:		<i>pohvalno</i>		<i>prema propisima</i>			
Uspjeh u pojedinima naučnim predmetima:							
nanku vjere:		<i>dobar</i>		<i>dovoljan</i>			
hrvatskom jeziku:		<i>veoma dobar</i>		<i>veoma dobar</i>			
njemačkom jeziku:		<i>dobar</i>		<i>veoma dobar</i>			
Latinskom jeziku:		<i>veoma dobar</i>		<i>dobar</i>			
jeziku:							
zemljopisu:		<i>dobar</i>		<i>veoma dobar</i>			
povjesti:							
matematici:		<i>dobar</i>		<i>veoma dobar</i>			
mjerstvu i mjerstvenom risanju:							
opisnom mjerstvu:							
prirodopisu (životinja):		<i>dovoljan</i>		<i>dovoljan</i>			
fizici:							
kemiji:							
filozofskoj propovednici:							
prostorukom risanju:		<i>dovoljan</i>		<i>dovoljan</i>			
krasnopisu:		<i>dovoljan</i>		<i>dobar</i>			
u neobveznim predmetima							
<i>Pisanoju:</i>		<i>dobar</i>		<i>dovoljan</i>			
<i>Gimnastici:</i>				<i>dobar</i>			
Izvanje lice pismenih radnja:		<i>cisto</i>		<i>cisto</i>			
Izostao nauča od sati		<i>17</i> ; od toga neopravdano: <i>—</i>		<i>17</i> ; od toga neopravdano: <i>—</i>			
Izdana mu svjedočba za I. polugodište dne <i>20. 5.</i> 1905. za II. polugodište dne <i>20. 5.</i> 1905.							
Za realne gimnazije. Obrazac II.							

Из гимназијског дневника за школску 1904/05. годину

Драган Цакић

Милан Милосављевић

Бранислав Црвенковић

Марко Костић

Спомен-плоча, рад Бранислава Црвенковића

Постављање спомен-плоче у Добринцима (2006)

Влада Петрић, Марко Бабац и
Боро Драшковић

Марко Бабац говори испред спомен-плоче

Учесници академије у добриначкој школи

Откривање спомен-бисте испред Културног центра у Руми (2023)

Чланови Ворки тима поред бисте Славка Воркапића

Бранислав Црвенковић и његово дело

Ворки тим на снимању филма „Јутро” (2006)

Драган Цакић уручује награду „Славко Воркапић”
Желимиру Жилнику

ДРУГИ О ВОРКИЈУ

Михаило Видаковић¹
СЛАВОЉУБ-СЛАВКО ВОРКАПИЋ (1894–1976)

Најпознатије име у свету човека рођеног у Добринцима, вероватно је име Славољуба Славка Воркапића америчког филмског ствараоца и теоретичара ове уметности.

Истина, он животом није био много везан за Добринце, као што је то био његов старији земљак, књижевник и политичар др Јован Суботић (1818–1886) који се читавог живота осећао Добринчанином и често навраћао у своје родно село. Славко се само родио у Добринцима („код Сремске Митровице!“). Могао је он мирне душе да каже да је рођен у Сремској Митровици, где је завршио основну школу и неколико разреда гимназије, како то и пише у неким публикованим чланцима („Југословенски филмски алманах“ за 1929. г., па и за 1920. годину) и нико му ништа не би замерио, али он ипак као место свога рођења истиче баш Добринце. (Познаваоце географије, посебно Срема, може да чуди ово лоцирање Добринца „код Сремске Митровице“, кад се зна да су Добринци ближе Руми, као већем граду, па су и данас у саставу општине Рума. Објашњење ове непрецизности лежи свакако у чињеници да су Добринци онога времена, крајем 19. века, управо у Митровици имали своју прву вишу административну инстанцу, а онда можда и у жељи самога Славка да истакне град, римску престоницу Сирмијум, као место свога детињства и првог школовања). Може основано да се претпоставља да је Славко имао на уму и факат да се у Добринцима родио и тада већ славом овенчани, раније поменути књижевник и политичар. У једном писму Ранка Воркапића, Славковог брата (био је судија у Сремској Митровици), које је 25. маја 1927. године упутио Милану Костићу, краљевском јавном бележнику у Сремским Карловцима, изражава жаљење што

---

¹ Михаило Видаковић (1926–2016), рођен у Пећинцима, писац, преводилац и просветни радник, докторирао 1980. године у области филма.

познати књижевник Вељко Петровић није узео у обзир податке о Славку Воркапићу. Тражио их је од њега, за рад о ликовним уметницима, који је, заједно са Миланом Кашанином, припремао за Летопис Матице српске, поводом прославе њене стогодишњице (1826-1926). Између осталог, Ранко у том писму каже и ово: „Мој брат Славољуб рођен је седамнаестог марта 1894. године у Добринцима, у Срему, који су, како знате, и родно место др Јована Суботића.” Ето, дакле, зашто су важни Добринци као родно место и С. Воркапића!

Да ли је овај братовљев протест дошао до Вељка Петровића – није познато, али је важније то да су аутори пројектованог рада ипак унели у поменути Споменицу и податке о Славку Воркапићу у одељку 2. Уметници (сликари и вајари). Ево их:

„5. Славољуб Воркапић. Рођен у Добринцима у Срему 17. марта 1894. Гимназију учио у Сремској Митровици и Земуну. После шестог разреда прешао у Београд у Уметничку школу Ђоке Јовановића, академика-вајара (који је, подсетимо се, израдио и бисту за споменик др Јовану Суботићу, који и данас краси парк на Калемегдану у Београду – М.В.). Као вредни ученик прве године ове Уметничке занатске школе, свршио је 1911-12. течај за сликарство са одличним успехом, и поднео тада молбу Матици српској за стипендију из задужбине Гавре Романовића. Стипендију је добио 1912., и уживао је до светског рата 1914., студирајући сликарску Академију у Будимпешти. Непосредно пред I светски рат отишао на Косово где га је затекла објава рата те је и остао у Србији. Од јесени 1914. до повлачења преко Албаније био је наставник гимназије у Кратову. Потом је прешао у Албанију заједно са војском, и отишао у Париз, где је студирао на Уметничкој академији. По свршетку рата отишао у Америку, те после краћег боравка у Њујорку и Сан Франциску, отишао у Лос Анђелес, у чијем уметничком делу, Холивуду, живи и данас. У Паризу излаже више пута са успехом и ради под псеудонимом Истар, под којим је именом илустровао и дела разних модерних француских књижевника. У Америци су такође његови радови запажени и хваљени. Чувен је као портретиста. У Холивуду ради портрете. Сем сликарства, бави се много филмом.”

То је забележено у Споменици Матице српске 1927. године, углавном највише према подацима које је слао брат Ранко. Но из

Ранковог писма вреди забележити и оно што није ушло у Споменицу МС: „У Паризу је излагао више пута са великим успехом. Примера ради наводим да је позната, за време рата издана француска публикација „La Serbe Glorieuse”, која је дала преглед српске уметности почевши од средњег века до најновијих дана, од наших живих уметника донела радове само ове четворице: Ђоке Јовановића, Паје Јовановића, Ивана Мештровића и мога брата Славољуба. Био је то његов рад „Српска мајка” и један мотив из његове збирке „Српске народне игре”... Када је у Паризу приређена позната Југословенска уметничка изложба, познати париски уметнички часопис „Уметност и уметници”, пишући о тој изложби, писао је са највећим похвалама о Славољубу, и од свих радова изложених на тој изложби, донео је репродукције радова само двојице: Петра Добровића и мога брата Славољуба. То је био ‘Портрет једног вивана’”. И ово писмо датира из 1927. године.

Даље, подробније податке из биографије С.В. налазимо у написима његових савременика и пријатеља: Николе Павловића, Бошка Токина, Новака Симића, Назора и других, које је сакупио и публиковао у књизи ВИЗУЕЛНА ПРИРОДА ФИЛМА (Слио, Београд 1994) наш познати филмски стваралац Марко Бабац, редовни професор Факултета драмских уметности у Београду и Академије уметности у Новом Саду, „и сам његов некадашњи одушевљени ученик” како пише у Предговору, посвећеном стогодишњици рођења Славка Воркапића. Ево, најпре, занимљивих анегдота, нарочито за млађе, из Славкове биографије које износи Никола Павловић.

„Имао је врло бујну машту и често сањао о далеким земљама и путовањима испуњеним необичним доживљајима. Чак је два пута бежао од куће. Први пут га је мамила Фрушка гора у којој се у то доба крио неки хајдук. Приче о хајдуку толико су деловале на Славкову и тако бујну машту да са својим најбољим другом у „највећој тајности” креће да пронађе тог хајдука и „поближе се упозна са њим”. Нестанак дечака био је врло брзо примећен. Славков отац пошао је колима према Фрушкој гори, у потрагу за „авантуристима”. Мрак га је затекао у селу Манђелосу, где је код једног свог пријатеља пронашао оба дечака, чврсто заспала, преморена од дугог пешачења и дозивања хајдука, не би ли их чуо и позвао к себи. Дечаци су понели чак и оружје са собом – секирицу, коју је Славков отац пронашао

испод јастука на ком је Славко спавао. Том секирицом је требало да се бране од дивљих звери.

Овај неуспели подухват није обесхрабрио Славка, који је тада био у I разреду Сремскомитровачке гимназије. Убрзо после овог догађаја, у њему се рађа жеља да следећи пут крене у Африку, у лов на лавове! С истим другом, у великој тајности кује план: отићи пешице до Новог Сада, тамо украсти чамац, спустити се Дунавом до Црног мора, укрцати се на неки брод који плови за Африку и – готова посла. Тамо ће већ и оружје набавити, а како су лавови опаке звери, они ће им доскочити и на тај начин што ће их ловити из специјалног блиндираног аутомобила. Славко, 1902. године, можда први у свету прави нацрт оклопног аутомобила са специјалним уређајима на крову, за слагање кожа убијених лавова.

Када је све било тако лепо и унапред припремљено, једнога јутра искрадоше се из куће. Овога пута све је било „боље” организовано; понели су и резервне хране. Родитељи нису могли одмах да их пронађу. Алармирана је и полиција.”Најзад, прича Славко Воркапић, „на мосту између Петроварадина и Новог Сада, баш када смо мој друг и ја прелазили у Нови Сад, и то један по један, не би ли тако заварали траг, кренуо сам први и... срео оца на средини моста. Искрено говорећи мање сам се уплашио но што сам био гладан, а у овом сусрету видео сам крај своје глади, јер су нам „афричке” резерве биле већ пре два дана исцрпљене. Но, мој строги отац друкчије је гледао на све ово. Није викао, није претио; био је врло миран. Али, када смо се враћали за Сремску Митровицу, он је у ресторану на железничкој станци у Пазови, где смо преседали у загребачки воз, поручио само себи ручак, и то неку дивну бечку шницлу, које се и данас сећам. Ми смо, као за казну, гладовали све до куће, где смо, наравно, положили „осетљив” рачун о нашем бегству.”

Идући даље за животописом Славка Воркапића, чини се занимљивим податак да је Славко у Кратову (које се данас налази у Македонији, источно од Куманова према граници са Бугарском) као наставник цртања имао месечну плату од 100 динара. Први светски рат затиче га у Крушевцу, не леговању код сестре, удате за управника крушевачке болнице др Лужанина. А онда, 1915, заједно са српском војском „прелази Албанију пешке”, све до Јадранског мора, а онда

долазе Бриндизи и Париз. (Овде можда треба рећи да Славко, који је тада имао 20 година, није био војни обвезник, а и да је био – он би, као грађанин Аустроугарске, пре био у њеној војсци него у српској; он је са српском војском једноставно ишао као избеглица, заједно са још много цивилне нејачи која није желела да остане у окупираној Србији.)

У Паризу, вредно је посебног помена, Славко је примљен у „Ecole des beaux arts” без полагања пријемног испита, који је иначе била обавеза, када је директору школе показао своје дотадашње радове. У чувеној кафани „Ronde” на Монпарнасу, Славко се упознаје са многим познатим сликарима, вајарима, књижевницима, па и са неким филмским ствараоцима. Он дубоко слуги могућности филма као сасвим нове, особене уметности, иако састављене од претходних. И даље слика, похађа атељеа Бонара, Бурдела, Лота (оног истог код кога су учили и наши прослављени сликари: Сава Шумановић, Зоран Петровић, Милан Коњовић). Али, у њему кипи осећање да све то није оно право. А то право за њега је уметност будућности – филм! Редовно посећује биоскопе и гледа филмове Енса, Грифита, Дагласа Фернбакса, Чарлија Чаплина... Чита надахнуте и профетске чланке о филму које су тада објављивали „отац филмске теорије” Ричото Канудо (Ricciotto Canudo, 1879-1923) и госпођа Жерман Дилак (Germaine Dulac, 1882-1942). Ипак, он увиђа да је само богата Америка та земља у којој ће моћи да оствари своје снове...

Авантуристичког духа, који га је вазда красио и подстицао, одлучује, чврсто, да путује за Америку! Пријатељи га новчано помажу и он, бродом „Le de France” из Хавра, 1920. године, путује за Њујорк. На броду је хтео да се запосли као келнер, али успева само да постане перач палубе. У слободно време црта, скицира путнике. У Њујорк се искрцао са 13 долара у џепу, три кошуље у коферчету и ролном цртежа. Један наш исељеник који се враћао у Америку дао му је адресу једног свог пријатеља у Њујорку. Славко је то прихватио, а овај га као сликара препоручио једној модној радњи. Газда радње га ангажује да црта рекламе, уз недељну плату од 25 долара. Али, када је од једне богате Американке за израду њеног портрета добио „огромну” своту од 150 долара, Славко се, после 4 месеца проведених у Њујорку, отискује у Сан Франциско (ближе Холивуду!). Ради у конзулату

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на попуњавању пасоша. Крајем 1921. године прелази у Лос Анђелес, још ближе фабрици снова, где се буквално борио за опстанак. Правио је слике и продавао по кафанама. „Но, опет се десио срећан случај – прича Славко Воркапић – радио сам цртеж тада врло чувене глумице немог филма Биби Данијелс. То је приметио неки фотограф и запослио ме у својој радњи као ретушера. То ми је омогућило... да са више материјалне сигурности приђем проучавању проблема филма као уметности... Једнога дана ушао је у атеље млад и елегантан господин и запитао да ли је једна од изложених мојих слика за продају.” Млад и елегантан господин био је Rex Ingram, чувени редитељ немих филмова и муж исто тако чувене глумице Alice Terry Ingram; купио је слику, а Славко је још више зажелио да ради на филму. Наставио је да сарађује са овим редитељем иако се нису слагали у основној оцени филма: Инграм је сматрао да је филм „најобичнији индустријски производ”, док је Славко био мишљења да филм, ако сада још није, може да буде уметност. Инграм му даје мале улоге у филмовима *Заробљеник дворца Зенде*, *Црна орхидеја*, затим у филму *Скарамуш*, у коме игра епизодну улогу младог Наполеона. (Наравно, овде се не ради о филму истог наслова, у коме је главну улогу играо Стјуарт Гренџер, снимљеном 1952. г., који је својевремено приказиван у нашим биоскопима, а понекад и данас гостује на неком ТВ каналу; Скарамуш је, иначе, име хвалисавца у италијанским комедијама дел арте у 16. и 17. веку.)

Славко ипак види да се на филму тешко опстаје. Напушта Лос Анђелес и одлази у Санта Барбару, 90 миља на север. Ту је, бавећи се и даље сликарством, упознао и своју будућу супругу, Американку француског порекла, са којом ће добити сина и кћерку. Ту је преживео и познати земљотрес који је овај крај задесио 1925. године. Али, ту је имао и срећу да за једног богатог милионера изради декорацију његове нове виле, па је дошао до „силног” богатства од 2.500 долара. „Тај ми је новац помогао да се оженим и купим своју прву ручну камеру.”

У то време, 1927/28. године, Славко се упознаје са тада чувеним филмским радником Робертом Флоријем (R. Flory, 1900-1979) који о филму као уметности има исто мишљење као и Славко. Њих двојица, тада још под утицајем експресионистичког филма „Кабинет доктора Калигарија” Р. Винеа, снимају свој први авангардистички филм

„Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413” (The life and death of 9413 a Hollywood extra), 1927/28. године. Сниматељ је био Грег Толанд, а глумци: Рокур, и наш земљац Војислав Ђорђевић, звани Воја Џорџ (који је, поред Светислава Петровића /1894-1962/ и Ита Рине /1907-1979/ био један од троје наших земљака који су стекли светску славу у свету филма, а њима ће се прикључити и наш Славко Воркапић!). Филм је коштао свега 75 долара (или: 99, по неком другом извору). Занимљиво је, пошто овај филм значи праву прекретницу у животу нашег Славка, навести сећање писца сценарија и коредитеља тога филма Р. Флорија. „Зидове своје кухиње обојио сам црно, а између два сендвича радили смо на нашем филму. Српски сликар Славко Воркапић, мој ортак у овом послу, преправио је свој салон у студио, где је сам конструисао све наше декоре – минијатуре од картона или од кутија за цигарете. Воркапић је купио једну малу камеру и док сам ја радио на обради свог сценарија, стварао је светлосне ефекте који су нас задивили. Радили смо две недеље, на холивудским улицама и у унутрашњости појединих студија где су ми дозвољавали приступ. Када је филм завршен, добили смо 350 метара пантљике, али невероватно велики број различитих углова снимања.”

По сведочењу Флорија, овај филм је приказан пред одабраном публиком, у којој су биле и тада (а и касније!) веома познате личности из филмског света, као што су: Чарли Чаплин, Д. В. Грифит, Ернест Лубич, Јозеф фон Штернберг, Кинг Видор, Даглас Фербанкс, Мери Пикфорд... филм се овој публици допао. Филм је, у ствари, једна мала сатира о бедном положају филмског статисте у Холивуду, који по сваку цену жели да се појави на филмском платну. Фон Штернберг препоручује Славка филмској компанији ПАРАМУНТ, и Славко почиње да ради специјалне ефекте за филмове ове компаније. Иако му се име још не појављује на шпици, зна се да је Славко радио специјалне ефекте за филмове „Узимам ову жену” (I take this woman), 1931. са Гаријем Купером и Керол Ломбард, „Девојке из града” (Girls about town) и Vagabund King, о француском песнику XV века Франсоа Вијону, у коме ванредно режира битку између Француза и Бургундаца.

По наговору Дејвида Селзника, чувеног продуцента, Славко прелази у компанију РКО, где му се поверава корежија у филму „Освајачи” (The conquerers), 1932. Сада је, најзад, и Славково име на шпи-

ци филма, као и за филмове „Viva Villa” и „Разиграна дама” (Dancing Lady), 1933. Л. З. Леонарда.

И, тако је почело. Лед је пробијен. Славка сви траже и желе да га ангажују, нарочито за неке изузетно сложене а необично атрактивне ефекте. По неким показатељима, Славко је сарађивао као аутор монтажних сцена у преко 50 дугометражних играних филмова. (Тачан попис сам С. В. нигде није начинио; подаци са шпица филмова нису поуздани је се Славково ауторство често не исказује; истраживач је стога дужан да консултује и упоређује наводе разних енциклопедија и написа!). Да поменемо само оне који су широј публици код нас познати: „Давид Коперфилд”, Џорџа Кјукора (George Cukor) из 1935. г.; „Ромео и Јулија”, истог редитеља, 1936; „Мистер Смит иде у Вашингтон” (Mr Smith goes to Washington), 1939; „Бели јоргован” (Maytime), Р. Леонарда, 1937. Посебно се истиче антологијска уводна секвенца, пролог, за филм „Злочин без страсти” (Crime without passion) Бена Хехта (Ben Hecht) и Шарла Мек Артура (Charles MC Arthur) „са фуријама које ничу из крви жртава страсти и лете над Њујорком, смејући се љубавницима”, како је описује сам С. В., а Езра Гудман (Goodman) пише да би се ова секвенца могла назвати „као нека врста приручног индекса за граматику филма, за све оно што се може постићи визуелном техником филма”. Такође се посебно коментарише сцена олује с порођајем жене на њиви, као и сцена са скакавцима који пустоше пиринчана поља у филму „Добра земља” (The good Earth), 1937, Сиднија Френклина (Sidny Franklin), који је снимљен према чувеном роману истог наслова Перл Бак, са славним Паулом Мунијем у главној улози. Исто тако, најпотресније сцене земљотреса у филму „Сан Франциско” Њ. С. Ван Дајка (Dyke), из 1936, снимљене су под Славковом супервизијом. Славко је коредитељ, са Виктором Флемингом, и филма „Јованка Орлеанка” (Joan of Arc), 1948, а битка код Орлеана, најважнији део овог филма, сценарио као и режија, искључиво је његово дело.

Крајем 1938. године Славко постаје „free liner”, тј. слободан уметник. Током 1940. г., са Џоном Хофманом, снима краткометражни експериментални филм „Фингалова пећина” (Fingal’s cave) са музиком Феликса Менделсона, а 1941, сличан филм „Шума шумори” (Forest murmurs), на тему музике Рихарда Вагнера. Читави есеји су написани о ова два филма који најбоље илуструју Славково схватање

филма као уметности: говори се о „визуелној симфонији”, „визуелној поезији”, „визуелној музици”.

За време Другог светског рата Славко поново долази у Њујорк, где снима кратке пропагандне филмове о ратним напорима САД: „Ово је Америка” (This is America), „Редов Смит” (Private Smith of the U.S.A.); „Морнар Ал” (Sailorscall) и друге. У току 1944. г. Славко у Њујорку снима и веома занимљив филм: „Нови Американци” (New Americans) у којем се виде исечци из живота великана тога времена који су се настанили у Америци: Алберта Ајнштајна, Леополда Стоковског, Томаса Мана, и других.

Године 1948. Славко напушта рад на производњи филмова, свакако и због свог чврстог става да не подлегне таласу комерцијализације који је све више захватио филмску индустрију, и те године бива изабран за професора Универзитета Јужне Калифорније, на коме држи предавања о филму као уметности и о филмском начину изражавања. Али, када су руководиоци ове установе тражили од њега да се поред педагогије позабави и комерцијалном производњом, он 1952. г. напушта Универзитет. Ступа у преговоре са представницима Југославије и, после више од 30 година проведених у Америци, долази у Југославију. По доласку, 2. јуна 1952. године, како су забележиле наше новине, изјављује: „... желим да своја дугогодишња искуства понудим младој југословенској кинематографији.” Из једног чланка Александра Вуча, тадашњег председника Комитета за кинематографију Југославије (БОРБА, 29. јуна 1952. г.) (сазнајемо - прим. ДП) Славко Воркапић је одмах ангажован код нас као редовни професор Академије за позоришну и филмску уметност, као уметнички консултант и члан уметничког савета Авале-филма. (О нашим до тада снимљеним филмовима које је имао прилике да види – није имао високо мишљење: „сувише су спори”... и „много се прича у њима”, али је имао лепе речи за филм Федора Ханжековића „Бакоња фра Брне” и за документарни филм „Сплавари на Дрини” Жике Ристића.)

Овде, међу својима, Славко се са пуно озбиљности ангажује на оба колосека: и као предавач и као консултант у предузећу за производњу филмова. Ефекти његове делатности су видљиви како на побољшању квалитета нових филмова тако и на пољу подизања занатско-теоријског образовања. Наш познати филмски редитељ Сте-

ван Петровић био је у то време студент филмске Академије у Београду. Своје сећање на Воркија (како су га из милоште звали пријатељи, и они у Америци и они у Југославији) он је изнео у чланку под насловом „Школа у којој се учи азбука и граматика филма”, а реч је о предавањима С. Воркапића у оквиру предмета „Принципи филмске уметности”. „Тачно у 15,45 у учионицу улази професор Воркапић, омањи дежмекаст човек са пријатним смешком на лицу.” Предавање се редовно илуструје примерима из филмова. Забележене су и речи којима С. В. суштински одређује уметност филма: „Врло је лако наћи вербална решења, али има ствари које се не могу изразити ни једним другим средством сем филмом, а у тим стварима које потпуно и најбоље може изразити кретња и слика у кретњи лежи скривена и до сада недовољно испитана бит филма.”

Ту су, око Славка, наши тада најпознатији редитељи и теоретичари филма: Влада Погачић, Влада Петрић, Душан Стојановић, Сава Мрмак, Жика Чукулић, Соја Јовановић. Помаже при снимању и монтажи филмова. Али, као и раније, нема га на шпици ових филмова („Невјера”, „Сви на море”... он остаје у сенци.)

У исто време, Славко се припрема и за снимање једног домаћег дугометражног играног филма. То је учинио у Сарајеву, код предузећа Босна-филм. По истоименој новели Исака Самоковлије, уз његову сарадњу на писању сценарија, Славко режира филм „Ханка”, 1955. г., са глумцима: Вера Греговић, Јован Милићевић, Мира Ступица, Мишо Мрваљевић, Васо Косић и Дејан Дубајић (сиже: „Живећи веома тешко, Ханка и Сејдо изложени су многим искушењима. Ханка успева да преброди тешкоће и да остане верна својој љубави према Сејду. Сејдо, међутим, подлеже искушењима, не може да оправда тобожњи Ханкин грех и убија је.”)

Славко Воркапић се вратио у Америку 1958. године, где је наставио своју предавачку активност. Умро је 20. октобра 1976. г. у Шпанији, приликом посете сину Бену (син му се звао Едвард - прим. ДП).

Воркапићева стваралачка активност на пољу филмске уметности је несумњиво импозантна и високо оцењена. Међутим, поред ове практично-производне активности он ће, ипак, чини се, остати више упамћен по својој педагошкој, дидактичкој и уопште теоријској делатности. А ова делатност, како сада може да се сагледа, одвијала

се у два сегмента, на два нивоа, колосека, који су ишли паралелно и комплементарно, допуњујући један другог. То су:

а) техничко-занатска објашњења и усавршавања филмског језика, филмске граматике и технологије, и

б) естетичко-теоријска схватања филма као уметности и његовог положаја међу другим уметностима.

Што се тиче техничко-занатских експликација и закључака, они се налазе у чланцима: „Белешке о филмском занату”, 1958.; „Визуела природа филмског медијума”, 1956.; „Критика интелектуалног филма”, 1959.; као и у разним предавањима о филму. Воркапић је свестан да „познавање филмског заната не осигурава уметнички квалитет једног филма, али – каже он – јасно је, такође, да непознавање заната шкоди уметничкој реализацији као што би непознавање језика шкодило остваривањима једног књижевника.” Стога се он упушта у потанко истраживање особености и законитости тога језика. Основно му је полазиште: нормална, здрава људска перцепција, моћ опажања, стабилност ове перцепције, њена хоризонтална димензија (ниво водене површине), и њена вертикална оса (слободно viseћи висак). У томе се С. В. ослања на учење „психологије облика”, познате као „гешталт” (од немачког Gestalt = облик) психологија, која потиче од немачког психолога-филозофа Вилхелма Вунта (Wundt), а коју су у Америци заступали К. Кофке, Њ. Колере и Ј. Гибсон. Али, Ворки у своме чланку из 1959. године, када излаже критичке примедбе на Ејзенштајнову теорију интелектуалне монтаже, показује да познаје и нашу савремену филозофску литературу и наводи поделу на „апстрактне” и „конкретне” појмове, коју, у својој „Логици” критикује Богдан Шеших („Логика” I, Београд, 1958)! С. В. подробно анализира средства којима се филм служи у своме изражавању: положај и кретање камере, дистанца (планови), углови снимања, трикови, осветљавање, монтажа итд.; говори о разлици између осе снимања (хоризонталне) и осе пројектовања (вертикалне) и о нужности „превођења” једнога у друго; о фи (phi) феномену и индукованом кретању; о рир пројекцији или двострукој експозицији... и о низу других помагала, „цака”, законитости, које ваља познавати да би се постигао ефекат којим ће се, како Шекспир вели, „помоћу лажног постићи истинито”, увек имајући на уму да се мора поштовати „логика ока”.

Када је у питању схватање филма као уметности, опште-теоријски приступ овом предмету, С. В. то излаже у неколико својих чланака: „Ка правом филму” (Toward true cinema), 1952. (у целини објављен у књизи „Теорија филма” коју је приредио др Душан Стојановић, Нолит, Београд 1978, а у којој су сабрани најзначајнији радови из светске теорије филма, почев од најранијих као што су они које су написали Ричото Канудо, Луј Делик, Ели Фор, преко Белажа, Арнхајма, Ејзенштајна, Спотисвуда и Малроа, до најновијих: Жилбер Коен-Сеа, Ролана Барта, Жана Митрија и Кристијана Меза; „Кинематика, неки суштински принципи кинематографије”, 1930; „Страх од људске говорљивости”, 1952; „Може ли филм бити уметност своје врсте”, 1958; „Филмском садржају”, 1958; „Плес и филм”, 1967; као и „Предавања о филму”, у Музеју савремене уметности у Њујорку, 1965. године.

Одмах треба истаћи да Воркапић огромну већину до сада снимљених филмова, чак и до 90%, не сматра филмском уметношћу већ пре снимљеним позориштем или усликавањем књижевног дела. Наиме, он полази од тога да има два начина употребе филмске траке: за регистровање, тј. истинито, документаристичко приказивање, и стваралачка употреба, када се коришћењем специфично филмских изражајних средстава (напред поменутих) постиже један специфични естетски доживљај, онај који изазивају покретне слике (motion picture), битно различит, иако по уметничком уживању сличан, оном који има гледалац уметничке слике, позоришног комада, слушалац музичког дела. То је доживљај „кинестазе” који, по Воркапићу, значи: „Тако снимити извесне стварне кретње статичном камером, произвести утисак кретања снимањем статичних предмета покретном камером, тако организовати те снимљене кадрове да у самој игри изазваних унутарњих инервација, напетости, равнотеже... доживимо, тако рећи у своме телу, једну кинестетичку мелодију и оркестрацију, један нов чулни доживљај.” Снимак монолога који говори Хамлет, тј. глумац, није уметност филма већ позоришта. Као што ни слушање музике са магнетофона није уметност магнетофона. Воркапић дели уметности на статичке: архитектура, или просторне, вајарство, сликарство – и динамичке и временске: музика, поезија, драма. „Филм је обоје и просторолико сликарство и временско-динамичка музика”, пише С. В. У филму је „целокупна радња рашчлањена у што је могу-

ће више једноставних покрета и сваки се од њих снима под великом разноликошћу углова”. Покрет, и само покрет. Да, али не било какав! „Постоје предмети и особе који су ‘добро фотографисани’, а и покрети и предмети који су ‘добро’, то јест изражајно ‘кинематографисани’. Као што у музици постоји разлика између тона и шума, тако се и у филму разликује кино-покрет (cine motion) од било ког покрета.”

Све у свему, и са данашњег становишта, Воркапић је био сасвим на позицији савременог третирања филма као уметности. Његово име је ушло у многе наше и светске енциклопедије, филмске и уопште. Његов допринос су високо оценили многи великани филмске уметности. Ево неких. Robert Siodmak: „Воркапић је човек који до сржи познаје филмску уметност.” William Friedkin: „Славко Воркапић је једноставно највећи предавач из области филма у овој земљи данас. Научио сам много више о филмском занату слушајући Воркапића, него што сам научио режирајући својих шест филмова.” И, за крај, Frank Capra: „Хвала ти Ворки! Дивим ти се и поштујем твој неизмеран допринос филму... Из личног искуства знам колико си стваралаштва унео у моје филмове. Волим те као великог уметника.”

Добринчани би, са своје стране, могли додати: Хвала ти Славко што си име нашег села учинио светски познатим, јер си увек говорио да си рођен у сремском селу Добринцима, трајно ћемо чувати успомену на тебе.

*(Група аутора, „Добринци”, Мајица српска, Нови Сад –
Месна заједница Добринци, 1998)*

Dušan Stojanović²

SLAVKO VORKAPIĆ (1894–1976)

VORKAPICH, Slavko (pr. ime S. Vorkapić), jugoslavensko-am. redatelj, montažer, stručnjak za spec. efekte, pedagog i teoretičar filma. (Dobrin-ci, 17. III 1894 – Mijas, 20. X 1976). Studirao slikarstvo u Beogradu, Budimpešti i Parizu. God. 1920. iselio se u SAD; 1921. nastanio se u Hollywoodu

² Dr Dušan Stojanović (1927–1994), teoretičar filma, esejista i profesor Fakulteta dram-skih umetnosti u Beogradu.

i posvetio filmu (npr. kao scenogr. Suradnik u *Zatočeniku Zende*, 1922, R. Ingrama). Nakon nekoliko glum. nastupa, sa R. Floreyjem je korežirao jedan od ranih amer. avangardnih pokušaja *Život i smrt hollywoodskog statista br. 9413* (*The Life and Death of 9413 - a Hollywood Extra*, 1927/28), kratku ekspresionističku satiru rađenu djelomično s pomoću siluetâ od papira, a dijelom sa živim glumcima (Voya George/ pr. ime Voja Đorđević/). Ostvario je i 2 eksperimenta u kojima pokret u slici i muz. pratnja grade arabeske harmonijskoga i kontrapuntalnog reda (*Fingalova pećina* – *Fingal's Cave*, 1940 /sa J. Hoffmanom/, na muziku F. Mendelssohna-Bartholdyja, i *Šuma šumori* – *Forest Murmurs*, 1941, na muziku R. Wagnera), kao i nekoliko dokum. filmova (npr. *Redov Smith iz SAD* – *Private Smith of the USA*, 1943, iz serije *Ovo je Amerika* /od 1941/. U Jugoslaviji je realizirao svoj jedini cjelovečernji igr. film *Hanka* (1955) prema istoimenoj noveli I. Samokovlije (i koscenarist s autorom). Osobito je poznat po tzv. *stvaralačkoj montaži* te spec. efektima u pojedinim filmovima dr. redateljâ (npr. *Manhattanska melodrama*, 1934, i *Marija Antoaneta*, 1938, W. S. Van Dykea; *David Copperfield*, 1935, G. Cukora; *Bijeli jorgovan*, 1937, R. Z. Leonarda; *Dobra zemlja*, 1937, S. Franklina; *Pokusni pilot*, 1938, i *Ivana Orleanka*, 1948, V. Fleminga; *Tri ratna druga*, 1938, F. Borzagea; *Grad dječaka*, 1938, N. Tauroga; *Konfekcijski anđeo*, 1938, H. C. Pottera; *Idiotovo zadovoljstvo*, 1939, C. Browna; *Gospodin Smith ide u Washington*, 1939, F. Capre, *Howardovi iz Virginije*, 1940, F. Loyda). Predavao je o filmu u Američkom udruženju snimatelja (od 1930), na sveučilištu Southern California, gdje je bio i voditelj Filmskog odjela (1949-51), u newyorškom Muzeju moderne umjetnosti (1938. i 1965) te na beogradskoj Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju (1951-53. i 1969). Objavio je izvjestan broj ogleđa i studija iz teorije filma, no nikad nije sistematski izložio svoja učenja o mediju u obliku knjige; o njegovim teorijama zna se uglavnom na temelju bilježaka slušalaca usmenih predavanja (B. Kevles: *Slavko Vorkapić o filmu kao vizualnom jeziku i umjetničkoj formi*, 1965). Film shvaća kao autohtoni medij, a njegovu specifičnost tumači sa stajališta psihologije percepcije (oslanjajući se osobito o učenja geštaltista K. Koffke, W. Köhlera i J. Gibsona), videći u njemu dinamičko-plastički vizuelni potencijal nezavisan o kazalištu, književnosti ili slikarstvu, iako se često koristi kao ekstenzija tih i drugih umj. medija; film je vizuelno komponiranje u vremenu što oslobađa djeliće vidljive dinamičke energije iz prizora stvarnosti i daje im dublje značenje „združivanjem elemenata

ta s vizuelno-dinamičkim smislom koje stvaralačka montaža povezuje u nove, žive celine” (*Film kao stvaralačko sredstvo – Two Aspects of the Motion Pictures: Recording and Creative*, 1949 /ново izdanje pod naslovom *Ka pravom filmu – Toward True Cinema*/). Izvor umj. forme krije se u mogućnostima medija da izazove širok raspon implicitnih muskularnih reakcija: kinestetičnost (– KINESTEZIJA), organizaciju stvarnih pokreta u vizuelnu melodiju kretanja na ekranu *Ples i film – Dance and Film*, 1968). Posebno je obrađivao probleme vizuelnih vrijednosti filma (*Strah od ljudske govornosti*, 1952), primjene geštaltističke psihologije na film. izražajna sredstva (*Beleške o filmskom zanatu*, 1958) i zablude nekih Ejzenštejnovih shvaćanja (*Kritika teorije intelektualnog filma*, 1959).

(„*Filmska enciklopedija*”, 2, JLZ „Miroslav Krleža”, Zagreb 1990)

ПИСМО РАНКА ВОРКАПИЋА³

Милану Костићу, краљевском јавном бележнику
Сремски Карловци 25. мај 1927.

Много поштовани драги господине,

Ваше данашње писмо и обрадовало ме је и – разуме се без икакве
Ваше кривице – расрдило ме је.

Обрадовало ме је, што из њега видим Вашу лепу пажњу према
моме брату Славољубу (у јавности познатији као Славко, прим.
прир.). Расрдило ме је, што из њега на своје највеће изненађење ви-
дим, да није учињено оно, што сам држао за већ давно готову ствар.

Одмах по пријему Вашег поштованог писма, једном депешом
ја сам Вам разложио стање ствари.

Данас поћи ћу и нешто даље.

Вељко Петровић је мој стари и одлични познаник, друг и при-
јатељ. Не знајући, где сам, он је још лане обратио се на мога зета,
управника овдашње жупанијске болнице, Дра Божицара Лужанина
писмом тражећи од њега, да му хитно пошаље податке о моме брату

---

³ Ранко Воркапић (1881-1931), правник, судија, старешина Среског суда у Сремској Митровици, старији брат Славка Воркапића.

сликару Славољубу за свој рад, који издаје Матица Српска у Новоме Саду приликом прославе своје стогодишњице.

Мој зет уступио је ово његово писмо мени и ја сам му одмах послао све податке о моме брату Славољубу, послао му и разне француске ревије, у којима се са највећим похвалама пише о моме брату и доносе репродукције његових радова, исечке из разних енглеских американских листова, у којима се такође са највећим похвалама пише о моме брату, фотографије неких његових радова, које сам при руци имао, и тако даље итд.

Ова пошиљка спакована је овде најпажљивије, послао сам је препоручено Вељку Петровићу у Београд и није могуће, да је он није добио.

Шта је у ствари, ја дакако не знам. Биће јамачно то, да ју је негде приметно.

Молим Вас, драги пријатељу, да извидите, шта је у ствари, и Вељку Петровићу реците, да ми је жао на њега, што је моју пошиљку приметно.

Да не будем можда криво схваћен, морам изричито нагласити ово:

Не ради се овде можда о мојој жељи и слави мога брата, јер он то ни не треба, јер он то има обилато и у далекоме страноме свету и јер ја све ово чиним без његова знања, али ме је жао, да нестану подаци о њему, које сам послао тек онда, када сам за то био нарочито замољен, и што ће тако сада Споменица и Енциклопедија, у коју су по Вашим речима ушли и многи мање познати сликари, бити без икаквих података о моме брату.

Да то ипак не буде тако и уколико то евентуално није већ касно, шаљем Вам овде неке податке о моме брату. Дајем их по сећању, али су потпуно тачни, и жалим поново, што не могу бити тачнији.

Мој брат Славољуб рођен је седамнаестог марта 1894. године у Добринцима, у Срему, који су, како знате, и родно место Дра Јована Суботића. Основну школу и прва четири разреда реалне гимназије свршио је у Сремској Митровици. Пети и шести разред реалне гимназије свршио је у Земуну. Како је излагао већ као ђак, приметио га је ту наш велики вајар академик г. Ђока Јовановић, под чијим је утицајем напустио реалну гимназију и прешао у његову Уметничку школу, коју је посећивао две године. Показавши и ту одличан успех, Ма-

тица Српска изабрала га је за питомца задужбине Гавре Романовића и као такав био је од године 1912-1914. на Уметничкој Академији у Будимпешти. Одатле, из Будимпеште, чинио је дуже излете и до Беча и Минхена, опет у сврху својих уметничких студија. Непосредно пред светски рат отишао је на Косово, где га је затекла објава рада, пак је и остао у Србији. Од јесени 1914. године до трагичнога повлачења преко Арбаније био је наставник на гимназији у Кратову. Заједно са српском војском прешао је Арбанију и отишао у Париз, где је студирао на Уметничкој Академији. По свршетку светскога рата отишао је у Америку, и после краћега бављења у Њујорку и Сан Франциску, отишао је у Лос Анђелес, у чијем уметничком делу, Холливуду, живи и данас.

Ако сам у овим биографским подацима о њему био потпуно тачан, жалим много, што тако исцрпан нећу моћи бити са подацима о његовим радовима. Ово прво зато, што он ради у далеком свету, а друго зато, што његови радови остају тамо, где их ради, сада у Америци. Упућен сам само на некоје француске и енглеске ревије, и на његова писма мени.

У Паризу излагао је више пута са великим успехом. Примера ради наводим, да је позната, за време рата издана француска публикација „Ла Сербие Глориеусе”, која је донела, преглед српске уметности почевши од средњег века до најновијих дана, од наших живих уметника донела радове само ове четворице: Ђоке Јовановића, Паје Јовановића, Ивана Мештровића и мога брата Славољуба. Био је то његов рад „Српска мајка” и један мотив из његове збирке „Српске Народне Игре”. То је било одмах на почетку његова доласка у Париз. Ту се у суперлативима пише о њему. Када је у Паризу приређена позната Југословенска Уметничка Изложба, познати париски уметнички часопис „Уметност и Уметници”, пишући о тој изложби, писао је са највећим похвалама о Славољубу, и од свих радова, изложених на тој изложби, донео је репродукције радова само двојице: Петра Добровића и мога брата Славољуба. То је био „Портре једнога вивана”.

Пуно је радио и излагао у Паризу под псеудонимом Истар, под којим је именом илустровао и дела модерних француских књижевника, између осталих и одличнога књижевника и нашега пријатеља Филеаса Лебега.

У Америци је силно хваљен, слављен и чувен. Читао сам тако у једноме листу, да га сматрају тамо за оснивача неокласичне школе. Живим подаље, па нисам у прилици, да дам поближа дата о тој његовој школи. Тамо му је нарочито слављен и цењен његов „Надчовек”, затим „Пророк”, једна његова „Мадона”, „Пиеро”, „Атлантида” итд., итд.

Нарочито је чувен као портретист. Сви тако рећи филмски старови и звезде у Холивуду имају портрете, које је Славољуб радио.

Сем сликарства, бави се он активно и филмом, пак је у Америци цењен као један од најпризнатијих филмских стручњак. Не само то. Од времена на време, игра он у филму и као глумац. Код нас су давани, колико је мени бар познато, ови филмови, у којима је и он глумац: „Заробљеник двора Зенде” и „Скарамуш”, у коме је креирао улогу младога Наполеона. Писао ми је да има намеру, да у филм стави нашу народну поезију и да прослави њиме наш народ и нашу земљу. У београдскоме Времену почео је писати серију стручних чланака из филмске уметности под насловом „Писма из Холивуда”.

Писао ми је још једном приликом, више у шали, да под утицајем Волта Витмена у доколици пише и песме на – енглеском језику.

Све, што сам напред рекао, потпуно је тачно, и жалим тек, што не могу више писати и података дати о његовим радовима, којих је дакако веома велики број. Ето, баш овога пролећа, излаже велики број својих најновијих радова у Лос Анђелесу и Сан Франциску, а писао ми је и то, да ће у скорој будућности доћи и овамо, да посети свој крај, пак ће том приликом и приредити овде изложбу својих нових радова.

Надам се, поштовани пријатељу, да ови моји подаци не долазе још прекасно, па Вас молим, да их одмах упутите, куда треба, да могу, дакако стилизовани и од уредника, ући у Споменицу и Енциклопедију.

Ако ово моје писмо будете слали поштом, јер је најбоље, да пошаљете ово моје писмо уреднику, пошаљите га једино препоручено.

Вељку Петровићу реците, да сам га срдечно поздравио и да ми је жао, што је моју пошиљку забацио. А ако је ипак није можда примио, што је скоро немогуће, јер сам је послао препоручено, протестоваћу због нереда код самога министра пошта.

Молим Вас, драги колега, да будете љубазни, па да ми што ско-рије јавите, како је најзад свршена ова историја са подацима о моме брату Славољубу.

Поштује Вас и поздравља Вас Ваш одани Вам вазда

Ранко Воркапић с. р. судија

Предраг Пузић⁴

РАНКО ВОРКАПИЋ

Правник, добротвор

(Купиново 1881 – Сремска Митровица 1931)

Рођен је 1881. године у Купинову, у породици родитеља Софије (Ѓњатовић) и Петра, општинског бележника. Због природе његовог посла, селили су у Добринце, Земун, Батајницу, најзад у Митровицу. Овде им се унеколико поправило материјално стање, јер је, према истраживању Душана Познановића, Петар забележен као поседник и заступник „Прве хрватске штедионице”. Становали су на Тргу свето-гог Димитрија, у кући број 15 (од 1900. кућа је у њиховом власништву – прим. ДП). У породици је била још и старија сестра Љубица, 1889-1984 (доцније у браку са лекаром Божидаром Лужанином 1885-1941, управником митровачке и смедеревске болнице), млађа браћа Милан (рођен у Старим Бановцима, чиновник, убијен 1941. у Јадовну) и Славољуб Славко, прослављени холивудски филмски посленик, који је у Купинову неком згодом сликао пејзаже. Основну школу Ранко је, изгледа, учио у Добринцима, Земуну и Митровици. Завршио је 1900. Године, као први по успеху, Карловачку српску велику гимназију, у класи са друговима Божидаром Јеремићем из Бачинаца (сином проте Јована Јеремића) и Стеваном Симеоновићем Чокићем, из Сремских Карловаца, (касније правник и политичар).

Као свршени правник, Воркапић је 1911. године „судски пристав” на служби код тзв. Краљевског судбеног стола у Сремској Митрови-

---

⁴ Предраг Пузић (1965), просветни радник и публициста.

ци, одакле је премештен у истом својству у Петрињу. На почетку Великог рата је на дужности пристава првог разреда у Гарешници (између Копривнице и Вараждина), потом, како пише, „из службених обзира”, упућен је 1915. у Лудбрег (код Дарувара). Није дуго остао. Придружује се породици и потом се са братом Славком налази у цивилној колони која са српском војском полази пут Албаније и избеглиштва. По Уједињењу, ради на месту судије при Краљевском котарском суду у Сремској Митровици.

Душан Познановић нас задужује детаљима Ранкове приватности. Био је ожењен Даницом Бертић из места Северина код Бјеловара. Са њом се венчао, 17. маја 1925, у цркви манастира Шишатовца. Није утврђено да ли су имали потомства, али је изгледа супруга у брак унела мали мираз. У писму управи Матице српске у Новом Саду, од 17. новембра 1926. године, као одговору на позив исте да бивши стипендисти потпомогну њен рад, Ранко износи: „Сиромашно сам ожењен.” Помало је и озлојеђен: „Судија сам у овој драгој и лепој земљи, земљи читавих пукова министара, активних, на расположењу, у пензији, државних подсекретара, активних, на расположењу, у пензији.”

Све време свог релативно кратког животног пута био је друштвено активан, у тежњи да попут многих његових вршњака, служи на корист свом народу. За време студија у Бечу (потпомогнут стипендијом Матице српске), укључен је у рад тамошњег Српског академског друштва *Зора*, потом је добротвор *Српске књижевне задруге*, сарадник *Омладинској иласника – листија српске омладине* (1904), који је кратко излазио у Сремским Карловцима, као и еснафског листа *Глас љрава, судсїва и админисїрације*, штампаног 1904. у Београду. Касније је на дужности деловође *Српске љрађанске чииаонице* у Сремској Митровици (1910), њен секретар и потпредседник (1921), оставши јој веран до краја. Један је од оснивача Народног универзитета у овом граду, о чему је 15. новембра 1928. године известила новосадска *Засїава*.

Воркапић се упокојио 19. јуна 1931. године. Његов отац Петар је испунио синовљев завет, што дознајемо из писма Матици, од 9. јула 1931: „Данас сам послао један сандук књига одабраних из његове књижнице, па Вас молим, да га упишете као добротвора Матице српске коју је он тако много волео и ценио.” Наслова је укупно 377, међу којима Библиотека српских писаца (45), издања СКЗ (63), дела

Матавуља, Кашанина, Вељка Петровића (с којим је друговао), те Достојевског, Толстоја, Мерешковског, Иполита Тена, Чехова, као и један број домаћих часописа и књига на немачком језику.

Данас на митровачком гробљу постоји надгробни споменик од црног мермера пирамидалног облика, израђен код Најпауера у Новом Саду. Представља заједничко почивалиште Ранку Воркапићу „старешини среског суда” и његовим родитељима, Петру (1858-1940) и Софији (1858-1948), као и браћи која нису ту сахрањена, Милану (1884-1941) и Славку (1894-1976).

У митровачкој породици Барат сачувана је једна фотографија са посветом Славка Воркапића свом старијем брату:

*Los Angeles 25. нов. 1921. Браћу Ранку за успомену. Славко⁵.
(Новембар 2023)*

Марко Бабац

СЛАВКО ВОРКАПИЋ, У СЛАВУ ФИЛМСКЕ УМЕТНОСТИ⁶

Даме и господо, ја такође волим Сремску Митровицу из најмање два разлога. Први је тај што је мој син Душан овде провео неколико месеци служећи војни рок. Моја супруга и ја обилазили смо га редовно и у овој гостољубивој средини осећали смо се пријатно. Никада нећу заборавити те **своје војничке** дане. Други разлог зашто волим Сремску Митровицу је тај што је у овом граду један важан део свог живота провео Славко Славољуб Воркапић, познати светски уметник,

---

⁵ Рад и именик Матице српске, Н. Сад, 1906, 140; Мјесећник правничкога друштва у Загребу, књ. 3, Загреб 1911, 278; Јутарњи лист, бр. 1320. Загреб, 23. нов. 1915, 4; Алманах Краљевине СХС. Београд, 1924, 34; Мојо Медић, Споменица о шездесетогодишњици оснотка Српске грађанске читаонице у Сремској Митровици (1866-1926), Ср. Митровица, 1929, 20; Коста Петровић, Историја српске православне велике гимназије карловачке. Н. Сад, 1951, 381; Грађа за историју Библиотеке Матице српске, IV/1, 1918-1931. Н. Сад 1969, 329; Душан Познановић, Ворки је имао и брата Милана. Сремске новине. Ср. Митровица, 28. октобар 2015; Исти, Славкова посвета брату Ранку Воркапићу, Сремске новине, Ср. Митровица, 18. нов 2020; Исти, Благородне душе. Рума, 2022.

⁶ Изговорено на промоцији 5. броја часописа „Сунчани сат” у Музеју Срема, 14. јуна 1995.

теоретичар и педагог филма. Недавно, у току снимања телевизијског квиза „Првих 100 година филма”, као члан жирија добио сам 5. број часописа „Сунчани сат” заједно са четворицом младих такмичара који су га својим знањем заслужили и примили заиста озбиљно и с поштовањем. На насловној страни корица часописа препознао сам цртеж Славка Воркапића и његове познате иницијале. Пронашао сам и један леп текст Душана Познановића, који је Славка Воркапића представио као необично важну и занимљиву личност из ових крајева.

Славко је одмах по доласку у Америку, почетком 20-их година, када је почео да ради као филмски професионалац, променио своје име и никада се касније није потписивао као Славољуб. Он није желео да том речи било на који начин истиче **славољубље**. Својим делом то је потврдио и, када посматрамо његов живот и рад, видимо да он није **славољуб**, него заиста Славко. То је човек који живи за **славу** филмске уметности. То је пионир филма, човек који жели да афирмише филм као уметност, који тражи један баланс између филма као забаве и комерцијалног производа, и нечега за шта се он бори – филм ослобођен литературе и театралности, филм који може да комуницира помоћу врло снажних и лепих изражајних средстава, а то су – покрет, пре свега, и један поступак који, на срећу и његову и нашу, данас доминира у свакодневном животу, у постмодернистичкој култури, а то је – монтажа. Монтажа као специфично изражајно средство филмске уметности, као креативно довођење у однос различитих садржинских и ликовно-динамичких елемената који у новонасталом контексту стварају ново значење и доживљај.

Славко Воркапић је из ових крајева понео успомену на своју породицу, свој завичај и никада се није одрекао тога да је Србин. То је истицао озбиљно и достојанствено, није то никоме наметао, али су сви знали ко је Славко Воркапић и сви су то с поштовањем, увек, у свакој његовој биографији, од филмских студија и факултета у Лос Анђелесу, до Музеја модерне уметности у Њујорку, истицали као значајан податак у његовом животу.

Славко Воркапић је био ђак Митровачке гимназије. Био је ћуљив, али не и повучен. Учествовао је у многим дечачким несташлуцима, а у неким је био и коловођа. Очигледно, да је као коловођа морао да ћути, како би смислио неку нову авантуру – одлазак у хај-

дуке, или лов на афричке лавове, на пример. Тако је у његовим сведочанствима оцена из владања понекад била похвална, а понекад само **према прописима**.

Славко Воркапић је био темпераментан Сремац, упоран, талентован сликар и филмација, човек који се није бојао да пркоси Холивуду, да му се супротставља својим идејама до те мере да га је Холивуд због тога дубоко поштовао. Сви су му се на крају клањали, хвалили га, захваљивали му се на његовом доприносу филмској уметности и помоћи њима самима. Увек се борио за право експеримента у филму, за тражење новог специфичног израза, за могућности да се кроз филм проговори најдубљим, најекспресивнијим облицима комуникације. Ми данас, управо, доживљавамо афирмацију таквих идеја. Наравно, Славко Воркапић је био честит човек и уметник. Он није замишљао да ће се филмска монтажа, да ће се филмски језик злоупотребити и да ће људе навести на зло, да ће покретне слике на савременој телевизији постати један значајан облик манипулације људима, са огромном масом гледалаца која и верује и не верује, губи самопоуздање или губи поверење у филм као уметност.

Шта да се још каже за човека који је направио једну врло лепу, комуникативну теорију о визуелној природи филмског медијума, и повезао је с једном врло атрактивном дисциплином у психологији визуелног опажања, која се јавља 20-их година у Немачкој – то је Гешталт психолошка школа, која управо сада на крају XX века доживљава велику афирмацију. А Славко Воркапић њене принципе први успешно примењује у филмској уметности и објашњава филм кроз теорију визуелне перцепције Макса Вертхајмера, Кофке и Келера, чији се принципи апсолутно садрже у природи филма, у односу између слика, у односу између појединих елемената који делују кроз своју целовитост, итд. То је тај **гешталт**, тај облик који у себи садржи делове, али се они на први поглед не примењују. Открићемо их учењем као облике сложеног симболичког значења.

Мислим да је овај приступ револуционаран за филмски медијум. Сви други се хватају за литературу, за сликарство, за музику; он полази од природе филма, од визуелне перцепције, од тога да је људско око чисто, невино, и да филм мора да поштије ту чистоту ока и да му приђе на одговарајући начин – лепотом и изражајношћу кретања.

Четрдесетих година, Славко Воркапић је урадио, такође, нешто визионарски, два експериментална филма – „Фингалова пећина” према музици Феликса Менделсона, 1940. године, и одмах следеће године филм „Шума шумори”, према музици Рихарда Вагнера. То су краткометражни експериментални филмови који су визуализација музике, покушај да се гледаоцима визуелно-динамички дочарају атмосфере и ритмови које музика саопштава једним својим специфичним језиком. Шта он то ради те далеке 1940. године? Ради оно што ћемо ми данас, осамдесетих и деведесетих година назвати телевизијским музичким спотом, где ће нека модерна или класична музика бити представљена гледаоцу који не може више ту музику да слуша из кухиње, а да се телевизијски пријемник налази у дневној соби. Он мора да дође пред телевизијски екран, јер је у таквим облицима слика исто толико важна, ако не и важнија од музичке компоненте.

Ту судбинску везу између музике и филмске слике остварује Славко Воркапић визионарски, талентовано и пионирски. Леополд Стоковски, чувени светски диригент, видео је те филмове и одмах је са Славком почео да прави планове о кратким 8-минутним или нешто дужим филмовима којима се могла вршити једна специфична комуникација са публиком и успоставити веза између музике и слике на један атрактиван и необичан начин.

Године 1952, двојица грађана Сремске Митровице посећују Славка Воркапића који у том тренутку, у Београду, ради као уметнички саветник у „Авала филму” и као професор на Академији за позорише и филм. (Иначе, од 1952. године, Славко редовно долази у нашу земљу, а последњи пут у њој борави 1969. године). Тадашњи директор Музеја Срема арх. Бранко Василић и студент археологије Петар Милошевић, позивају Славка Воркапића у Сремску Митровицу, али, он се – кажу очевици, то можете прочитати у „Сунчаном сату” – сетно смешка и не одговара ништа. Послао је своје филмове – три експериментална филма. Први је „Живот и смрт холивудског статисте 9413” из 1927. године, први експресионистички филм произведен у САД. Број 94 је други део године његовог рођења, а 13 долара је имао у џепу када се искрцао са брода „Франс” на амерички континент, желећи да се посвети једном новом језику комуникације, филму. Овај филм приказан је заједно са филмовима „Фингалова пећина” и „Шума шумори”

18. јуна 1954. године, а данас је 14. јуни, значи пре 41. годину мање четири дана. Вечерас ћемо опет видети „Фингалову пећину”.

Хтео бих да завршим са оним сетним осмехом Славка Воркапића, осмехом неодлучности и бојажљивости са којим је дефинитивно одложио повратак родном крају, и који је био изнуђен једним недо-вољно енергичним позивом. У то време, град у коме је стасавао један такав човек, изгледа, није имао више енергије и одлучности да га ухвати за руку и доведе к себи, у Сремску Митровицу. Славко Воркапић је, очигледно, прошао кроз један специфичан **тунел** кроз који су многи људи пролазили у то време.

После 40 година, ево, Славко Воркапић је поново с нама, у сећањима и у филму који ћемо видети. То је и порука – да све наше људе који нам требају, енергично повезујемо са собом, позивамо их да дођу, да им објаснимо да не можемо без њих, да су нам потребни из врло важних разлога – да бисмо могли да разумемо садашњост, морамо да познајемо прошлост и само тако да правимо могуће реалне планове за будућност. А живот и дело Славка Воркапића необично су важни да би ова средина могла да се пројектује у будућност. Хвала!

(Сунчани сај, бр. 6/1996)

Марко Костић⁷

ПОГОДИ КО ДОЛАЗИ НА ВЕЧЕРУ

Прича о Славку Воркапићу или Повраћање у будућности

*Jetting over
The distant seas
To fresher breeze
To cleaner sun*

*Your Christmas cheer
Won't find me here*

---

⁷ Марко Костић (1973), филмски редитељ, критичар и есејиста.

*In case you ment
To send me one*

*So
Adios!*

*(Летићећи преко далеких мора,
свежини јора, сунцу без дима
Божјиће среће наћи ме неће,
Ако си хтели ситићи ме њима.*

*И зајмо,
Адиос!*

(Песма Славка Воркапића коју је два месеца пред смрт посветио Вери Греговић, звезди филма „Ханка” и жени свог сина Едварда.)

Славко Воркапић рођен је 1894. у Добринцима у Срему, тадашња Аустроугарска. Први светски рат дочекао је на југу Србије одакле је избегао у Италију, па потом у Француску. У Паризу је радио као комрцијални цртач и новински дизајнер. Жеља да се бави филмом одвела га је у Холивуд где је каријеру започео као глумац у филму „Скарамуш” (Rex Ingram, 1923) играјући Наполеона. Уз пуно мука са холивудским индустријалним системом Воркапић је после тога дошао до сценаристичких, сниматељских и најзад и монтажерских послова, по којима је у Холивуду остао најупамћенији, упркос томе што су га у почетку дефинисали само као стручњака за монтажне ефекте. Као редитељ, потписао је неке од најзначајнијих екперименталних филмова у филмској историји, укључујући неми „Живот и смрт холивудског статисте” (1928), као и „Фингалова пећина” (1941). Између тридесетих и педесетих година XX века Воркапић је био један од највећих америчких стручњака за монтажу и филмску теорију. Био је редитељ компликованих секвенци у најбитнијим пројектима Холивуда. Радио је, између осталог, са Френком Капром (Frank Capra), Беном Хехтом (Ben Hecht) и Френком Борзажом (Frank Borzage).

Ипак, као самостални редитељ целовечерњег филма Воркапић се опробао тек у Југославији, 1955, на филму „Ханка”, кад је већину

приучених српских и југословенских филмских радника научио основним правилима филмског снимања и монтаже. Педагошким радом Воркапић се бавио и у Америци, будући у периоду 1950-1965. један од најцењенијих предавача на тему визуелне структуре покретних слика и феномена људске перцепције. Серија предавања коју је одржао на њујоршком Институту за уметност, 1965, била је у Њујорку један од најзначајнијих елитних интелектуалних уметничких хепенинга шездесетих година. Ауторску каријеру Славко Воркапић је окончао 1961. као косценариста нискобуџетног хорора „Маска” (Julian Roffman). Умро је 1976. у Шпанији .

Воркапић се опробао у свим занимањима везаним са филмом и то не као самостални експериментатор забачене кинематографије, већ као директан учесник главног тока најбитније кинематографије на свету у њеном најбитнијем периоду. У периоду пионирског, немог филма, који се појавом звука победоносно преименовао у период ‘златног Холивуда’ Воркапић је радио кључне послове, оне који су се директно тицали онога што се сматра извором магије америчког филма. Рад у монтажи, рад на унутрашњости филма, рад на везивном ткиву наратије која је постала парадигма за оно што седма уметност данас представља.

Управо овај човек, човек који је објединио све, од експерименталног до класичног, од теоријског до практичног, од скривеног до видљивог, од Европе до Холивуда, један је од најзначајнијих српских аутора свих времена, као и спиритуални отац онога што данас можемо назвати слободним српским филмом – филмом који није био израз тајних политичких компромиса. Оно што разликује Воркапићеву позицију од позиције других слободоумних аутора јесте чињеница да он није морао да тражи ни естетско, ни философско прибежиште од унапред конципираних политика аутора. Он је дошао у Југославију педесетих, јачи од целог југословенског филма, јачи можда и од саме комунистичке власти. Његова слава која је припадала хороскопу сивих еминенција више него телескопу краљева, његову репутацију није превела у популистичну сферу, али је за оне који познају историју, њега лично учинила претечом свега што је у култури нове Југославије касније постало битно. Јер, Воркапић је био довољно привилегован успехом, вероватно и једини који у српски

филм није морао да уђе преко везе, нужносне подесности или упоредног пливања са културним моћницима.

Домаћи филм заправо никада није хтео да истински буде велики. Његова осредњост увек је представљала алиби за креативну корумпираност која се производњом бави само зато што би немање индустрије у савременом друштву било сувише упадљиво. Прости је речено, код нас филмови нису снимани да би се кроз њих нешто значајно рекло или представили, већ зато што је економски и друштвени рад налагао да се то ради. Као и целу привреду, филм није водила кинетичка, већ сила инерције. Линија мањег отпора која пружа уточиште свакоме ко се на тој линији налази. Таква привреда створила је друштво помирено са пасивном производњом, а оно друштво, помирило се пак са неквалитетом и с минималним административним учинком. Такво друштво стварало је уметнике-медиокритете који ће пристанком на осредњу делотворност, сопствено радно време учинити краћим, а популарност учинити луксузнијом и пријатнијом него што је то пошло за руком већини холивудских прегалника чији сваки следећи филм зависи од успеха претходног, без обзира на величину славе аутора. Ова размажена позиција била је осигурана за сваког ко је желео своје парче елитизма у јужнословенским земљама, источно од капиталистичког раја.

Два узрока су утицала на то. Први је уплив страног капитала који земљу није само истерао из осећања вредности и радног учинка већ из самог смисла креације, оног што је духовна, заједничка врлина у производњи добара. Други узрок, пак, лежи у чињеници да провинцијална средина носи велику статистику социјално заосталих људи, што омогућава свакоме ко је иоле свестан појма културе да припада кругу малобројних. Упасти у елиту свих наших послератних режима било је заправо увек врло лако. Услови су били припадање наслеђеним круговима режима или мирење са политиком њихових клубова. Оба услова су се сводила на исти мотив: тапкање сигурним путем сагласности са општим кукавичлуком и креативном пасивношћу, пристанак на неутицајни елитизам и одсуство жеље да се испланира и спроведе нешто значајно и велико.

Није тачно да је основни проблем интелектуалаца и уметника у Титовом режиму била политичко-идеолошка неподесност слободног

ума. Титов режим није био посебно идеолошки опасан, не само у односу на Источни блок, него ни у односу према политици западних земаља педесетих и шездесетих, у којима је било бар једнако хапшења и репресије као и у постинформбироовској ФНРЈ. Оно што је било опасно у Титовом режиму јесте размишљање о бољој културној заједници: општи бољитак нешто је што привилеговани не желе, јер угрожава њихов клуб потенцијалном најездом нагло просвећених земљака из унутрашњости. У оваквој поставци која је политички веома организована највише трпи култура, делатност која негује просветитељски квалитет методом инвестиције, док унутар ње, опет, највише трпи најкрхкија културна област – уметност, што је, напошлетку најприметније у најмасовнијој уметности – у филму.

Домаћи филм је, наиме, манифест медиокритетства. И сво дисидентство које се организовало у оквиру српског филма није било искрен, револуционаран однос према политичкој репресији и стваралачкој монотонији, већ план режимског клуба да замаскира безличну продукцију, тако што ће употребити квазипротестне, псеудоанархистичке стилске форме које треба да пруже идеју о новом таласу. Код нас, бунити се против власти није оно што је опасно. Опасно је снимити добар филм, без обзира којој идеолошкој линији он припада. Аутори којима се бавимо у систематизацији слободног српског филма не припадају ни једној, ни другој салонској фракцији, већ људима који су заиста размишљали о филму, не бавећи се при томе само у лукавим формама подесним за преживљавање на, до душе, високој ноzi. Реч је о изузецима који су били или најлукавији или пак они који су пристали на позицију жртве, жртвујући своју привилегију зарад слободног уметничког израза.

У такву Југославију, 1954, стиже Воркапић, који не припада ниједном од ова два профила слободних мислилаца, а такође ниједној од фракција корумпираних. Воркапић је био ПОЗВАН! И то позван од Централног комитета да нешто од свог филмског знања употреби на аматеризованом, јужнословенском филмском простору. Ова чињеница би могла да демантује све речено потезом који сугерише озбиљну продукциону жељу са врха. Али, не треба заборавити модни карактер Титове владавине која се лако играла са занимљивим формама, од холивудске до несврстане. Тако је и Воркапићева улога била део мон-

денске игре са привидом учествовања у светским токовима уметности, више него стварни интерес у њеном обликовању. А Воркапић је као аутор управо био то – стручњак за филмску форму, за игру покрета и опажања, за игру светлости, за естетику експеримента. Зато је његов ослобођени, апстрактни ауторски израз био тако подесан за једну обзачену земљу и кинематографију и за уметност која је, иако модно везана за англоамеричну глобалистичност, своје идеале заправо црпла из хладноратовске, антихоливудке метафоре. Зато долазак Воркапића као претече (домаћег филма) и као месије (новог филмског језика), заиста пружа овом историјском догађају много религиозних алегорија, доводећи до прскања иницијалне каписле за живот који почиње да живи и нашем филму, ма колико он касније био потиснут и малобројан, у мору понуђених, регресивних примера. После предратних примера генијалности Чиче Илије Станојевића, продукционе сериозности Боторића, религиозне посвећености Михајла Поповића и кореографске одважности Љубе Алексића, доласком Славка Воркапића, и његовим циганским епом „Ханка”, прави домаћи филм је васкрсао!

Како се нашим моћницима десио овакав превид у процени и овакав културно-ерудитивни шок изван сваке контроле? Тајна је у следећем – „Ханка” није филм какав је овдашњи клуб желео да види. Изненадио је југословенску културну јавност будући нешто потпуно супротно од онога што се од Воркапића очекивало, потпуно различито од оног што је Воркапић за овдашњи јавни менталитет означавао. Уместо слободног уметничког експеримента, Југославија је добила оно чега се највише плашила, иако то, наравно, није признавала – *класичан холивудски филм!* Дело није било опасно због своје американизоване идеологије, јер да је тако холивудски филмови би били забрањени у нашим биоскопима; оно је било опасно због своје унутрашње структуре, због симболичке прецизности којом је успевало да проговори истину, без уплива у политичке конотације. До тад је било лако гледати холивудске филмове који се тичу конкретних америчких ситуација. Али, превести америчку структуру на овдашњу територију, значило је улазак у дубинске анализе које без обзира на то за кога навијају, не одговарају незаслужено привилегованима. Продирањем високе цивилизације у заостало село, које свима одговара сем општинским властима, Воркапић је заправо открио

тајну филмског израза и тиме пред публиком обезличио све оно што смо назвали *нејталентивани* и *корумпирани уметнички клуб*.

А у чему је тајна америчке филмске структуре? У слојевитости. Кад кажемо слојевитост, мислимо на могућност да се буде општи и конкретан у исто време. Могућност да се симултано комуницира на елитном, као и на популистичком нивоу. Класични холивудски филм подразумевао је решења која обухватају свесно и несвесно, која говоре више језика одједном и која улазе у однос са публиком до тачке коју публика жели. Отуд већина холивудских филмова, поготову када се гледају из угла других култура, делују као савршене, божанствене илузије. А за Американце и за освешћене гледаоце слободног света, филмови Хокса (Howard Hawks), Форда (John Ford), Капре (Frank Capra), Волша (Raul Walsh), Лубича (Ernst Lubich), дубоке су психосоцијалне студије, где се Холивуд као индустрија радије тумачи као брзина, силина и ефикасност у знању и креацији, него као механика и отуђеност у инерцији. Отуд за домаћу публику „Бал на води” (George Sidney, 1944) није био прича о класним проблемима, него раскошна утопија о свеопштој срећи, „Прохујало са вихором” (Victor Fleming, 1942) није говорило о ратним профитерима и лажној господи, већ је представљало романсирани еп о вечној љубави, а Казабланка (Michael Curtiz, 1942) није причала о системима полицијског престојавања, већ о патриотизму и солидарности. Америка је лако знала да говори обе ствари истовремено, тако да обе буду истините (азијска публика је, по прилици видела нешто треће). Из наше перспективе, друга линија је истинита за оне који од Америке желе утопију и обећану земљу, а прва за оне који желе победника испред очигледности социјалне неправде.

Зато су холивудски филмови били безопасни за нашу публику, јер они, иако су говорили универзалним, лако разумљивим језиком уздизали су или демистификовали су Америку и само Америку, а не неку другу земљу или целу планету. Зато је „Ханка” била добродошла баш колико и пита у базену, јер она је користила холивудски разорни, светлосни језик пројектујући га на тему југословенске историје и феноменологије, превише осветљавајући овдашњи простор навикнут на лукс салонских сенки сумњивог порекла и сумњивих мотива.

„Ханка” је, дакле, била све заједно – и поред тога што је љубавна прича, то је прича о корупцији. Упркос томе што су главни јунаци

‘неутрални’ Роми она говори о класним проблемима и социјалној неправди; управо зато што инсистира на колективној фолклоризацији, из ње произлази теза о скривеним заверама унутар микрогрупе; иако кроз форму епа, филм улази у анализу најинтимнијих психодетаља социологије породице; и поред тога што се бави лицемерјем предратног режима прича је и-те-како актуелна и за послератни период; и поред тога што се дешава на селу, и те како преиспитује лажни морал псеудограђанства тадашње Југославије; поред тога што једва да се могу назрети симболи времена и простора, мајсторима драмске конотативности овај филм је савршено продукционо дизајниран. (После 1948. радило се на избегавању националних конотација, што кроз сценографију, што кроз дијалоге).

У ствари, у Југославију је дошао већи мајстор него што је овдашња јавност претпостављала. Иако је био веома цењен, Воркапићево светско признање стиже тек десет година касније, са развитком модерне филмске теорије и детаљним анализирањем учинка филмских ветерана у пионирском периоду. Да су неке од тих књига овде тада већ биле прочитане Воркапић не би био потцењен. Јер, у тим књигама је писало да је оно што је есенција холивудске луцидности и организоване слојевитости, као и оно што данас зовемо савремени филмски језик, за Холивуд и за филмску теорију уопште, успоставио управо сам Воркапић! Сликвито говорећи, Ришеље седме уметности, главом и брадом, долази на врата полупровинцијалне средине, толико заостале да је у њу филмски звук уведен тек десет година раније, а та средина мисли да је добила стидљивог, старомодног истраживача оптичких варки. Отуд, и поред неизбежног комерцијалног успеха (који тада у земљи без тржишне привреде, никоме није значао нешто специјално), „Ханка” је налетела на поприлично разочарење критичара, новинара и аналитичара. Баш чудно да је неко у сред соцреалистичке, илузионистичке представе света разочарао све интелектуелне пословође филмом о томе како су чулност и материјализам једно те исто, филмом о томе како обе ове појаве нагризају друштво на исти начин јер обе представљају илузије. Било да су у питању идеолошка или територијална непријатељства, Воркапић није говорио о расцепу споља – он је говорио да свака заједница, чак и савршена древна ромска заједница, носи у себи онтологију расцепа, у којој се интерес меша

у духовност као што се цивилизација меша у културу. Та се интервенција, међутим, не дешава споља – она се дешава унутар исте заједнице, сужавајући се до нивоа мушко-женског пара, потом до поделе унутар једне личности. Издаја идеала налази се УНУТРА, она је онтолошка, а не социо-политичке природе. Она је маниристичка слика друштва, тренутак утопијске кризе која покушава да проблем усвоји као естетску категорију. Ова одлика касне ренесансе, по А. Б. Оливи (Akile Bonito Oliva) најбоље се огледа у Шекспировим делима, која је Воркапић често цитирао. Време које он повезује са макијевализмом, је оно у коме владајућа политика признаје КРИЗНУ садашњост друштва. Та политика, иако аморална, парадоксално, нуди већу уметничку слободу. Јер, тамо где је власт званично немоћна, уметност добија нова историјска крила. Одлика која је најпрецизније дефинисала осећање уметника од средњег века на овамо, јесте жеља да се несавршеност живота прикаже као део савршене уметничке форме, а не као пејзаж – последица на путу остваривања државотворног идеала. Историја је у том случају у служби уметности, а не државе, што социјалну кризу (несавршеност) чини вечним појмом, увек поистовећујући бивши и садашњи режим. Југославија, за разлику од Америке, није била спремна да прихвати овако сложен интелектуални и уметнички задатак, јер је сувише побуђивао на размишљање све оне за које је било пожељно да верују у историјску посебност ослободилачке борбе. Са знања до којих би такво размишљање довело публику није било пожељно због евентуалног повезивања са западном уметношћу, већ што је нудило ослобађање поданика од директне везе са планом њихових владара, говорећи како такав план у стваралачком смислу не представља ништа ново. Радило се и ради се о специфичном и нарочито непожељном ослобађењу од глупости којом су (смо) омађијани да бисмо и на даље пружали солидарни алиби, наводно, паметнијима од себе у њиховој доминацији чију неправедност не увиђамо.

Време је да објаснимо ко је заиста био Славко Воркапић. Откуд толики значај човека који је данас поприлично заборављен у Србији? Што се Србије тиче, није ни чудо да се истинске вредности терају у заборав што прећутнијим програмом негативног утиска који затим продире дубоко УНУТРА, у микро-свет свих друштвених односа. Што се Америке тиче, разлози су сложенији. Да бисмо ово утврдили треба

да дозовемо у помоћ славу човека који је Воркапићу био троструки земљак, сличног тока каријере која је доживљавала сличан успон, успон који је његовој околини, од периода до периода, различито пријао – Николу Теслу. Али, Тесла никад није био заборављен у Србији. Објашњење је једноставно: Тесла НИЈЕ ИНТЕРВЕНИСАО у односу на српско друштво. На територији данашње Србије појавио се само једном, као симбол, као икона и слика, и мистериозно нестао. Ствари другачије стоје са Воркапићем, генијем који је, осим што је као и Тесла Србин, такође имао исти истраживачки мотив – светлост (у његовом преводу – покрет), јер Воркапић је носио већу историјску конкурентност инфериорној околини која га је била домаћински позвала. У питању је уметник, на несрећу тадашње Србије и Југославије, драмски уметник, чија интелектуалност није усамљеничке природе као Теслина. Неко коме су психо-социјални односи директна инспирација и ко док посматра друге у том односу дедукује изворе своје креативности. Славко Воркапић био је сувише опасан истраживач-психоаналитичар, и то онај кога не занима механика асоцијативног опажаја, већ цео мисаоно контекст перцепције, у психологији познат под појмом *іешііаліі*.

Контекстирање, то јест однос према целини битнији је од односа према детаљу – управо такав гешталтски поглед на свет учинио је Воркапића противником режима, нимало кривим али много дужним за интелектуалну штету коју је направио владајућој идеологији.

Воркапић се бавио природом погледа. Тако је по први пут после Другог светског светског рата (а у Србији се тај ‘први пут’ догодио можда и након много дужег периода), омогућио да слободна уметничка мисао споји историју са тренутком, политику са идеологијом, реализам са животом, формирајући оно што у књижевности зову стилске фигуре, намерни спојеви различитих елемената у симболичној вези. Симбол је појам који спаја супротности у времену (Александар Шмемам, „За живот света”), а то једино наша власт није желела. Она није желела анализу погледа без илузије и није желела гледање без сугерисаног читања. Воркапић је истраживао метафизику оног што је видљиво, док је наша власт хтела обрнуто, реторику невидљивог, непостојећег и измишљеног. Какав неспоразум, каква историјска грешка!

Довољна да владајућем мњењу набаци алтернативни, нежељени терет који никад неће успети да скине, захваљујући ком неће до краја успети да демантује своју диктаторску природу коју је тако несврстано покушавала да избегне, како код Броза, тако код Милошевића. Тај „бедни црв” зове се Славко Воркапић, а оно што га је за нашу власт на први поглед учинило безопасним није само погрешна процена, већ Воркапићева контрола сопствене позиције у друштву. Он, као да је с мотивом професионалног вестерн-коцкара свесно чекао на позив наивних да га испробају на кинематографском столу, знајући шта је то што други каубоји не знају, ни о њему, ни о игри. (Умро је играјући шах са својим сином.)

Што се Америке тиче, морамо да прибегнемо супротној анализи. Воркапић је, наиме, био толико супериоран, инелектуалан и доминантан у свету филмске теорије да је у својој идеји био потпуно сам. Он, као и многи велики Срби пре и после њега, није створио праве наследнике, или прецизније, није створио серијску продукцију, која ће његову оригиналност да претвори у континуитет. Воркапић је, дакле, бар у једном тренутку, био најбитнија филмска личност на свету. Ова владарска усамљеност је од његових теорија направила издвојени врх који самозадовољно гледа на различита струјања, системе и теорије, са платформе која све то обједињује ширином већом од оне коју било која културна заједница може да озваничи. Он је према сваком теоријском филмском изразу свог времена показао врхунску критичност, највише преко чињенице да је његов предавачки рецепт био истраживање грешака најславијих филмских аутора. Ова јеретичност према дотадашњој филмској традицији била је збуњујуће самољубива, тако да не само да није налазила савезнике у филмској теорији, него није успела да нађе ни своје праве противнике. Такву позицију могао је да заслужи и издржи само неко ко је у својој усамљености налазио узвишеност и испуњеност, неко ко је у филму налазио готово религиозно уточиште.

Шта су постулати Воркапићеве теорије? То је визелна структура заснована на принципима кретања. Филм је уметност покрета, као што је књижевност уметност речи, а музика уметност тонова. И као што се музика слуша, а књига чита, филм се гледа. Тако долазимо до Воркапићеве теорије опажања, која је по његовом мишљењу ди-

ректно повезано са феноменом покрета, јер су обе ствари индуковане околним простором. Оне негирају механику, феномен рефлекса, тумачећи наше обухватање детаља и целине као суштину нашег погледа. То није асоцијативни, издвојени, већ симболични, целовити поглед. То је она тачка у којој психологија разликује визелно од оптичког, „гледање у” и „гледање на” предмет.

Говоримо о теорији опажања по којој је Воркапић, као ексклузивиста тј. припадник оне струје филмских теоретичара која филмски простор сматра независним од других уметности, на изванредан начин негирао драмску природу филма, његову наративност и линеарну клаузалност. Јер, гледаочево око као и око глумца заједно представљају и покрет и поглед као истоветан феномен. Свако ко се разуме у монтажно обликовање простора, зна да се оно дефинише путем глумчевог погледа, много прецизније него мизансценом или сценографијом. Чему онда уопште глумац у смислу стручњака за карактерологију – оно што је потребно је нови филмски језик који ће симболе (кино-)ока у кретању, да премести у шири просторни план и тиме учини филмски израз великим оком суоченим са наша два, отварајући оно што се у социологији зове комуникација, а у психологији мотив. Воркапић је филмски простор и време схватао кореографски, као грациозни балетан, а не као фокусирани драмски извођач. Сем додатне нарцисоидности коју ова интелектуална телесност носи, оно што збуњује је и питање шта је уопште такав мислилац радио у Холивуду? Зар није Холивуд синоним за нешто потпуно супротно од наведене теорије, синоним за клаузалитет, традиционализам, карактерологију, и класично приповедање?!

Воркапић се трудио да у теорији иде корак даље од оног што је сам представљао. У ствари, као што постоји индуковано кретање, појам који говори о релативности кретања у односу на околни простор, тако постоји и индукована мисао. Мисао која сама значи једно, али тек у односу са владајућим системима вредности. Свестан основних правила уметничке организације ритма, највише оног о акценту и интервалу, он је акцентовао своје идеје тако што их је контекстирао у односу на неутралнију, владајућу мисао. Кад је био цртач, он се бавио анимацијом, кад је био аниматор заправо се бавио ефектима, кад је почињао у Холивуду, био је Наполеон, када је писао сценарија био је

структуралиста, кад је био сниматељ он је био мађионичар, кад је назван холивудским индустријалцем био је руски уметник, кад је назван бихејвиористом био је гешталтовац, кад је виђен као љубитељ Ејзенштајна он је волео Довженка, кад је виђен као руски авангардиста, заправо је био немачки експресиониста, био је југословенски партијски редитељ, кад је био експериментатор, заправо је био приповедач, када се очекивало да буде либералан, он је био конзервативан. Обожавао је да предаје младим људима, а притом је негирао новоталасни ангажман француских аутора, као и Ворхолове (Andy Warhol) концептуалне филмске експерименте. Због тога су га новоталасовци елегантно игнорисали, а Ворхол је директно завидео његовом малициозном уметничком империјализму: „Воркапић говори о сопственом начину прављења филмова, то је као да вам неко говори како да снимате.”

Воркапић је, иако карактерно конвенционалан, у својој теорији био „уврнутији” од целе идеје шездесетих, идеје која је идентификовала покрет са акцијом, а не покрет са погледом. Отуд је он био постмодерниста у модерничком свету. За њега је свака идеја, као и свака тачка, део много веће целине. Тек систематизација те целине обликује уметност, као и уметничку теорију. Не дело, него поглед на дело даје уметности траг у времену, пружајући јој тако моћ кретања кроз историјско време.

По Воркапићу назван је један монтажни поступак који је врло тешко дефинисати. Од почетне одреднице која говори о компликованој монтажној секвенци, па до тумачења да је *vorkapich* свака монтажна сенквенца, тај израз је еволуирао у било какав необичан и сложен покрет камере. Као и за време његовог живота сама реч *vorkapich* је унутар холивудског студија постала нешто неухватљиво и нешто непроменљиво, симбол за нешто што је у сваком новом тренутку – симбол најефикаснијег решења.

Ако прихватимо да је *vorkapich* променљива категорија, шта је у „Ханки” суштина Воркапића? Да бисмо то дедуковали, ући ћемо у ситне нијансе наративне организације овог филма рађеног по сценарију Исака Самоковлије на којем је као сарадник радио и Меша Селимовић.

Ханки се допада Сејдо. Сејдо је из сиромашне породице и ради као дрвосеча. Најбогатији комшија покушава да силом присвоји Хан-

ку за свог сина. Сејдо краде коња, спасава Ханку и венчава се са њом. Комшија пријављује крађу коња локалним властима. Власти му одузимају право на сечу дрва. Сејдо бесан пали комшијину кућу и одлази у затвор. Ханка мора да се издржава певањем у кафани. Сејдо се враћа из затвора бесан због Ханкиног посла. Он почиње да ради као најамни радник локалне богаташице, која га заводи. Њен партнер мрзи Сејда и сумња на богаташицу да ће му украсти део имања. Богаташица убија свог партнера, затим успева да изглади проблем код локалних власти. Сејдо напушта Ханку. Ханка улази у везу са комшијиним сином. Богаташица налази новог љубавника и даје Сејду отказ претећи му да ће га оптужити за убиство њеног партнера пошто је добра са полицијом. Сејдо се враћа код Ханке. Она га прима, али ни он ни она нису више исти људи. Пуни мржње и зависти један према другом они се свађају и Сејдо убија Ханку пред целим селом, као што јој је једном романтичарски најавио у најмлађим данима њихове љубави.

Ова прича, иако на први поглед врло конвенционална, пружа приличну драмско-историјску конфузију ако се фокусирамо на њено структурално порекло. Реч је, заправо, о бајци која користи идеалистичке принципе судбинског неспоразума да би их изврнула наопачке. Јер, у овој причи бајка се судара са шекспировским социјалним клаузулама међуљудских односа, што је чини опором тамо где треба да буде лепршава. Осујећена љубав, наиме, овде није ствар судбине већ корупције. Та субверзивна нота је тако дискретно провучена да је скоро неприметна. Са једне стране, имамо митску слику о монументалној љубави која је јача од смрти (ако већ није јача од живота), а када боље размислимо откривамо једну војно-полицијску мрежу која контролише ствари индиректним тоталитаризмом. У питању је антиутопија јужнословенског идеала, разоткривање оног што је основна природа овдашње репресије. То није, као код Орвела, прича о томе како велики посматрају мале, већ о томе да велики посматрају сами себе попуњавајући владајуће рупе без могућности да неко непозван у њих продре. Ова стратегија, која није ништа друго до јасан преглед расподеле добара, чини моћнике довољно слободним за кретање по круговима обичних људи, чинећи их привидно, социјално равноправним. Управо кроз то „Ханка” говори да је тренутак

уласка у свет привилегованих заправо изрежирани УТИСАК привилегије. Управо за истим столом, у истом дому, у истој полицијској станици, у истој војсци, на истој прозивци, у истој униформи, у истом клубу, за истим шанком крије се тоталитарни призор, крије се социјална неправда. Воркапић открива ову параноидну кутију, упркос томе што директно не указује ни на један од знакова тадашњег режима. Напротив, у питању је филм који потпуно испуњава критеријуме политичке коректности, нападајући непријатељске, монархистичко-националне идеологије. Али, оно што говори јесте да је у простору лажног клуба свако изманипулисан, свако жртва нечије привилегије, свако штит нечије завере. Он говори да је ЦЕЛО друштво жртва, укључујући и сам врх: у сеоском удружењу, свако је сељак, ма колико титула имао!

Воркапић, иако позван, својим понашањем непожељног госта на дипломатској вечери поставља себе изнад свих нивоа југословенског друштва, укључујући ту и историју бивших политичких идеала. Јер, сви корумпирани полицајци овог филма су Срби. Он тиме обелолађује не само лицемерје владајућег режима него и најпараноиднију тезу од свих, тезу да југословенска завера НИЈЕ плод доласка комуниста на власт. Улазећи у антропологију балканских правила, он оптужује и монархисте и комунисте заједно. Оптужујући све државне заједнице којима је припадао, Воркапић себе поставља на пиједестал правог културолошког врха. То га не чини најскромнијим човеком, али доказује да имамо посла са савршеним (некорумпираним) најскромнијим филмацијом. Макијавелиста ексклузивног биоскопског циља, утописта будуће идеалне филмске заједнице, потврђује се као опасан противник сваком шуровању у којем не преовладава истински кинематографски интерес. За њега су и Србија и Југославија једнако сеоске средине. Југославија као симбол тренутног, медиокритетског ниско интересног договора и Србија као аждаја која лебди као потенцијална опасност плашећи класу медиокритета као што страшило плаши птице. Балканска монархија и јужнословенски социјализам савршено се историјски допуњују попут акцента и интервала, попут доброг и лошег полицајца, а Воркапић утврђује ова два пола као једнаке примере регресивне културологије провинцијализма. Обе заједнице допуњују се у некавалитету и обе

се своде на исто. И поред разрађеног политичког ритма у њима нема велике културе.

Сви велики уметници и научници (као и политичари) овде су изузеци, који потврђују биолошко правило и статистишко правило о натпросечном. Сви наши велики људи, укључујући Воркапића, издвојени су примери величине којој не треба држава или нација да би их потврдила (индуковала). Довољна је општа статистика о вероватноћи натпросечног, довољна је биолошка клаузалност која сама рађа геније. А оно што чини велику културу јесте управо заједница талентованих и серијска производња аутентичне креације: целина стваралаштва, а не парцијални тренуци инспирације. У сваком другом случају, таленти и генијалци припадају мајци природи по једном, уметности по другом и вечности по трећем принципу тимачења. Отуд наши великани, били они Срби или Југословени, не припадају ни једном ни другом ентитету, они припадају свету својих уметности и наука. Зато и Воркапић припада држави кинематографије (покрета) која постоји само ван територијално-политичких граница. Ако у логичком опажању пођемо од оваквих премиса, лако ћемо закључити да се кинематографија налази и овде, само се не види од манипулативне уметничке мимикрије, не види се од оних који локализују стваралаштво тврдећи да се тако супротстављају истинској стваралачкој репресији. Они заправо не могу да униште филм, они само могу да осујете наш поглед тако што ће нам понудити вишак лажних информација. Славко Воркапић, највећи теоретичар погледа, у „Ханки” је разоткрио и доброг и лошег полицајца нашег друштва. Нападајући једног у присуству другог, он је разоткрио да су права идеолошка непријатељства на Балкану измишљена. Док нас режирани сукоб држи у уверењу да припадамо страни коју смо одабрали, ми све време гледамо полицијску представу (или представу полиције) која од наше пажње и заведености чини савршене сведоке њиховог лажног пророштва. Пророштва које најављује месију у њиховим редовима, ма како тај ред био именован, пре или после рата, свеједно.

Славко Воркапић не припада ни Србији, ни Југославији, чак ни Америци, нити Аустроугарској. Он робује филму, а управо то га чини СЛОБОДНИМ уметником, управо то и њему и нама даје пасош за прелазак преко свих културолошких граница. Када се то деси,

када будемо прекорачили наметнуту границу, кад год да се појави, спаситељ ће се појавити ОВДЕ – испред наших очију.

Блажени били они што не видеше, а повероваше!

*(Група аутора, „Сећање на Воркија”,
НФЦ Кино клуб Vorky Team, Рума 2009)*

Весна Буројевић⁸

**САВА ШУМАНОВИЋ И ПРИЈАТЕЉИ ПИШУ
МИТРОВАЧКОМ ДРУГУ**

Трајом њариске разгледнице из 1926. године

Неким непознатим путем једна разгледница је доспела из Париза преко Сремске Митровице у Шид, у Галерију слика „Сава Шумановић”. Писали су је пријатељи уметници у култном кафеу „Le Dome”, 24. јула 1926. године. Кратак текст и адреса истовремено пружају више информација које су нам данас драгоцене, а исто тако отварају неколико питања на која би било пожељно одговорити. Поздраве из Париза, пријатељу Милану Воркапићу шаљу Сава Шумановић и Јозо, вероватно Јозо Туркаљ, а потписом се придружио и Мило Милуновић. Сва тројица су били уметници, у потрази за својим местом у интернационалном уметничком центру, Паризу.

У том тренутку, Сава Шумановић троши дане свог другог боравка у Паризу. Што се успеха у уметничким круговима тиче, период од 1925. до 1928. године свакако је најзначајнији за Шумановића. То је време када настају нека од најзначајнијих дела, попут „Доручка на трави” и „Пијаног брода”. Излаже редовно на салонима, француска влада му откупљује слике, а ликовни критичари позитивно коментаришу његов рад. О Шумановићевом животу у Паризу највише је података у аутобиографском тексту предговора каталога изложбе у Београду, 1939. године. Интересантно је да нигде не помиње дружење са земљацима. Ова разгледница из Париза доказује нешто сасвим друго.

---

⁸ Весна Буројевић (1963), историчарка уметности, дугогодишња управница Галерија Сава Шумановић у Шиду. Данас директорка Музеја позоришне уметности Србије.

Јозо са разгледнице највероватније је Јосип Јозо Туркаљ, вајар рођен у Иригу. Пријатељство Шумановића и Туркаља датира још са студија у Загребу. Заједничка пријатељица Антонија Ткалчић Кошчевић у својим сећањима на студентске дане сачувала је од заборава леп гест Саве Шумановића. Туркаљу је у Првом светском рату убијен отац и он је остао без прихода, сналазио се некако. Највише времена је проводио у школском атељеу, где је чак на пећи пекао сланину. Шумановић се нашао пријатељу у невољи. Делио је са њим пакете хране, које су му слали од куће. Један од радова Јозе Туркаља је и споменик рано преминулом заједничко пријатељу, сликару Милану Штајнеру, са којим је Шумановић делио атеље у Загребу.

Мило Милуновић, који се само потписао на разгледници, један је од наших најзначајнијих уметника 20 века. Боравио је у Паризу неколико година. У време када је писана ова разгледница насликао је копију слике Николе Пусена „Инспирација песника”. Ова разгледница до сада је једини документ који поузданио сведочи о сусрету Шумановића и Милуновића у Паризу.

Тројица из кафеа „Le Dome” су познати. Ко је био Милан Воркапић⁹ коме су писали? Могућа је веза Саве Шумановића са господином Миланом преко презимењака Славка Воркапића, вероватно су били у неком сродству. Шумановић са пуно поштовања пише о поукама цртања које је још као гимназијалац, у Земуну, добио од Славка Воркапића. Вероватно је Милан Воркапић старији од Шумановића, пошто му сликар персира. Разгледница је адресована веома кратко: *Gospodin Milan Vorkarić, Mitrovica, (Srem) Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, нема улице и броја. Док се не сазна ко је Милан Воркапић, који међу нашим уметницима у Паризу има пријатеље, на основу адресе можемо претпоставити да је био значајна личност у граду, јер су га поштари проналазили и без навођења адресе.

Те 1926. године велики број наших уметника се отиснуо пут Париза. Тада су у Паризу боравили Марко Челебоновић, Милан Коњовић, Коста Хакман, Јефто Перић, Стојан Аралица, Ристо Стијовић, Петар Лубарда, Миленко Шербан и потписани на разгледници.

---

⁹ Милан Воркапић (1884–1941), митровачки градски чиновник, старији брат Славка Воркапића, нестао у паклу логора Јадовно. Имали су још брата Ранка Воркапића (1881–1931), старешину Среског суда у Сремској Митровици.

Текст разгледнице је кратак: „Ми овде по старом обичају, већ годину дана, а пишемо вам јер је Јозо опет пун планова. Поздравља вас ваш Сава Шумановић.”

Испод је додато: „Здраво стари друже, твој Јожа”, а сасвим доле, мастилом друге боје, потписао се М. Милуновић.

(„Сремске новине”, 11. септембар 2013)

* * *

Сава Шумановић о Славку Воркапићу

„У Шиду сам био до своје 10. године, када су ме уписали у Земунску реалну гимназију. Ту сам се почео занимати за сликарство у својој 14. год., а у 15. години (5. раз. реал. гим.) полазио сам приватни течај проф. Јунга, који ме је учио импресионистичко сликање и то на начин Сезана и Ван Гога. Крај тога, много сам у оно време научио од мог школског друга Воркапића Славка, који је имао срећу да изађе из гимназије и да се упише у Београду код госп. Љубе Ивановића у школу. Код тог пријатеља научио сам технику оловком и лепо цртање по природи. И данас кад се осетим слаб, потражим те цртеже као и једно уље из тога времена, и онда видим да нисам био слаб, и без талента, него да сам био већ и у тој раној младости толико свестан и добро школован, да сво накнадно школовање нисам требао, већ само слободе да се препустим својој пасији...”

(„Место њредговора”, *Каталој изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету, Београд, септембра 1939*)

Станиша Војиновић¹⁰

СТИХОВИ ЂОРЂА ГЛУМЦА О СЛАВКУ ВОРКАПИЋУ

Ђорђе Глумац је означен као песник узнемирености који заводићи своју не-свест завршава у снежном сну. То је значило његово кретање ка мистицизму, коме се приклонио у завршној фази, када је приступио групи око теозофског часописа *Ујознај себе* (1931-1940), са Милошем Радојчићем на челу. Под тим утицајем у његовој поезији се откривају космичке визије – сањање плавог сна. Томе ће умногоме допринети и његово образовање, студирање математике и физике, помоћу којих покушава да дође до „нултог“ стања материје и свести („Ко атом лутам у маленој барци“). Теозофске идеје његове групе (њихов челник Милош Радојчић такође је теоретичар математике светског гласа) условљавају и његово поистовећење космоса и Господа и замењом вечитога кретања апсолутним мировањем. Због тога је покушао да у својој поезији пренесе хармонију света помоћу чврстих песничких облика, најчешће сонета, имитирајући звуковним склопом стихова пулсирање васионе. Тада ће се ослањањем на сопствени инстинкт, кретати по танкој нити заумних спекулација. Оставши без помоћи пријатеља (или учитеља), прешао је границу, тако да последње године живота проводи помрачена ума у азилу за умоболне на Авали.

Ђорђе Глумац је рођен у Сремским Карловцима, 23. децембра 1891. године, од оца Гаврила, чиновника, и мајке Кристине. Основну школу учио је у месту рођења, Беочину, Прхову и Земуну (1899-1904), гимназију у Земуну (1904-1912), а групу за математику и физику на Филозофском факултету у Загребу (1912-1917). За време рата, као политички кривац, неко време борави у затвору. После ослобођења ради као професор гимназије у Славонском Броду (1917-1918), Земуну (1918-1924), Дубровнику (1924), Београду (1924-1925), Сплиту (1925-1928), Земуну (1928-1933), Загребу (1933-1935), Београду (1935-1938). Умро је у Земуну, 4. јула 1939. године.

Сарађивао је у скоро свим значајнијим листовима и часописима свога времена (*Српски књижевни гласник*, *Мисао*, *Венац*, *Воља*, *Лейо-џис Мајшице српске*, *Прејлед*, *Књижевне новине* и др.). Објавио је збир-

---

¹⁰ Станиша Војиновић (1950), сарадник Института за књижевност, као и бројних часописа и публикација. Истраживач и публициста, аутор неколико књига.

ке песама: *Бели цветови* (Земун 1920), *Сонети* (Земун 1927), *Уснули немири* (Београд 1928), *Лирски прегледи* (Београд 1930), *Светле тишине* (Београд 1931); две збирке приповедака за децу: *Вилински снови* (Београд 1930, 1931), *Зачарана шума* (Београд 1932) и драмску слику *Свети Сава и Широсмајер* (Београд 1927. и 1932). У наше време, према сачуваном рукопису, Александар Пејовић је објавио драму *Јесењи суион* (*Годишњак Народне библиотеке* за 1979, Београд 1980, 185-237).

У песниковој оставштини, која се чува у Народној библиотеци и Архиву САНУ у Београду, налазе се нештампани стихови аутобиографског карактера (*Очева смрт* и *Сећање на другове*), у којима помоћу танке мисаоности али значајном експресивном снагом опева дане свога детињства.

Није ко у родном крају није нам све иако блиско

.....

И све ми је било сродно и иамо за мене не беше иајне.

(Очева смрт)

Ђорђе Глумац је рано започео да пише поезију. Прве стихове је објавио као ученик Земунске гимназије, 1909. године. Негде око те године сусрео се са Славком Воркапићем, који је после завршене четвороразредне гимназије у Сремској Митровици прешао у Земун. У Земунској гимназији Воркапић учи пети и шести разред, од 1909. до 1911. године, и налази се у истом разреду са песником Глумцем. Тај заједнички разред опевао је Ђорђе Глумац у нештампању песми. То су носталгични стихови *Сећање на другове*, посвећени генерацији ученика коју ће доцније живот развејати по целој свету. Рат, пре-ране смрти, али и авантуристички дух појединаца из ове генерације, дају песми универзални ток; може се приписати сваком времену. Међу појединачним личностима опеваним у овој песми, од којих је највећи број тешко идентификовати, налази се и касније чувени филмски стваралац Славко Воркапић, и то је највероватније један од ретких записа о њему из ђачких дана. Иако песма није датирана, она је настала тридесетих година овога века, када је Ђорђе Глумац, путујући са Авале у свој Земун, покушао да да резиме свога живота. Њен рукопис се налази у Архиву САНУ у Београду (сигн. 14347/2) и овом приликом је саопштавамо у целини.

СЕЋАЊЕ НА ДРУГОВЕ

Давно, у првој младости, ми смо се као другови растали,
И као ветар облаке живој нас раздано;
Неких се још добро сећам; за неке већ не знам како се звали,
А неке да срећнем, можда их више не бих ни преознао.

Друј Влада нас тужно гледао увек из кући;
Тихо је кашљуцао и хтео вајру у грудима да сакрије.
Његова рука, као босиљак за иконом, жути
Охладила се, а тојлину живој осетила није.

Друј Руди беше добар. Никад га заборавио нећу.
Очи је имао благе и као небо плаве.
Рано је пошао у свет да тражи срећу
И ушћинио се с бродом покрај острва Јаве.

Друј Никица (иако га од милошће свако звао)
Радо је глумио јунаке на праћним даскама бине;
После је пошћио војник и у борби је био
И несћио у крвавим праћима Дрине.

Друј Дака беше одважан, јак и смео,
Али Албанија му задала многа рана.
После раћа је кућао болестан и невесео,
И ућасио се ко свећа једној јесењ дана.
Друј Славко радо је сањао и мешао сан са јавом,
Дивио се лејој као блићавом чуду;
Оћумарао је у свет за ћусћом славом
И заблићио као звезда у Холивуду.

Најбољи друј Бранко, од свију нас за главу већи,
Као вирћуоз је свирао на виолини;
Пола је светића обићао поље за рад праћећи,
И сад размарава поља за ћиринцу у Кини.
Друј Јосиф, увек незадовољан, многа је од живој чек'o.
Глед'o је у зенице смрти и крвљу обојио живојину сћазу.
Проћао је Русију уздуж и поћреко,

*И враћии се, и жали за животиом на Кавказу.
За свейскої йокоља неки друїови несїааше без їраїа,
Смрїи их оборила у крвавом лейїу.
И ја чесїо уїлићем у молийву њихова имена граїа,
И верујем да живе у једном лейшем и свейлијем свейїу.*

*Мноїе сам заборавио и не сећам им се ни имена,
И можда их никада нећу сусресїи више;
Одлебдели су и йомешали се у свейїу нејасних сена
И њихови ликови се у маїли даљина скрїше.*

*И време йролази, и умор на сїазе леже,
Године уїлићу све їушїе у косу власи беле,
Али ме мисао на друїове за йрошлосїи свейїлу веже
И сад они још са мном їуїу и радосїи деле.*

*И црїа за црїиом у сећању мојих друїова бледи,
Ликови се мешају у један лик сад друїи сличан їраїи,
И ако кої друїа среїнем кад од сїаросїи йоседи,
Можда ћу у њему и све остїале друїове їреїознаїи.*

(„Сунчани сайї”, бр. 8/1998)

* * *

Поштовани г. Познановићу,

Захваљујем Вам на допунама моме чланку и наравно да немам ништа против да исти прештампате у „Сремским новинама”. Да се не би у Вашој рубрици за културу само прештампавало, шаљем Вам за новине и ову белешку са стиховима Ђорђа Глумца. Ту су поред Воркапића опевани и неки његови другови и надам се да ће бити занимљиво за читаоце Ваших новина.

Како видим, Ви се озбиљно бавите Воркапићем, па Вам исписујем неколико, мислим непознатих, ствари о њему.

Он је ученик прве године Уметничко-занатске школе у школској 1911-1912. години. У тадашњој штампи поводом изложбе радова ученика ове школе налази се и следеће:

1. /Аноним/, Уметнички подмладак. Са изложбе радова у Уметничко-занатлијској школи.

– Штампа, XI, 1912, бр. 158 (10. јуни), 3.

„... У одељењу за прву годину истиче се Воркапић...”

2. /Аноним/, Уметност. Откупљени радови на изложби Уметничко-занатске школе.

– Штампа, XI, 1912, бр. 160 (12. јуни), 1.

Откупљени су радови: Живорада Настасијевића, Николе Бешевића, Милорада Ђокића и Славољуба Воркапића.

3. /Аноним/, Са изложбе уметничко-занатске школе.

– Правда, IX, 1912, бр. 160 (12. јуни), 2.

Пише похвално о радовима Живорада Настасијевића, Николе С. Бешевића, Милорада Ђокића и Славољуба Воркапића.

4. Др. Н., Уметност. Уметничко-занатлијска школа.

– Правда, IX, 1912, бр. 167 (19. јуни), 3.

Критичар похваљује радове ученика прве године Виктора Лисеа, Вељка Станојевића и пише „... и међу најуспелијег Слав. Воркапића...”, дајући и наслове две његове слике „Пред кишу” и „Одмор”.

Надам се да ће Вам ово користити, периодично за 1913. годину тек треба да прегледам за хронологију културног живота, па ако буде неких података послаћу Вам.

За сада толико. Примите пуно поздрава од Станише Војиновића.

У Београду, 27. септембра 1996.

Светлана Субашић¹¹

ЦРТЕЖ НА КЕРАМИЧКОМ ТАЊИРУ

*Из Музеја леаџа Мориса Денија, крај Париза, у Музеј Срема сџи-
џло обавешџење о џосуди коју је, 1918, осликао великан нашеџ и свеџ-
скоџ филма - Нови џрилоџ за сликарски џорџреџ славноџ Добринча-
нина и миџровачкоџ џака*

Прошло је више од три деценије од смрти великана филмске уметности Славка Воркапића, рођеног Добринчанина и митровачког џака,

¹¹ Светлана Субашић, историчарка уметности у Музеју Срема, Сремска Митровица.

а историја филмске и ликовне уметности још није објективно валоризовала његов значај и место у историји српске и светске кинематографије и сликарства, па тај задатак чека будуће генерације. Иако је Воркапићево име одувек било обавијено велом мита, а достигнућа, успеси и догађаји из његовог живота имају карактер невероватне животне приче генијалног вагабунда, који се својим талентом, авантуристичким и неукалупљеним духом успиње до врха, Воркапићева примарна делатност - филмска (у којој се исказао на више поља - као теоретичар, редитељ, монтажер, мајстор специјалних ефеката) је више позната јавности. И како ствари стоје, ускоро би требало да се заокружи изласком монографије о Славку Воркапићу, коју неколико година припрема професор филмске монтаже и редитељ др Марко Бабац.

Стваралаштво Славка Воркапића као ликовног уметника је до сада готово неистражено, чему битно доприноси и чињеница да је код нас познато свега девет његових оригиналних радова - једно уље на картону („Улица”, чува се у Музеју града Београда) и осам цртежа, међу којима су и два урађена тушем - „Глава девојке” и „Мушки акт”, оба настала 1938. године у Њујорку, а поклоњена, 1952, сремскомитровачком Музеју Срема. Оба цртежа, малих димензија, настала су у периоду када је Воркапић већ увељико и озбиљно, професионално закорачио у свет филма, и као стваралац и као предавач, сведоче о његовој неисцрпној наклоности према цртању, која се није прекидала ни у време када је био у потпуности предан филму.

Један занимљив податак, који баца нову светлост на Воркапићеву ликовну делатност, недавно је достављен Музеју Срема, и представља драгоцен сегмент у употпуњавању уметничког портрета нашег славног земљака. У питању је један керамички тањир који се чува у Француској, у Музеју легату Мориса Денија (Musée Departemental Maurice Denis - Le Prieure), у месту Saint Germain en Laye, недалеко од Париза.

У музејском каталогу аквизиција 1980–1985. налази се и осликани керамички тањир, откупљен 1984. године, сигниран и датован доле са: SERBIE 1918 S. VORKAPITCH. Представа је названа „Jeune homme agenouille” - „Младић на коленима”, а приказан је, испред стилизоване позадине са назнакама пејзажа, младић који клечи на левом колону, са главом и левом руком дигнутим на горе, са капом

на глави и вероватно у националној војној униформи. Уколико је дело настало 1918. године, свакако да је Воркапић у том периоду већ годину дана боравио у Паризу, где је 1917. на Изложби југословенске уметности и фолклора излагао радове са мотивима инспирисаним националном историјом. И ово дело је по свом мотиву део целине радова насталих у Паризу, где је Воркапић био у епицентру уметничких струјања и у окружењу стваралаца који су исписали историју европске модерне уметности.

Сви Воркапићеви париски цртежи показују удаљавање од строгих академских начела, видљивих у његовим ранијим радовима. Под видним утицајем актуелних модерних схватања „париске школе” је и његов стил испољен на овом керамичком тањиру. На њему се, у тежњи за декоративношћу, плошношћу фигуре, слободним, вијугавим линеарним цртежом са формом ограниченом јасним црним контурама (тзв. „cloissonism”, коју су нарочито користили Гоген, Бернар и Анквитен), може приметити паралела са актуелним француским идиомом симболистичког сликарства групе Nabis. Она и заузима највећи део у поменутом француском музеју - колекција је установљена 1976. године од донације породице Мориса Денија и временом употпуњавана радовима и других великана, као што су Анквитен, Бернар, Бонар, Енсор, Гоген, Мондријан, Вијар и својом хомогеношћу рестаурише дух првих година модернистичког сликарства Париза.

(„Сремске новине”, 21. новембар 2007)

Гордана Крстић-Фај¹²

ЛИКОВНИ ПОЧЕЦИ ЧУВЕНОГ СРЕМЦА

Плакајџ Славка Воркапића за српски концерт и изложбу у Паризу, 1916. године – Данас нам је, сјџо јодина од настјанка, овај рад драјоцен као важан истјоријски извор, али и као једно од њејових рејџких сачуваних ликовних дела уојшџе. Чува се у збиркама великих библиотеке и музеја у свејџу

¹² Гордана Крстић-Фај, историчарка уметности из Сремске Митровице. Живи у Паризу.

Славољуб Славко Воркапић је по образовању био сликар, док је славу стекао бавећи се филмом у Холивуду. Рођен је у Добринцима 1894. године, а са продицом је живео и у Сремској Митровици, где је завршио основну школу и прва четири разреда Реалне гимназије. Потом се преселио у Земун, где је пријатељевао, између осталих, са Савом Шумановићем и Бориславом Богдановићем, оцем Питера Богдановича, познатог америчког филмског редитеља. Заједно су са другим младим уметницима излазили да сликају у природи, понекад одлазећи и у Купиново.

Након Уметничко-занатске школе у Београду, као стипендиста Матице српске, Воркапић је похађао Уметничку академију у Будимпешти, од 1912. до избијања Првог светског рата. Кратко је потом предавао цртање у гимназији у Кратову.

Након албанске голготе млади уметник се обрео у Паризу, где је убрзо примљен на Академију лепих уметности. Ипак, незадовољан методама и условима рада, убрзо ју је напустио и укључио се у уметнички живот Монпарнаса. Похађао је Академију Рансон, обилазио музеје и биоскопе, дружио се са уметницима. Док је у цртежу примио савремене утицаје, тематски је остао везане за националну уметност.

Како се Воркапић у Паризу обрео без ичега и без средстава за живот, помоћ је затражио од српске амбасаде. Покушао је и сам да зарађује, о чему сведочи оглас објављен 2. маја 1916. године у дневном париском листу «Le Gaulois», у броју 14080 и рубрици «Часови и лекције»: *Славољуб Воркапић, српски избејлица, стиудент лејих уметности и искусни црџач, ѿражи ѿслејодневни ѿсао учийеља црџања...* Као контакт адреса је наведена зграда број 25 у париској улици Монж, у 5. арондисману, уз Ботаничку башту и кварт Монпарнас, тада најзначајнији уметнички центар света.

У време објављивљања овог огласа Воркапић је вероватно већ био укључен у припреме око Српског концерта и изложбе, одржаних 17. и 18. јуна, у сали Ош, у истоименој париској авенији која излази до Тријумфалне капије, у згради број 9. Изложба уметничких дела, текстила, ношњи и ћилима је отворена у суботу 17. јуна, у 3 сата, уз концерт и пројекцију, очигледно документарних материјала Ристе Марјановића, једног од организатора ових догађаја и добро познатог ратног фоторепортера.

Српски концерт и изложба из 1916. су били међу низом догађаја, приређених у свету ради указивања на размере страдање Србије, њеног народа и војске, али и њене непоколебљивости у борби за слободу. Риста Марјановић, некадашњи фотограф чувене париске агенције Рол и уредник фотографије европског издања Хералд трибјуна, исте године је излагао и у париском Лувру, а касније и у Британији и САД, што је имало изузетног одјека. Док су непријатељи сматрали да је српска војска уништена заувек, Марјановићеве фотографије су доказивале супротно.

Воркапић је за српски концерт и изложбу израдио нацрт за плакат, штампан у техници литографије, димензија 120 x 80 цм, у познатој париској штампарији Пишо, која је израђивала плакате за најразноврсније мануфактурне и индустријске производе, догађаје из културног и политичког живота, као и луксузне етикете и амбалаже. Бројни радови ове штампарије се данас чувају у збиркама париских библиотека и музеја.

Млади уметник-избеглица је Србију на плакату приказао у лику младе жене у тренутку бола, међу облацима, главе ослоњене на шаку леве руке, савијене у лакту и подигнуте до лица. Око стопа је трновенац, крај кога су крчаг и пехар на пешкиру. Испод персонификације домовине су на опустошеном бојном пољу пала два млада, наг ратника са шлемовима. Слова у виду лука и стреле такође алудирају на рат који је у отаџбини остављао пустош. Композицију обухвата лака архитектонска конструкција, где је у доњем десном углу уметников потпис: S. Vorkapitch. На тимпанону у виду лука су планине, иза којих свиће сунце, вера и нада у боље сутра.

У доњем делу плаката су имена и титуле организатора, међу којима су поред Срба и угледни амерички и француски грађани. *Почасни њредседник* догађаја била је госпођа Веснић (Blanche Ulman Vesnitch), супруга српског министра у Паризу. Ова врло имућна Њујорчанка увела је супруга у високе аристократске и банкарске кругове, што му је олакшало добијање кредита и финансијске помоћи за Србију, поред осталог и за наоружавање пред одлучујуће битке.

Председница Организационог одбора је била принцеза Дарја Карађорђевић, имућна Американка рођена као Муга Abigail Pankhurst. Након удаје за принца Алексија Карађорђевића, 1912. године,

посећивала је Србију где је 1914-1915. издржавала болницу за рањенике. Написала је и књигу о повлачењу преко Албаније.

Потпредседница Организационог одбора је била госпођа Оман, супруга Емила Омана, универзитетског професора руског језика и књижевности на париској Сорбони и у Лилу, историчара, пријатеља Јована Цвијића. Међу бројним делима које је касније издао у Француској су и „Југославија, студије и успомене” из 1919, као и „Стварање Југославије” из 1930, награђено од француског Института за словенске студије. Био је дописни члан Српске академије наука и уметности као и Југославенске академија знаности и умјетности.

Међу члановима *орјанизационој одбора* био је Емил Пико, доктор права, филолог, библиограф, стручњак за француску литературу, специјалиста за румунски језик и универзитетски професор, члан Француског института, некадашњи конзул. Био је ту и Франц Финк-Брентано, угледни историчар, књижевник и библиотекар, члан управе Друштва књижевника, потом госпођа Рид Грифин, оснивачица и председница Друштва америчке жене у Лондону, чији супруг је био потпредседник америчке трговачке коморе у Паризу и активиста америчког хуманитарног фонда. У Организационом одбору били су и др Херберт Адамс Џибонс, амерички новинар, универзитетски професор и плодан писац, између осталог и сведок геноцида над Јерменима 1915, о чему је написао књигу, потом Ђорђе Јовановић, вајар и директор Уметничко-занатске школе у Београду, Ђорђе Петровић, инжењер, Риста Марјановић, ратни фотограф, као и Никола М. Јеремић.

Славко Воркапић је у Паризу и наредних година био активан, али и запажен у француској штампи. По окончању рата, учествовао је на првој изложби југословенских уметника 1919. године у париском Пти палеу, а вероватно и на изложби српске и румунске керамике. Његов осликани керамички тањир из 1818. са претставом српског ратника данас је у збирци Музеја „Морис Дени” у граду Сан Жерман о Ле, недалеко од Париза.

У жељи за даљим развојем и напредовањем, као и због тешке материјале ситуације, Воркапић је 1920. емигрирао у САД, где се све мање бавио ликовним стваралаштвом а све више филмом, у чему је стекао светско признање. У почетку је сликао филмске плакате, што му је помогло у даљем ангажману у овој области.

Израда плаката је обележила почетке Славка Воркапића, како у Паризу тако и касније у САД, односно преломне тренутке његове каријере, прво као избеглице и студента а касније као сиромашног српског емигранта. Плакат за српски концерт и изложбу у Паризу из 1916. године нам је данас, сто година од настанка, драгоцен из два разлога: као важан историјски извор, али и као једно од ретких сачуваних Воркапићевих ликовних дела. Интересантно је поменути да се 1990. нашао на аукцији у Паризу, заједно са плакатима Тулуз Лотрека, Мухе, Ван дер Велдеа и других познатих уметника, док се данас чува у збиркама појединих великих библиотека и музеја у свету.

(„Сремске новине”, 25. јануар 2017)

Петар Милошевић¹³ СУСРЕТ СА СЛАВКОМ ВОРКАПИЋЕМ

У Београд је допутовао господин Василић¹⁴ по једном занимљивом послу. Позвао ме је да заједно посетимо познатог америчког филмског креатора Славка Воркапића, који тренутно сарађује са „Авала” филмом. Славко Воркапић је изгледа рођен у Сремској Митровици, и господин Василић је желео да му пробуди старе успомене и да добије нешто за будућу музејску галерију.

Дочекани смо топло у „Авала” филму и разговарали готово један сат о филму и уметности. Воркапић нам је одмах показао велике и лепе албуме са својим сликарским и сценографским делима. Рекао је кратко:

„Допуштам вам да слободно изаберете два моја рада за вашу и нашу будућу галерију.”

Одабрали смо две мале графике¹⁵ и замолили Воркапића да одржи једно пригодно предавање у Митровици. Он се тужно насмешео,

---

¹³ Др Петар Милошевић (1930–2002), у то време студент археологије. Дугогодишњи истраживач древног Сирмијума.

¹⁴ Инж. арх. Бранко Василић (1900–1972), тадашњи директор Музеја Срема.

¹⁵ „Глава девојке” и „Мушки акт”, цртежи тушем, оба из 1938, чувају се у Музеју Срема.

али није могао да нам обећа свој долазак. Његове проницљиве очи биле су пуне сете при сваком изговору речи Митровица. Обећао нам је чврсто да ће послати за приказивање у граду неке своје експерименталне филмове.¹⁶

На крају нам дуго није испуштао руку, изговарајући помало нестварно: „Довиђења, довиђења!”

Један заиста леп дан за мене.

*(Из рукописа дневника, сѝр. 161,
за 1. децембар 1952. године)*

Драган Цакић¹⁷ ПРВИ ОСКАР И ВОРКАПИЋ

„Moscow Strikes Back” – Москва узвраћа ударац, под овим насловом филм је познат у Америци, а његов оригиналан назив је „Пораз немачке војске под Москвом”. Документарни филм је сниман у ратним годинама, од октобра 1941. до јануара 1942, када су се немачке трупе приближавале главном граду Совјетског Савеза, а војска и грађани организовано припремали за одбрану. Режију заједнички потписују Иља Копалин (1900–1976) и Леонид Варламов (1907–1962).

Филм се састоји од хронике о биткама за Москву. Настао је по Стаљиновом наређењу, захваљујући херојским напорима 15 сниматеља на фронту. Снимали су на температури од минус 30 степени, монтирали даноноћно у просторијама за монтажу које нису имале грејање, а за време ваздушних напада нису се чак ни спуштали у склоништа.

Филм је совјетску премијеру имао 23. фебруара 1942. године, а аутори су за свој труд добили Стаљинову награду.

Америчка верзија је била динамичнија, 14 минута краћа од оригинала и без неизоставних за совјетске грађане идеолошких додата-

---

¹⁶ У Музеју Срема, 18. јуна 1954, приказани су Воркапићеви филмови: „Шума шумори”, „Фингалова пећина” и „Холивудски статиста”.

¹⁷ Драган Цакић (1966), филмски и позоришни стваралац. Овај текст је написао на основу прилога објављених на сајтовима Russia Beyond и Wikipedia.

ка. Филм је премонтиран, а текст наратора потпуно промењен. На томе су радили новинар Елиот Пол и сценариста Алберт Малц, иначе члан Комунистичке партије САД. Наратор је био Едвард Г. Робинсон, који се прославио улогама опаких гангстера, али и имао репутацију глумца који снима филмове са озбиљном војно-политичком тематиком. Његов портрет нашао се на плакату филма. Тако је настала америчка верзија филма „Moscow Strikes Back”. Управо она је ушла у дистрибуцију у америчким и британским биоскопима и добила Оскара.

Био је то један од четири филма који су 1943. године равноправно освојили Оскара за најбољи документарни филм.

Филм је 1942. године добио награду Националног одбора филмских критичара Сједињених Држава, а 1943. године Оскар са образложењем „за упечатљиви приказ хероизма руске војске и руског народа приликом одбране Москве и настанак филма у изузетно тешким и опасним условима”.

Међутим, чињеница да је филм награђен Оскаром била је неколико деценија избрисана из совјетске историје, док су у Америци синеасти укључени у стварање америчке верзије били оптужени за колаборацију са непријатељском државом.

Оно што је за нас важно, а везано за америчку верзију филма, је да је монтажу (*Editing and Montage*) радио Славко Воркапић.

Године 1942. „Нјујорк тајмс” је позитивно оценио филм, а монтажу Славка Воркапића описао као бриљантну.

Организатори 5. фестивала *Мисџер Ворки*, 2018, у Руми, премијерно су приказали филм на великом платну Културног центра.

Руси приписују овом филму титулу освајача првог Оскара, што и јесте истина, а 2022. снимљен је играни филм „Први Оскар”, у режији Сергеја Мокрицког, о стварању филма и о томе како се нашао на листи номинованих остварења за америчку филмску награду Оскар.

(Новембар 2023)

СПОМЕН-ПЛОЧА И БИСТА

Душан Познановић
ВОРКИЈА ИМА КО ДА СЛАВИ

Откривена спомен-плоча на родној кући великој свейској филмској ствараоца - Марко Бабац, Владимир Пејрић и Боро Драшковић о славном земљаку и свом учитељу - Заслуге румској Воркији и њихов први крајњи филм „Јутро“

Великан светског филма Славољуб Славко Воркапић (1894–1976), амерички монтажер, редитељ, теоретичар и педагог српског порекла, није заборављен у свом завичају, у равном Срему. На 30-годишњицу његове смрти, 20. октобра, у родним Добринцима одржан је помен у православној цркви Св. Николе, у центру је откривена спомен-плоча са ликом популарног Воркија, а у школском холу организована академија у част знаменитог мештанина. Исте вечери, у румском Културном центру, организован је сусрет са истакнутим филмским ствараоцима, добрим зналцима и поштоваоцима дела Славка Воркапића, уз пројекцију неколико његових филмова. Ове манифестације одржане су понајвише захваљујући упорности Драгана Цакића и Милана Милосављевића (Vorky team), који су у знак сећања на славног земљака премијерно приказали и свој кратки играни филм „Јутро“.

Пошто су се месни парох Ђорђе Павловић и остали присутни помолили за душу Славка Воркапића, у истој цркви у којој је овај крштен, марта 1894, у центру села откривена је спомен-плоча, рад младог румског вајара Бранислава Црвенковића. Обележје је постављено на згради Месне заједнице, за коју се сматра да је била Воркапићев родни дом. Част да спомен, са барелефом и пригодним текстом на српском и енглеском језику, преда Добринчанима на понос и чување имао је професор филмске монтаже и редитељ Марко Бабац, аутор више ТВ емисија и књига о свом славном учитељу и узору.

Истакавши да многи у Америци и данас Славка Воркапића сматрају „легендом, великим учитељем филма и једним од првих ори-

гиналних твораца монтажних секвенци и ране америчке теорије филма”, проф. Бабац је такође рекао:

– Воркапић гради своју оригиналну теорију и своје монтажне секвенце на уверењу да филм поседује визуелну снагу и визуелно-динамички потенцијал независан од позоришта, књижевности или било које друге уметничке форме. „Филмска монтажа је креативан процес”, пише Воркапић, „она ствара ефекте помоћу састављања кадрова. Али, у мојој монтажи ја обично не причам причу. Стваралачка монтажа се не бави заплетом и континуитетом, она се бави идејама и стварањем ритма, расположења, атмосфере или сна.”... Обогатио је свет филма. Донео је нешто ново, нешто маштовито – магију покретних слика.

Проф. Бабац је поменуо да су два Воркапићева документарна филма – „Војник Смит” (1942) и „Нови Американци” (1944) била номинована за награду „Оскар”, а да је у нашој земљи снимио свој једини играни филм „Ханка” (1955). О Воркијевом доприносу светском, али и домаћем филму, у Добринцима су још говорили др Владимир Петрић, редитељ, естетичар и истраживач филмске уметности, истакнути професор са Харварда и Боро Драшковић, филмски и позоришни редитељ, професор Академије уметности у Новом Саду. Сликарски опус Славка Воркапића представила је Тијана Палковљевић, историчар уметности из новосадске Галерије Матице српске.

На скупу у добриначкој школи Воркапићевим суграђанима, гостима и поштоваоцима, такође, обратили су се председник Савета Месне заједнице Зоран Богданов и Слободан Клевернић Бојче, из Завичајног друштва, који су изнели идеју да месни Дом културе понесе име великог мештанина. У дому би се налазила стална поставка предмета и докумената о селу, где би посебно место добиле овдашње најпознатије личности - Славко Воркапић, Јован Суботић и Нићифор Нинковић.

Исте вечери, еминентни гости из света филма поново су евоцирали успомене на славног претходника и колегу, овога пута у румском Културном центру. Уз предавање Марка Бабца о Воркапићевој визуелној природи филма и инспиративна присећања Владимира Петрића и Бора Драшковића, публици су приказани инсерти из филмова славног земљака, као и целовита остварења – „Фингалова пећина” и

„Нови Американци”. Потом је премијерно емитован први кратки филм Милана Милосављевића и Драгана Цакића „Јутро”, рађен по мотивима истоимене приче руског авангардисте Данила Хармса, поводом стогодишњице његовог рођења. Гумач главне улоге је Милан Лукић, сниматељ Владимир Еремић, а продуцент Ворки тим, у сарадњи са Културним центром Рума.

(„Сремске новине”, 25. октобар 2006)

Марко Бабац¹

**РЕЧ ПРИЛИКОМ ОТКРИВАЊА
СПОМЕН-ПЛОЧЕ У ДОБРИНЦИМА**

Визуелна природа филмској медијума

Славољуб Славко Воркапић је истакнути југословенски и амерички филмски стваралац, теоретичар и педагог.

У Сједињеним Државама многи га сматрају легендом, великим учитељем филма и једним од првих оригиналних твораца монтажних секвенци и ране америчке теорије филма.

Рођен је у Добринцима код Сремске Митровице, 1894. године.

Школује се у Митровици, Земуну и Београду.

Сликаство студира у Београду, Будимпешти и Паризу. Као млад наставник цртања, у Првом светском рату са српском војском пешице прелази преко Албаније и одлази у Француску.

1917. године, са својим сликама учествује на Првој изложби српске ликовне уметности и фолклора у Паризу у Сали Ош, и израђује веома успешан плакат.

1919. године, такође успешно учествује на Првој изложби југословенске уметности, одржаној у Пти Палеу.

У Паризу први пут гледа чувене филмове Чарлија Чаплина, Дејвида Грифита и Вилијама Харта.

---

¹ Др Марко Бабац (1935-2014), филмски редитељ, монтажер, теоретичар и универзитетски професор.

Под снажним утиском великих изражајних могућности „живих слика”, стиче уверење о важности филма – нове ликовне уметничке форма, и одлучује се на делек пут у Холивуд – „Атену нове уметности”.

Одмах по доласку, ‘21. године, ради скромне послове филмског статисте, сликара портрета и дизајнера ентеријера.

‘26. године, дефинитивно се опредељује за специфичан и аутохтон медијум филма који се може објаснити са становишта Гешталт психологије визуелне перцепције. У Холивуду држи неколико запажених предавања о визуелној природи филма, у оквиру сусрета које је организовало Удружење америчких сниматеља.

Заједно са Робертом Флоријем и сниматељем Грегом Толендом, Воркапић ‘27. године, реализује ироничан експериментални филм, тужну сатиру – „Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413”, успешно импровизујући живе глумце са моделима које је анимирао на свом кухињском столу.

Холивудски сџајисџи један је од првих америчких авангардних експресионистичких филмова, који је створен у комерцијалном срцу Холивуда. Допао се утицајним познаваоцима филма: Чарлију Чаплину, Ернсту Љубичу, Кингу Видору, Луису Мајлстону, Дагласу Фербанксу, Мери Пикфорд и другима.

После великог успеха *Холивудског сџајисџи*, исте године ради као монтажер специјалних ефеката. Ускоро постаје афирмисани стручњак за такозване „холивудске монтажне секвенце”, такође познате под називом „стваралачка монтажа”. Током 30-их и 40-их година, ради у преко 40 холивудских играних филмова за највеће америчке филмске студије и продуценте – РКО, Парاماунт и Метро Голдвин Мајер.

Међутим, оно што је необично, али веома важно за холивудску комерцијалну продукцију, јесте да Славко Воркапић све своје секвенце у филмовима других редитеља, сâм смишља, режира и монтира.

Млади теоретичар Воркапић, дефинитивно се опредељује за оригинално схватање филма као специфичне аутономне уметности великих изражајних могућности, засновано на принципима визуелног опажања.

По њему, монтажне секвенце представљају низ кратких, динамичних кадрова распоређених према асоцијацијама у циљу сугерисања проласка времена, или стварања нових значења и расположења.

Сматра да је савремени филм под утицајем „специфичне тираније речи”. Филмска камера је довољно стваралачка и уметничка. Способна је да произведе своје сопствене ефекте, и није само пуко средство регистравања.

Монтажне секвенце монтиране на овако атрактиван и ефектан начин, ускоро постају популаран узор у читавом свету.

Воркапић гради своју оригиналну теорију и своје монтажне секвенце на уверењу да филм поседује визуелну снагу и визуелно-динамички потенцијал независан од позоришта, књижевности или било које друге уметничке форме.

„Филмска монтажа је креативан процес”, пише Воркапић, „она ствара ефекте помоћу састављања кадрова. Али, у мојој монтажи ја обично не причам причу. Стваралачка монтажа се не бави заплетом и континуитетом, она се бави идејама и стварањем ритма, расположења, атмосфере или сна.”

21. маја 1937. године, од Универзитета Јужне Калифорније и америчког Института за филм, Славко Воркапић прима плакету у знак признања за значајна достигнућа у области унапређења уметности монтаже као главног елемента филмске производње.

У филмску теорију и праксу, Воркапић први пут уводи принципе визуелне перцепције ГештALT психолошке школе Макса Вертхајмера, Курта Кофке и Волфганга Келера. Чврсто верује да закони визуелне перцепције обележавају читаво филмско искуство и да је разумевање ових принципа основно за развој аутономне уметности филма.

Воркапић воли покретне слике које имају сопствену фантазију. Строго говорећи, за њега је стварност немогућа у филму. Уметност филма није имитација, већ откривање стварности. Сваки кадар је трансформација стварности – његова фотографија има текстуру веома сличну реалним стварима, али је трансформисана стварност. Због тога је филм тако добар за стварање фантазије која може да буде убедљива.

Сматра да је филм визуелно компоновање у времену које ослобађа делове видљиве динамичке енергије из призора стварности, и даје им дубље значење здруживањем елемената са визуелно-динамичким смислом. Стваралачка монтажа повезује их у нове, живе целине.

Воркапић је '40. године направио два краткометражна експериментална филма – ликовне интерпретације музике.

Не могу се вербално описати, али садрже снажно јединство визуелног и музичког тока оствареног креативном монтажом која је најспецифичнији начин филмског изражавања огромне динамичке снаге.

Покрет у слици и музичка пратња, граде арабеске хармонијског и контрапункталног реда, кроз које сâм аутор стваралачки истражује односе слике и звука.

Ове филмске поеме инспиришу људско око и уво, и илуструју Воркапићеву идеју кинестетичког динамизма организације природних покрета.

Треба организовати кадрове на начин који омогућује посматрачу да у свом телу, такође доживи јединствену кинестетичку мелодију и оркестрацију.

Кретање у слици, када се појави на екрану, ствара кинестетичку реакцију – не само мишића и нерава ока, већ, такође, мишићног и нервног система читавог нашег тела.

Филмски медијум може се најбоље употребити само ако су његови делови правилно хармонизовани у визуелно-динамичку организацију и кореографију природних покрета, са сликама које имају комплексно поетско значење.

У току Другог светског рата, успешно режира неколико краткометражних документарних филмова из серије „То је Америка”, од којих су два номинована за награду Оскар – „Војник Смит” ('42) и „Нови Американци” ('44).

После Другог светског рата, у току прве посете родној Југославији, Воркапић режира и монтира свој једини дугметражни играни филм „Ханка”, '55. године – љубавну мелодраму са забавним фолклорним мотивима пуним песме и игре, без већих уметничких претензија.

Своја омиљена предавања о визуелној природи филма као аутономне уметности, Воркапић држи на универзитетима у Лос Анђелесу, непрекидно од '27. године. После Другог светског рата, одлучује да се потпуно посвети педагошком раду. У сарадњи са Колумбија универзитетом и Музејом модерне уметности у Њујорку, '38. и '66. године, држи велику серију значајних предавања и постаје лидер у области филмског образовања. Од '48, професор је на Универзитету

Јужне Калифорније и шеф Филмског одељења. Руководи проширењем и реорганизацијом филмских студија. Говори о визуелној природи филма и његовој уметничкој форми, као и о практичној примени своје теорије – како филмове учинити бољим. Предаје у америчком Институту за филм у Вашингтону, на универзитету у Принстону, на Харварду, и два пута у Београду, на Академији за позориште, филм, радио и телевизију, крајем 50-их и крајем 60-их година.

Уметнички и стручни саветник је у „Авала-филму” из Београда. Учествује у стварању многобројних домаћих филмова и има огроман утицај на нови југословенски ауторски филм.

Славко Воркапић – пријатељима познатији под именом Ворки, истакнути експериментатор и члан „Калифорнијске групе”, залаже се за право постојања експерименталних и уметничких филмова у Холивуду. Филм је много више од причања приче, од фотодраме. Филм је у основи уметност, а не индустрија.

Својим студентима поручује: Не губите ни веру ни наду, истрајте макар сами против свих!

Славко Воркапић био је мајстор холивудске монтаже, био је један од најпоштованијих филмских монтажера Холивуда у току његове златне епохе.

Обогатио је свет филма. Донео је нешто ново, нешто маштовито – магију покретних слика.

У својим практичним радовима и теорији, често је био испед свог времена.

Његове идеје представљају историјску прекретницу у филмској теорији.

Његове секвенце, богате по идејама, маштовитости и ритму, биле су изграђене на најбољим принципима филмске уметности и утицале су на многобројне генерације филмских стваралаца све до данашњих дана.

Савремени филм и специфични телевизијски жанрови – рекламни и музички видео спотови, засновани су на идејама које је, међу првима, заступао и у својим радовима веома успешно афирмисао Славко Воркапић.

(20. октобар 2006)

Марко Бабац²
ТЕМПЕРАМЕНТНИ УМЕТНИК

Славко Воркапић је имао три велике љубави: филм, сликарство и шах. Свакој је био веран до краја живота. Није лако имати три љубави и излазити на крај са њима, када је свака од њих желела само једно место поред њега. Делио је то врло упорно и спретно.

Трудио се да када је филмски радник - посматра филм као слику. Његове књиге снимања, његови цртежи које је радио за своје монтажне секвенце су мала ремек-дела сликарства. То су мале слике. Био је велики мајстор у раду са оловком, том најтежом техником. Једном линијом или само једном сенком изражавао је психологију, неку динамику, неки садржај...

Оно што сам хтео да кажем јесте, какав је био као човек. Славко Воркапић је био љубазан, темпераментан и понекад прек човек, прави правцати Сремац. Дobar као хлеб, али немој да га наљутиш. Немој да кажеш да филм није уметност, онда си готов. Онда ће он да се зацрвени и почеће да темпераментно, убедљиво, брани и доказује. Наравно, он је црвенео и једним другим поводом. Кад је био у присуству лепе жене, уствари било које жене. За њега су све жене биле лепе и он се просто трансформисао кад би се нашао у друштву где би требао да изрази своје поштовање или наклоност.

Волео је и ценио породицу. Имао је двоје деце: кћерку Миру и сина Славомира (Едварда). Научио их је српски, као и своју супругу Дениз Сентоуз, ћерку из познате старе калифорнијске породице. Сви су у кући поштовали традицију народа којем је Славко припадао. Славко је набављао чоколадне бомбоне за своју децу из „Фабрике кекса и чоколада” у Осијеку, докле год је могао то да ради. Научио је Славомира да каже: „Ја сам Славомир Воркапић, добар сам Србин и добар сам дечко.” Рано их је научио да играју шах, јер је шах обожавао. Играо је до дубоко у ноћ са својим пријатељима и полако испијао своју чашу или флашу пива. Волео је изласке у природу, волео је животиње, имао је кућне љубимце, псе и мачке. Једна мачка му је помогла у врло лепом и духовитом експерименту, који је увек описивао

---

² Реч на академији у Добринцима, 20. октобра 2006, поводом 30-годишњице смрти Славка Воркапића.

студентима, а радило се о спонтаном континуитету, добром континуитету. То је континуитет који се садржи у природи наше перцепције стварности, визуелног опажања стварности. Славко је направио од једне кутије ципела импровизовани тунел, затим би лоптицу, омиљену играчку своје маце, пропустио кроз отвор, а маца је одмах одлазила на крај тунела, на други крај картонске кутије и чекала да лопта изађе. Очигледно је да је животиња знала да ће се тај невидљиви пут, та путања, наставити негде у тој кутији и да ће тај добар континуитет бити остварен. Наравно, он се и остваривао.

Славко Воркапић је волео да помаже другима. То ми је скоро, као врло важну поруку, послала његова ћерка Мира. Рекла је: „Славко је помагао свима којима је помоћ била потребна.” Он је ту реченицу рекао у једном интервјуу у Београду, пред свој коначни одлазак из Југославије. Када су га питали: „Хоћете ли се вратити?”, рекао је: „Да, кад год ме неко позове и кад год будем неком потребан.” Та реченица није била пука фраза, он је по речима његове ћерке такав био у животу.

Дружио се са људима који су знали друге језике, који су потицали из других средина. Мађари су му били блиски пријатељи у Америци, такође и Италијани. Знао је одлично да говори мађарски и француски. Неко да зна три језика, плус енглески, то је за те једноставне људе, који су пре свега били занатлије, било исувише. Ако је још он сликар, ако је шармантан, ако носи црне густе бркове, ако се елегантно понаша, ако носи врло често машну или калифорнијску кошуљу без машне, али увек закопчану и пре свега господско понашање које вероватно носи са собом одавде, за Холивуд је то било превише.

Говорио је неким чудним страним језиком, који људи у Холивуду нису могли да препознају. Какав је то језик - то је српски језик. Он је одавде понео те корене, који су му донели дубину и он је ту своју душу откривао увек и у сваком тренутку, трпећи и плаћајући данак свом темпераменту.

Владимир Петрић³ ДОСЛЕДАН ДО КРАЈА

Често сам се састајао са Славком Воркапићем и овде у Београду, а и у Америци неколико пута. А, присуствовао сам и његовим предавањима, сарађивао са њим и преводио прве његове чланке са енглеског на српско-хрватски. Две ствари су ме фасцинирале код Славка Воркапића:

Једна ствар је била да је био апсолутно доследан и непопустљив у својој концепцији шта је то уметност и није допуштао да тај концепт, који је он имао и сматрао да је естетски, да је уметнички вредан, ико дезавуише или да компромитује, што је врло важно за Холивуд. Холивуд је управо познат по томе што у великој мери вулгаризује уметност и подређује је комерцијализму и популарној забави - новцу. Врло важан елемент за човека који се бави и посвећује озбиљно једном позиву, а то је уметност, доследност до краја.

Не попустити, ни под каквим условима, па чак ни у Холивуду! Парадоксално је то да је, можда, највише попустио када је дошао овде и снимии свој први играни филм, који уметнички није значајан. Једини играни филм који је требало да буде значајно дело уметника, мање је значајан на уметничком плану. Том плану, који је он, уметник, заговарао, естетском и уметнички вредном. Мање је значајно и вредно него његови експерименти, експериментални филмови, рађени према чувеним музичким композицијама и чак етиде које је правии са студентима. То је, признаћете, прилично парадоксално. Може се и то објаснити, али у то нећу да улазим.

Друга карактеристика Славка Воркапића, која ме је фасцинирала, је да је био врло озбиљан, а одједном веома духовит. И то духовит на један чудан начин, могло би се рећи на филмски начин. Умео је да сачека и пронађе моменат да каже једну реч, реченицу или чак да опише слику која ће као поента да објасни целу ситуацију о којој се разговара. И зато ћу вам испричати две анегдоте које сам објавио у часопису „Нови Филмограф”, који нико не чита, па их могу поновити. Анегдоте ће вам објаснити какав је Славко био човек.

---

³ Владимир Влада Петрић (1928–2019), филмски и ТВ стваралац, теоретичар, педагог и историчар филма. Реч на академији у Добринцима, 20. октобра 2006, поводом 30-годишњице смрти Славка Воркапића.

Прва анегдота се односи на њега као предавача, када је први пут дошао у Београд. Марко (Бабац - прим. ДП) је рекао да је био два пута у Југославији. Ја сам тим предавањима присуствовао, не редовно, али на отварању сам био, па онда касније током предавања и праврио сам белешке. То су врло значајне белешке, јер врло много говоре о његовом концепту уметности и проширују га далеко изван онога што је он писао и што је остало иза њега необјављено. Сећам се да сам био на последњем предавању у тој првој серији и седео у клупи и слушао шта он говори и кад је завршио предавање зачуо се велики аплауз. Кад је полазио ка вратима, један студент је устао и упитао: „Професоре, можемо нешто да вас питамо?” И он је скоро ухватио кваку, окренуо се и каже: „Изволите!” Студент упита: „Ви сте цело време нама говорили да је врло мало у филмовима уметничког елемента, углавном је то забава, то су атракције, то је позориште... Можете ли нам рећи сада, пошто одлазите, кад би скупили све парчиће из целе кинематографије, из целог света, колико би то трајало, па да направите неку монтажну антологију?” Он се замислио и каже: „15-20 часова.” Замислите, целу историју кинематографије, оно што је вредно, он хоће да сажме у 15-20 часова и полазећи ка вратима каже: „А, кад би се из тога извукло оно чисто кинестетичко”, а то је он тражио, он се окрене и настави: „Једно 5 сати”, и оде. То говори до које мере је он био критичан и инсистирао на ономе што је сматрао да је уметност. Ту, вероватно, ни његово не би ушло ништа, ако би такав процес праврио – процењивања вредности. То нам говори до које мере је он био доследан у одбрани филма као уметности, а не као комуникације, не као политичке поруке, не као забаве и атракције...

А, друга анегдота је врло приватна, интимна. Кад сам други пут дошао у Америку, то је било у Холивуду. Питао ме је: „Шта ви мислите, Петрићу, ви сте теоретичар, да ли желите да останете овде да студирате? Е, па, да вам кажем нешто: Ви нисте ожењени, имајте на уму (а, он је био ожењен са Францускињом која је рођена у Америци), ако се ожените српском Енглескињом која не говори ни мало енглески, Ви можете говорити само код куће енглески, друкчије не може, јер ће она покушати да научи наш језик, па требаће вам 15-20 година и то по ономе што ја видим (а, ја сам већ сматрао да добро говорим), а ако ожените Српкињу која је овде (у Америци) рођена, па говори

траљаво енглески (то је ваљда мислио на своју жену), па ће покушавати мало да учи, па ће Вас терати да говорите српски, па ће Вас терати да идете у Србију (у Југославију у то време), дакле, требаће вам 25-30 година. А, ако ожените неку која је Српкиња, а не говори уопште енглески и, наравно, да ћете стално са њом говорити српски код куће и ако са њом имате деце и чак и кад научи енглески требаће вам 30-35 година.” Ја сам се смејао. После две године опет сам био у Америци и нађемо се у Њујорку и причамо. Ја кажем да сам се оженио, а то је исто била грешка, оженио се, па после 5-6 месеци отишао у Америку и то на несрећу, кажем ја, по Вашој теорији са једном особом, једном госпођом, једном дамом, која уопште не говори енглески него само срско-хрватски и по ономе што сте ми рекли требаће ми 25-30 година, сад имам 30 година, дакле у 60 години. Он каже: „То је Ваша судбина”, и баш пође да пије *budweiser* и упита ме: „Шта је по занимању Ваша супруга?”, а моја жена је Дара Чаленић, глумица. „Глумица? 40!”, Рече потпуно сигуран. Да завршим анегдоту, ја сам сад у Америци 35 година, још ми треба пет да добро научим енглески. Био је у праву.

* * *

Нашијенац

Бора Драшковић ме је повукао да кажем још нешто на крају, а што се односи на вас, људе из овог места где сте нас позвали. Ово што се сада овде дешава је врло изузетно за мене и говори ми и потврђује да смо ми, наш народ, врло чудан сој. Већ два, три месеца ви сте нама говорили да ће се ово догодити. Сваком сам причао: „Јесте чули да ће бити о Воркапићу у његовом родном месту?” Читав низ озбиљних људи и филмација ми је рекло: „Ма, шта сте запели, пазите, шта сте запели, доста је тог Воркапића”, читав низ озбиљних филмских људи. Ми одмах бацамо некога доле, омаловажавамо. И онда сам ја престао да говорим. Дакле, неко кога хоћете да „вратите” у живот, у друштво из кога је потекао, то се људима, некако, не свиђа. То је врло карактеристично за нас. И због тога сам узео да кажем, на крају. Утолико је значајније да су 2-3 млада човека, и ви који сте

део ове заједнице, дошли на то, нисмо ми. Ја сам се први сетио, то ми морате признати, да је годишњица, јер сам случајно нешто проучавао, читао сам неки чланак о њему, кад је умро у Шпанији и схватио да је то ова година. И натерао сам једног новинара, који је само чуо, да напише први чланак. Ми смо чудан сој, па због тога је ово значајније да сте ви пришли овоме и ставили плочу, да сте једног човека, није битно да ли је из ваше средине, него да сте једном *нашијенцу* дали значај, јер обично се све што успе омаловажава, исмева и поништава. И зато ја вама честитам и захваљујем што сте ово приредили.

* * *

„Воркијева љуљашка”

Поводом 30-годишњице смрти Славољуба Славка Воркапића (1894–1976), у његовим родним Добринцима недавно су се окупили бројни поштоваоци дела овог великана српске, америчке и светске кинематографије. Одали су му признање и исказали поштовање, тако што су открили спомен-плочу и евоцирали успомене на славног колегу и земљака. Међу њима се нашао и др Владимир Влада Петрић (1928), наш познати филмски и ТВ стваралац, теоретичар, педагог и историчар филма, професор историје и теорије филма на Универзитету Харвард и оснивач и први директор његовог филмског архива.

Овогодишњи добитник Награде за животно дело Београдског фестивала документарног и краткометражног филма, лични пријатељ и добар познавалац рада популарног Воркија, проф. Петрић је надахнуто говорио о чувеном мајстору стваралачке монтаже, аутору „Фингалове пећине”, „Шума шумори” и других ненадмашних експерименталних филмова. У једном тренутку, шармантни професор је сео на љуљашку испред добриначке школе и добро се заљуљао. Помало у шали, која није била сасвим лишена елемената збиље и нежне искрености, стари филмски вук је отприлике рекао: „Љуљајући се испод овог храста, мали Славко је дошао до првих идеја о кинестетичној, покретној природи филмских слика!”

(Д. П.)

Тијана Палковљевић⁴
СЛИКАРСТВО СЛАВКА ВОРКАПИЋА

Име Славка Воркапића добро је познато југословенској јавности. Као истакнути филмски теоретичар, монтажер, режисер и мајстор специјалних ефеката Воркапић је стекао светску славу. Међутим, поред бројних филмова и текстова о њему и његовом раду, остало је скоро потпуно занемарено да је Славко Воркапић уметничку каријеру започео као сликар. Захваљујући богатом Архиву Југословенске кинотеке, у коме се чувају оригинални радови, копије цртежа и разнолик документарни материјал о стваралаштву Славка Воркапића, могуће је представити његов сликарски опус као посебну целину.

Сачувани сликарски опус Славка Воркапића није обиман, или, што је много вероватније, није у потпуности познат. Његови бројни „путови” како их је називао Бошко Токин и коначно опредељење за филмску уметност највише су томе допринели. Међу сачуваним радовима мали је број оригиналних дела: једно уље и осам цртежа. О осталим радовима зна се само на основу копија цртежа које је Славко Воркапић послао Архиву Југословенске кинотеке и на основу фотографија и исечака из новина. Иако је по повратку у Југославију много говорио и писао о свом животу и филмском раду, никада није спомињао своје сликарске почетке. Због тога овај рад представља пионирски задатак у расветљавању ликовног стваралаштва Славка Воркапића.

Основни биографски подаци о Славку Воркапићу познати су захваљујући његовим савременицима, брату Ранку и пријатељу и сапутнику Бошку Токину, који су оставили врло детаљне податке о његовом школовању, ратним годинама, париском периоду и одласку у Америку. Кроз њихове забелешке може се пратити свеукупно стваралаштво Славка Воркапића.

Рођен је у Добринцима, 17. марта 1894. године. Основну школу и прва четири разреда Реалне гимназије завршио је у Сремској Митровици, а затим се са породицом преселио у Земун где је наставио школовање. Сусрет са београдским уметничким кругом и Ђорђем Јовановићем, вајаром, допринели су да Воркапић напусти гимназију и

---

⁴ Др Тијана Палковљевић Бугарски, историчарка уметности, музејски саветник, управница Галерије Матице српске у Новом Саду. Реч на академији у Добринцима, 20. октобра 2006, поводом 30-годишњице смрти Славка Воркапића.

школовање настави на Уметничко-занатској школи у Београду. О боравку Славка Воркапића на уметничкој школи не постоје поуздани подаци: име му се не спомиње међу полазницима школе нити у годишњим извештајима. Ипак, биографи су потпуно сложни у тврдњи да је био ђак те школе. Подстакнут позитивним оценама и одлучан у жељи да се бави сликарством, Воркапић је 1912. године конкурисао за стипендију Матице српске из фонда Гавре Романовића. Из записника треће седнице Књижевног одељења Матице српске, одржане 12. септембра 1912. године, сазнаје се да је од три пријављена кандидата за стипендију предложен Славољуб Воркапић, узимајући у обзир „сведоцбе о успеху у наукама, владању и имовном стању родитеља”. На Главној скупштини Матице српске, 11. октобра 1912. године, Славку Воркапићу је одобрена стипендија за школовање на Уметничкој академији у Будимпешти. Подаци о боравку Славка Воркапића у Будимпешти веома су оскудни. Тих година сликарску академију у Пешти похађали су Петар Добровић, Владимир Филаговац, Вилко Шеферов и Иван Годрум, и са њима се Воркапић вероватно и дружио. У сврху својих уметничких студија, тежећи да се упозна са актуелним европским уметничким токовима, Славко је често правио излете у Минхен и Беч. На основу записника седнице Књижевног одбора Матице српске, одржане 31. маја 1913. године, сазнаје се да је Славољуб Воркапић, ванредни ђак Сликарске велике школе у Будимпешти, послао сведоцбу за први одсек школске 1912/13. године, да редовно похађа предавања и да се влада по школским законима. У записнику седнице Књижевног одељења, одржане 19. јула, пише: „Славољуб Воркапић, студент сликарства у Будимпешти радио је с добрим успехом и вредно.” На основу тих извештаја стипендија му је продужена.

Поред књишких података о овом периоду, сведочи и Бошко Токин. Он у тексту „Путови Славка Воркапића” пише да је Славко преко распуста долазио у Земун „где је тада постојала читава група уметника”, која је често излазила у природу ради сликања пејзажа. Тој групи, поред Воркапића и Токина, припадали су Срећко Сабљак, Сава Шумановић, Милан Недељковић, Пера Пап и Борислав Богдановић. Школујући се у Будимпешти, посећујући Минхен и Беч, Славко Воркапић је био упознат са актуелним уметничким токовима, које је, током боравка у Земуну, преносио својим пријатељима. Они су се „одушевља-

вали новом уметношћу, видевши у Ходлеру најснажнијег представника нових могућности”. Токин пише да је у то предратно доба Воркапић највише „радио пејзаже, доста актове, неколико скица за наредне велике композиције, и два три цртежа фантастично визионарска. Цртеж је његов већ тада био јасан, чист, концизан, смисао за компоновање акцентуирано”. Токинове тврдње илуструје слика за коју са сигурношћу можемо тврдити да је настала управо у овом периоду. То је „Улица”, једино сачувано уље на картону из целокупног опуса Славка Воркапића. Натпис на полеђини слике веома је значајан, јер говори о локацији такозване Црвене куће и износи податак да је срушена 1912. године. Слика, која је сасвим извесно школски рад, изведена је солидно, јасним и прецизним цртежом, али има већу документарну него уметничку вредност. О осталим цртежима насталим у овом периоду тешко је говорити. Са сигурношћу се може тврдити да је током школовања на Уметничко-занатској школи у Београду и Академији у Будимпешти настао већи број цртежа рађен према предлошцима, будући да је то био метод примењиван у тим образовним центрима.

Такве одлике показују Воркапићеви цртежи као што су: „Портрет мушкарца”, „Женски стојећи акт” и „Фигура мушкарца у покрету”. Студије по познатим делима ренесансе лако су препознатљиве, а квалитет цртежа потврђује раније наведену Токинову тврдњу. У прилог датовању, али и вредновању ових цртежа иде и изјава Саве Шумановића: „Много сам у оно време научио од мог школског друга Воркапића Славка који је имао срећу да изађе из гимназије и да се упише у Београду код госп. Љубе Ивановића. Од тог пријатеља научио сам технику оловком и лепо цртање по природи.” Сачувани радови показују да је већ тада Славко Воркапић добро владао цртачком техником и да је био таленат вредан додељене му стипендије.

Почетак Првог светског рата прекинуо је Воркапићево школовање у Будимпешти. Једно кратко време зауставио се у Кратову, где је у гимназији предавао цртање, а затим се, понесен ратним вихором, обрео у центру најактуелнијих уметничких догађања.

Преласком у Париз започиње ново поглавље Воркапићевог живота. Одмах по доласку, без полагања пријемног испита, уписао се на Академију лепих уметности. Незадовољан условима и методама рада напушта је и почиње да посећује атељеа сликара на Монпарна-

су. Обилази музеје, галерије и биоскопе, и учествује у уметничком животу Париза. У том окружењу Воркапић се сусрео са најнапреднијим тенденцијама савремене европске уметности, што му је омогућило да се отргне од строгих принципа академија. Упознајући се са актуелним идејама сезанизма, кубизма и примитивизма, Славко Воркапић је унео новине у свој цртеж. Потез постаје слободнији, снажнији, а акценат ставља на форму и експериментисање масама. Бошко Токин пише да је тих година Славко много цртао „извесне идеје прерађивао је неколико пута, све док није постигао потпуну сигурност израза. То ће рећи док цртеж није постао тако једноставан, у исто време кондензован а ипак суптилан, да је линија сама по себи била сугестивна без обзира на оно што изражава.”

Актови који настају тих година то најбоље илуструју: „Женски лежећи акт”, „Женски клечећи акт”, „Оријенталка”, „Профил жене”. Сличне особине показује и један од првих Воркапићевих радова настао по доласку у Париз, „Портрет Вука Мандушића”. Јунак познатог епа „Горски вијенац” приказан је језиком модерне уметности, у коме се осећа јак утицај Мештровићеве скулптуралности. Став и поглед портретисаног доследно приказују његову снагу и значај. Занимљиво је истаћи да је, иако је прихватио језик савремене уметности, Воркапић тематиком остао везан за националну уметност. Радовима инспирисаним националном историјом представио се на Изложби југословенске уметности и фолклора у Паризу, 1917. године, за коју је израдио пригодан плакат. Колико су његови радови били запажени сведочи специјалан број часописа *L' Art et les Artistes, La Serbie glorieuse* посвећен наведеној изложби. Аутор текста скреће пажњу на два уметника - Драгутина Инкиострија и Славка Воркапића, истичући да „Славко Воркапић, још сасвим млад, тренутно борави у Паризу са великом дозом носталгије због невољног егзила, јуначки даје отпор уметничким утицајима париске уметности. Овај младић заслужује охрабрење.” Тих година Воркапић је наставио вредно да ради у Паризу и да излаже под псеудонимом Истар, под којим је илустровао дела модерних француских књижевника. Већ 1919. године Воркапић се поново представио на Југословенској уметничкој изложби у Паризу.

Том приликом изложио је „Портрет савременика” или, како је касније идентификовано, Бошка Токина. У часопису *L'Art et les Arti-*

stes објављен је приказ изложбе у којем је аутор посебну пажњу посветио делу Славка Воркапића: „Његов портрет ‘Савременика’, који репродукујемо, је високог нивоа и од сада га сврстава у најбоље уметнике своје земље.” Уз Воркапићевог „Савременика” репродуковано је само још једно дело Петра Добровића. Позитивне критике на рачун Воркапићевог рада изнео је Бошко Токин у приказу наведене изложбе, истичући да је он „једна од најотменијих појава ове изложбе”.

Исти портрет репродукован је у првом броју часописа „Зенит”, 1921. године, али као портрет Бошка Токина. О вредностима овог портрета најбоље говоре речи Ирине Суботић: „Аутор Славко Воркапић је у обраду Токиновог лика унео више волуминозности, тј. скулптуралности, тако да синтетичке контуре наглашавају суштинске облике. У покрету, осветљењу и драматичности погледа, лако запажамо одређене особине филмске уметности, што је постало дефинитивно опредељење тада младог Воркапића.” Портрет Бошка Токина се по снази израза надовезује на „Портрет Вука Мандушића”. Ипак, у самом цртежу осећа се велика промена, будући да линија постаје сведенија, синтетичнија. Линија постаје носилац његовог снажног ликовног језика.

Незадовољан животом у Европи и подстакнут идејом да је Америка „Атина” модерне уметности, Славко Воркапић напушта Париз. У Америци пролази кроз тешке ситуације, ради разне послове, али не одустаје од сликарства. У једном кратком периоду, 1921. године, исписује пасоше у Конзулату Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Сан Франциску. Тада настаје портрет Јована Екеровића, службеника конзулата, који показује да је Воркапић у цртању портрета умео да савременим ликовним језиком прикаже задати лик и оствари психолошки израз. Борећи се за своје место под сунцем у свету филмске индустрије Воркапић је наставио да се бави сликарством. Махом је сликао портрете познатих личности и излагао их у излогу фотографске радње у којој је радио. Управо портретима успео је да се пробије у свет филма, у коме је обилато наставио да примењује своје сликарске вештине. „Нарочито је чувен као портретиста. Сви такорећи филмски старови и звезде у Холивуду имају портрете које је Славко радио”, записао је његов брат. О сликарству Славка Воркапића из америчког периода сачувало се мало података. Сlike и цр-

тежи који се датују у тај период одишу великом разноликошћу. Поред цртежа који се одликују сведеношћу потеза и једноставношћу линије, значајно место имају композиције које одишу духом симболизма. Такав је нпр. цртеж „Дрво”, који као да илуструје самог Воркапића. На обали мора, усред стења и камења, расте дрво богате крошње повијене под ударом ветра. Симболистичким духом одишу композиције „Атлантида” и „Месечева мена”, показујући да Воркапић одлично влада композицијом. О популарности Воркапићевих симболистичких композиција најбоље сведочи изјава Вере Греговић, која пишући о свом стваралаштву, износи да се под утицајем Славка Воркапића „окренула симболизму у уметности”. „Дијана и њене нимфе”, композиција класичне садржине, поткрепљује тврдњу Ранка Воркапића да је Славко у Америци био сматран за оснивача неокласицистичке школе. И темом, и обрадом, ова слика то потврђује. Нажалост, стоји као усамљени пример тих тежњи.

Из америчког периода занимљиви су и неки портрети који показују да је Воркапић одлично знао да се прилагоди укусу публике: „Госпођица Фани”, „Сеовил”, „Американка” и „Женски портрет у профилу”, одишу духом епохе. Најзанимљивији од њих је портрет „Американке”, изведен у кубистичком маниру, који је репродукован у часопису „La Report” са натписом да је то једна од две слике Славка Воркапића која треба да се пошаље у Београд ради излагања на изложби. Нажалост, портрет никада, осим као фотографија, није стигао до нас. Савременици наводе да је Славко Воркапић у Америци био оснивач сликарске школе, али ни о томе не постоје детаљнији подаци.

По тврдњама Ранка Воркапића и Бошка Токина, Славко Воркапић је у Америци наставио да излаже. Његов брат каже: „Ето, баш овог пролећа, излаже велики број својих најновијих радова у Лос Анђелесу и Сан Франциску, а писао ми је и то, да ће у скорој будућности доћи и овамо, да посети стари крај, пак ће том приликом и приредити овде изложбу својих нових радова.” До те обећане изложбе није дошло ни тада, ни касније, педесетих година, када је Славко Воркапић почео да долази у домовину.

Ангажовање на филму и предавања о филмској уметности удаљили су Славка Воркапића од сликарства. Судећи по неким цртежима каснијег датума, извесно је да је повремено узимао оловку и

цртао композиције мањих димензија, али се никада више није у потпуности посвећивао сликарству. Управо тој групи цртежа припада пет оригиналних радова који се чувају у Архиву Југословенске кинотеке и два цртежа из Музеја Срема у Сремској Митровици. Занимљив рад из тих година је његов једини „Аутопортрет” из 1933. године. Енергичним потезом линије, строгошћу лика и продорношћу погледа Воркапић је себе приказао као успешног човека, далеко загледаног у будућност. Нажалост, његова будућност није било сликарство већ филм у коме је успео да оствари врхунске резултате и постане светски признат филмски стваралац.

Сликарски опус Славка Воркапића представља занимљиву целину. Он показује како се, пролазећи кроз различите школе и уметничке средине, развијао и формирао један уметник. Славко Воркапић је био несумњиви сликарски таленат и својим квалитетима успевао је да се пробије у сам врх сваке уметничке средине, без обзира да ли је то било у Земуну, Паризу или Лос Анђелесу. Управо у томе лежи највећа вредност његовог сликарског опуса.

Ова студија о сликаству Славка Воркапића написана је са жељом да се укаже на недовољно познати сликарски опус који је овај светски признати филмски стручњак оставио за собом. О правим вредностима његовог сликарства биће могуће говорити тек када се, негде у свету, пронађу његова скривена дела. До тада остаје извесно да је Славко Воркапић поред тога што је био мајстор целулоидне траке, био и одличан познавалац тајни сликарског заната.

Боро Драшковић⁵ **ВОРКАПИЋ У КРВОТОКУ**

До Воркапићеве теорије најбрже стижу редитељи. Данас, кад се размишља о Воркапићевој теорији, видимо да и у Америци оклевају чак и они који су највише у том послу. Није чудо да најбоље разумеју ту теорију професори (Марко) Бабац и (Влада) Петрић, који су и сами редитељи. Навијам за своју професију и мислим са правом.

---

⁵ Боро Драшковић, филмски редитељ, сценариста и универзитетски професор. Реч на академији у Добринцима, 20. октобра 2006, поводом 30-годишњице смрти Славка Воркапића.

Славко Воркапић је за нашу професију, не само редитељску, икона. И не говорим то због тога што смо почели ову почаст Воркапићу у цркви у којој је крштен, и где је млади свештеник говорио. То је био знак вере, али не говорим о икони због тога, него зато што је немогуће замислити нашу професију, нити једног човека у овој професији који се озбиљно њоме бави, а да му Воркапић није на неки начин у крвотоку, на неки начин пролази кроз све идеје које има, знао он то или не. С друге стране, мислим да је откривање спомен-плоче на улици и говор професора Бабац било нешто заиста чудесно. У тако кратком времену, професор Бабац је показао његову невероватну личност: сликарску, научну, уметничку и пустоловну.

Док смо били на улици, ја сам видео неке бициклисте, било је ту народа, мада су у току пољски радови. То ме је подсетило на мој филм „Хороскоп”. Људи су врло помно слушали читав говор и то је питање наде. Ако се враћамо, чак и са закашњењем, на нека имена великих личности које смо заборавили, којих се не сећамо у оној мери у којој би требало, то је увек питање неке светлости и човек помисли: није баш све изгубљено. Мислим да је овај дан веома значајан, посебно ако ће се понављати, како сте ви то рекли. И мислим да ће већ следећи пут бити много мање празних столица у овој школи. И онај дечак који је изашао, следећи пут ће остати да слуша професоре и заволеће филм, као што га је и Ворки заволео.

Напросто, ово је узбудљив дан и ја то не желим да сакријем. Није пристojно бавити се својим осећањима, међутим, ово што сте слушали од професора и ове младе даме, која је тако помно проучавала сликарство Славка Воркапића, је доказ истовремено и велике љубави. Морам да кажем, не знам у којој мери ви то знате, да ова два господина - професора, веома угледна не само у нашим школама, него и у свету на свим местима, био сам сведок, говоре о Воркапићу. Нису могли да не говоре, јер је напросто то човек који је открио природу филма на бољи начин него ико пре њега и после њега. Још се открива природа филма, долазе нови медији, долази видео, долази електроника, међутим, филмске идеје Воркапића су и у њима све свежије. Рекао бих да сам и ја, где год сам могао, говорио, почевши од својих судената. Увек сам срећан што моји студенти, којима су предавали професори Петрић и Бабац, прво име које спомену на првом сусрету је опет Воркапић и било где у свету да

сам био: у Кини, у Аустралији, у Америци или Индији... увек прво име које поменем, не зато што сам завичајни патриота, него напросто што не можете да заобиђете то значајно име.

То име је као Тесла у тајнама електронике. У овом часопису који је Влада Петрић донео, имате фотографију вашег земљака са Ајнштајном. Он је направио филм о новим Американцима. Нови Американци су, у ствари, стари Европејци који су отишли у Америку да је духовно обнове, па је тамо и Ајнштајн, Стоковски, Томас Ман. Тамо је наравно и Воркапић, који прави филм о томе и то је толико природно, толико свакодневица Воркапићева. Ми данас слушамо о једном човеку који ће како пролази време, како долазе нови медији, како се све више и више људи бави овом професијом бити све значајнија и значајнија икона, можда ће на крају бити иконостас Воркапићев. Овде не мислим да узнемиравам веру, наравно и ово је вера, али друге врсте.

Чули сте када је рекао професор Бабац да је Воркапић био човек који хоће све да дâ, свакоме коме треба. То се највише видело по томе када је предавао своје знање о филму другима. Мислим да су ова два наша господина, висока зналаца, управо најбољи ученици Воркапићеви. И они преносе својим ученицима Воркапићево учење као неку духовну штафету, омогућавајући, сад већ великом броју бивших студената, да буду сјајни редитељи.

У Њујорку, на промоцији др Петрића, једини Југословен сам био ја и то је било у 20. години боравка Петрићевог у Америци. Он је устао и рекао: „Господо, ја се извињавам што мој енглески неће бити на оном нивоу који се очекује од доктора.” А, напомињем да је тада већ дипломирао енглески. Влада Петрић је заправо англициста, значи одлично је говорио. Али, рекао је: „Пошто сам ја Медитеранац, тамо где запне енглески - моје руке ће помоћи”, и наравно, то је била једна бриљантна одбрана и једна високо заслужена докторска титула. И ту је био Воркапић, у дисертацији покривен врло опширно, а тема је била „Однос немог америчког и совјетског филма”.

Много пута сам желео да сретнем Воркапића и подешавао сам боравак у Америци, тако да када Влада Петрић буде путовао у Лос Анђелес, путујем и ја са њим. Мислио сам да би то био прави сусрет. И наравно, желео сам да се једном од својих најдражих људи у нашем филму на неки начин супротставим, али – у шаху. Није волео да му

се супротставите на филму, али у шаху је волео. Пошто сам и сâм на неки начин шаховски манијак као и Воркапић, додуше, нико не зна судбину, Воркапић је умро за шаховском таблом, као и првак света Аљехин, највећи шахиста. Ја не знам да ли ћу ја за таблом или за камером, ипак бих волео иза камере. У сваком случају, путовали смо и разговарали о многим стварима. У једном тренутку, на 12.000 метара од земље, ја сам знао да нећемо стићи до Воркапића, него да ћемо морати у болницу са професором Петрићем, јер му је пукао капилар. Толико се нервирао из неких разлога и ми смо отишли у болницу. Наравно, све је срећно завршено, али то је један од догађаја кад вам се чини да нешто што је врло битно измиче, али то не значи да ћете остати без тих контаката.

Даница Аћимовић⁶ ПРАВИ СРЕМАЦ

Ово је истинита прича о једном генију, Славку Воркапићу, о тројници величанствених: Влади Петрићу, Марку Бабцу, Бори Драшковићу и о двојници филмских ентузијаста: Драгану Цакићу и Милану Милосављевићу. Искуство нам говори да нико није Цар у своме селу, бар док не прође неколико деценија од подвига. Прича се дешава у селу Добринци, надомак Руме, у Срему. Двадесетог октобра ове јесени навршило се 30 година од како је преминуо Славко Воркапић. Крштено име Славољуб дали су му у цркви, 1894. Поменом се одужују мештани, професори филмских уметности и они који знају величину доприноса седмој уметности.

Марко Бабац: „Воркапић гради своју оригиналну теорију монтажне секвенце на уверењу да филм поседује визуелну снагу и потенцијал независан од позоришта, књижевности или било које друге уметничке форме. Двадесет првог маја 1937. године, а та година је његова најплоднија година, година када је направио најбоље монтажне секвенце и када је писао веома зрело о филму, те године сагра-

---

⁶ Даница Аћимовић, универзитетски професор, ТВ новинарка и уредница, докторирала у области филмологије.

дио је и кућу у Холивуду од хонорара који је поштено зарадио, од Универзитета Јужне Калифорније и Америчког института за филм Славко Воркапић прима плакету у знак признања за значајна достигнућа у области унапређења уметности монтаже као главног елемента филмске продукције. Говорио је: Ја сам Американац, али је моја отаџбина овде и показао би на Србију, на Сремску Митровицу, на Добринце. Ево данас му откривамо, у знак сећања, спомен плочу и ја сада молим чуваре пламена господина професора Владу Петрића и господина Бору Драшковића да ми помогну да плочу откријемо.”

Олако би, и површно, било рећи да је Славко Воркапић био амерички филмација. Стигао је на обећани континет 1920. године, на луксузном броду, као чистач палубе. Радио је, касније, много, као и сви дођоши, али мало боље послове, као илустратор, сликар, филмски статиста. Када је коначно доспео до свог првог филма назвао га је „Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413”, према години рођења и броју долара које је донео у џепу. Ова кратка експресионистичка сатира донела му је прва признања у филмском свету и ангажман за студио Парамаунт. Постао је специјалиста за уметничку монтажу и за уметничке ефекте на филму.

Боро Драшковић: „Ја бих рекао да је Славко Воркапић за нашу професију, не само за редитељску, икона. И не говорим то због тога што смо почели ову почаст Воркапићу у цркви у којој је крштен. Где је млади свештеник говорио о Славку, то је био знак вере. Не говорим о икони због тога, свака икона је знак вере, него заправо што је немогуће замислити нашу професију, нити једног човека у овој професији који се озбиљно њом бави а да му Воркапић није на неки начин у крвотоку, да му на неки начин не пролази кроз све идеје које има, знао он то или не.”

Мистер Ворки, како га америчке колеге зову, остао је цео свој век највећи специјалиста управо у овим областима, поред тога што се сериозно бавио теоријом филма, филмским језиком, визуелном поезијом и био један од пионира филмске едукације.

Био је прави Сремац, добар као хлеб, док га не наљутиш. А љутио се јако, ако се пред њим каже да филм није уметност.

(„Одисеја филма”, 28.октобра 2006, ТВ Нови Саг)

Душан Познановић
ИКОНА СВЕТСКОГ ФИЛМА

У ијубликацији „Сећање на Воркија” садржани документи везани за ијосијављање сиомен-ијлоче, 2006, у родним Добринцима

Током четири године свог постојања, Независни филмски центар Кино клуб Vorky Team из Руме – који су Драган Цакић и Милан Милосављевић основали са циљем да стално подсећа на лик и популарише дело Славка Воркапића – организовао је више предавања, пројекција и уметничких вечери, али и снимио неколико кратких филмова руководећи се идејама славног земљака. Врхунац њихових активности било је постављање спомен-плоче у родним Добринцима, 20. октобра 2006, на 30-годишњицу смрти најпознатијег житеља овог сремског села. У томе су значајног удела имали МЗ Добринци, млади вајар Бранислав Црвенковић, наши уважени јавни и научни прегаоци, којима се придружио и долепотписани уредник културне рубрике »Сремских новина«.

Овог пролећа, поводом 115 година од рођења Славољуба Славка Воркапића (1894–1976), а уз материјалну помоћ румске општине, Ворки тим је издао пригодну публикацију под насловом »Сећање на Воркија«. Реч је о документима (говори, сећања, новински прилози, цртежи, фотографије) који су пратили откривање добриначке спомен-плоче са портретом великог светског филмског и ликовног ствараоца у барелефу (аутор. Б. Црвенковић).

Поред поздравних речи редитеља Драгана Цакића, председника Савета МЗ Добринци Зорана Богданова и главног уредника монографије »Добринци« Слободана Клевернића, у целини су објављена излагања угледних гостију на отварању спомен-плоче, односно приликом разговора у месној школи.

Наш истакнути филмски редитељ, монтажер и педагог Марко Бабац указао је, поред осталог, на три велике љубави Славка Воркапића: филм, сликарство и шах, којима је остао веран до краја живота. Филм је посматрао као слику, па су његове књиге снимања и цртежи које је радио за своје монтажне секвенце "мала ремек дела сликарства". Као човек, каже проф. Бабац, овај наш земљак је "био љу-

базан, темпераментан и понекад прек, прави правцати Сремац. Добар као хлеб, али немој да га наљутиш. Немој да кажеш да филм није уметност, онда си готов."

Као филмски теоретичар и редитељ, проф. Владимир Петрић се често сретао са популарним Воркијем, у Београду, али и у Америци, преводио је његове прве чланке на српски језик. Воркапић је био непопустљив у својој концепцији шта је то уметност, естетски момент је увек супротстављао комерцијалном (забави и новцу), чему је Холивуд, опет, често прибегавао. Због тога су његови експериментални филмови далеко значајнији од јединог играног филма, »Ханка«, који је 1955. снимио у Југославији.

За филмску професију, не само редитељску, Славко Воркапић је и дан-данас икона, сматра познати редитељ и педагог Боро Драшковић. И у Добринцима је Драшковић потврдио да је реч о човеку "који је открио природу филма", боље него ико пре и после њега. "Још се открива природа филма, долазе нови медији, долази видео, долази електроника, међутим филмске идеје Воркапића су и у њима све свежије."

Подсећајући да је Славко Воркапић своју богату стваралачку каријеру започео као сликар, историчарка уметности Тијана Палковљевић је највише говорила о његовим цртежима, актовима и портретима. Иако његов сачувани ликовни опус није обиман, јасно је да се ради о школованом уметнику и "несумњивом сликарском таленту". Чак је и Сава Шумановић једном забележио како је од тог свог школског друга, у Земуну, "научио технику оловком и лепо цртање по природи".

У невеликој по обиму, али по садржају богатој и значајној публикацији »Сећање на Воркија«, објављен је и есеј младог београдског редитеља Марка Костића, написан поводом 30-годишњице Воркапићеве смрти. У њему аутор (и творац сада већ култног дечијег филма »Принц од папира«) на сасвим нов начин сагледава улогу и значај чувеног Добринчанина за српску кинематографију.

Још су пренесени медијски извештаји Данице Аћимовић (ТВ Нови Сад) и Душана Познановића („Сремске новине“) поводом обежавања три деценије од смрти Славка Воркапића, како у његовом родном селу тако и румском Културном центру. Публикација садржи

низ фотографија са скупа у Добринцима, као и неколико репродукција Воркијевих цртежа и фотоса из приватног живота и филмова.

(„Сремске новине”, 1. јул 2009)

Драган Цакић

**РЕЧ НА ОТКРИВАЊУ БИСТЕ
СЛАВКА ВОРКАПИЋА У РУМИ**

Независни филмски центар Ворки Тим Рума, од свог оснивања 2005. године, неуморно наставља своју мисију истраживања и презентовања живота и дела великана филмске уметности, са наших простора – Славољуба Славка Воркапића, у сарадњи са Културним центром „Брана Црнчевић”, Градском библиотеком „Атанасије Стојковић” Рума, Завичајним музејом Рума, Академским филмским центром Дома културе Студентски град Нови Београд и другим институцијама и појединцима из земље и света.

Прво спомен обележје у свету, спомен плочу Воркапићу поставили смо у Добринцима, Славковом родном месту, 2006. године, у сарадњи са Месном заједницом Добринци и општином Рума. И ево, седамнаест година касније, откривамо нови споменик – бисту Славку Воркапићу.

Покровитељ је опет Општина Рума, а биста, као и предходно спомен плоча у Добринцима, рад је румског вајара и члана Ворки тима, Бранислава Црвенковића.

Ко је Славко Воркапић и зашто је значајан за нас и за свет филмске уметности?

Славољуб Славко Воркапић рођен је у Добринцима, на данашњи дан, дакле, 17. марта 1894, где је и крштен у Православној цркви. Школовао се и живео у Сремској Митровици, Земуну, Београду, Пешти и Паризу. По вокацији је био сликар, али је имао снажно интересовање за филм.

1921. године стиже у Холивуд, где је најпре епизодиста, а затим теоретичар филма, да би 1928. године филмом „Живот и смрт холи-

вудског статисте бр. 9413”, првим америчким експресионистичким филмом, постао део холивудске индустрије, где ради као мајстор монтажних секвенци у филмовима познатих холивудских редитеља, и постиже велики успех.

Од 1948. је професор филма на Универзитету Јужне Калифорније у Лос Анђелесу.

1952. на позив југословенских власти долази у Београд, и преноси своје богато филмско знање и искуство младим филмским уметницима Југославије.

1955. снима свој дугометражни филм „Ханка”, и то је први југословенски филм у такмичењу за Златну палму у Кану.

Шездесетих година, на позив својих бивших студената, у Америци, држи предавања о филму „Визуелна природа филма”, која су била веома посећена и имала великог одјека.

Воркапић је био мајстор монтажних секвенци у великом броју холивудских филмова на којима је сарађивао као уметник монтаже, било као стручњак за разне уметничке, светлосне, визуелне ефекте, било као мајстор у осветљавању извесних тема путем симбола, психолошким или ритмичким наглашавањем асоцијација.

Мистер Ворки, како су га звале америчке колеге, био је заступник схватања филма као специфичног и аутохтоног медијума који се може тумачити са становишта психологије гешталта. Он у филму види динамично-пластични визуелни потенцијал независан од позоришта, литературе или било које друге уметничке дисциплине.

Веровао је да је стварање филма у основи уметност, а не индустрија.

Први је увео појам кинестезије у филмски свет, дајући му нова значења.

Термин „воркапич” у филмској монтажи означава брзо ређање кадрова који углавном симболизују пролазак времена, долази у делу приче када је пожељно рећи што више за што мање времена и најбитније ставке и симболику „сместити” између два поглавља приче.

Надам се да смо вам заголицали машту и да ће неки од вас и сами наставити да истражују значај Славка Воркапића за данашњи свет уметности, а пре свега филма, а биста ће бити стални подсетник да је наш човек (Славко Воркапић) у једном тренутку двадесетог

века, био најзначајнији светски визионар филмске уметности, а Рума још једном показује да зна да цени праве вредности и своје знамените личности.

(Рума, 17. мај 2023)

(Биста, постављена испред Културног центра „Брана Црнчевић” у Руми, рад је вајара Бранислава Црвенковића, као плод изузетног прегалаштва и љубави Ворки тима. Открили су је његови посленици Драган Цакић, Милан Милосављевић и Марко Костић. По речима аутора бисте Бранислава Црвенковића, материјал за бисту је мешавина мермерног гранулата и мермерне смоле.)

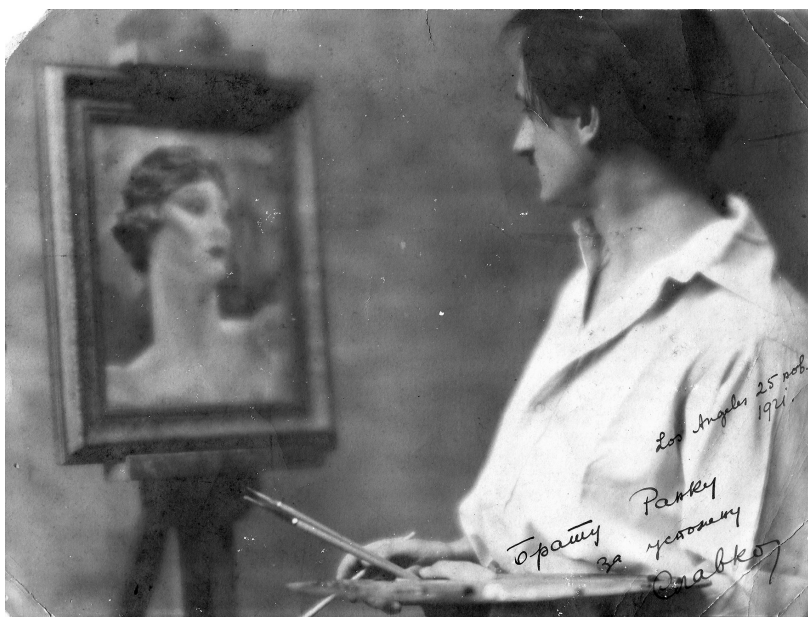

ИЛУСТРАЦИЈЕ II

Бошко Токин и Славко Воркапић у Паризу
(деталј са видеа, 1917-19)

Славкова фотографија са посветом брату
Ранку Воркапићу (1921)

Славко Воркапић као млади Наполеон у филму
„Скарамуш” (1923)

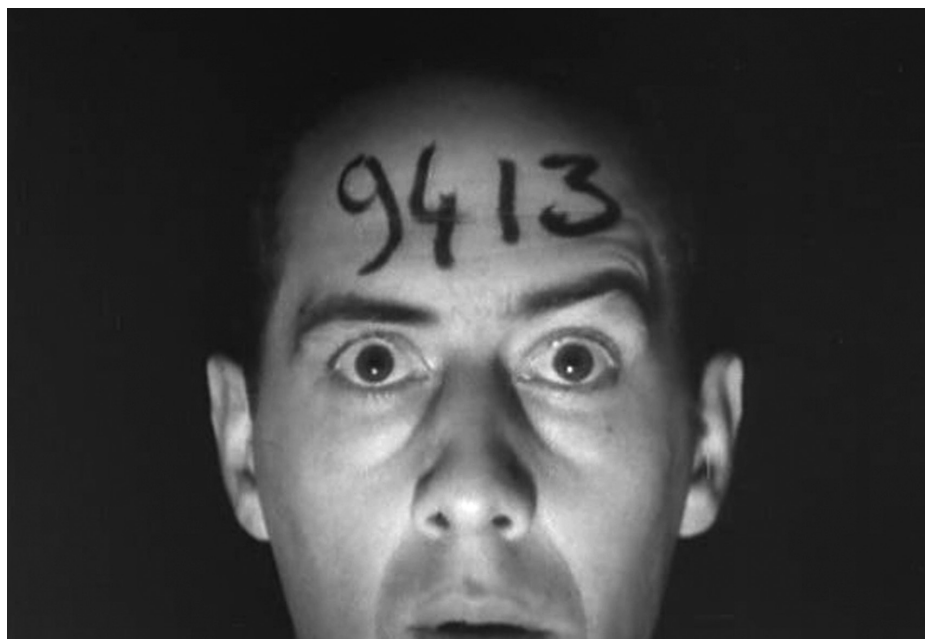

Воркапић и редитељ Рекс Инграм (у средини)
на снимању „Скарамуша,»

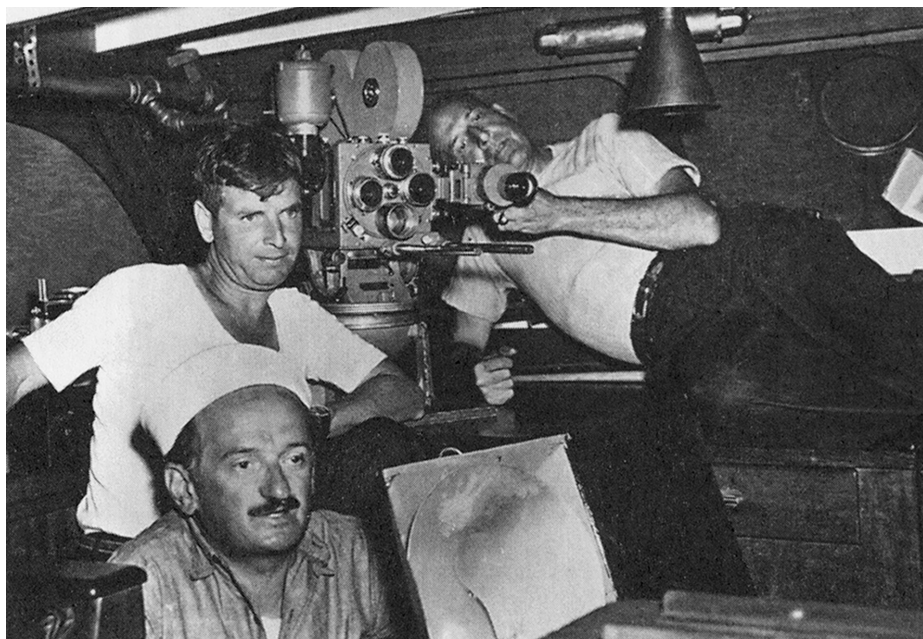

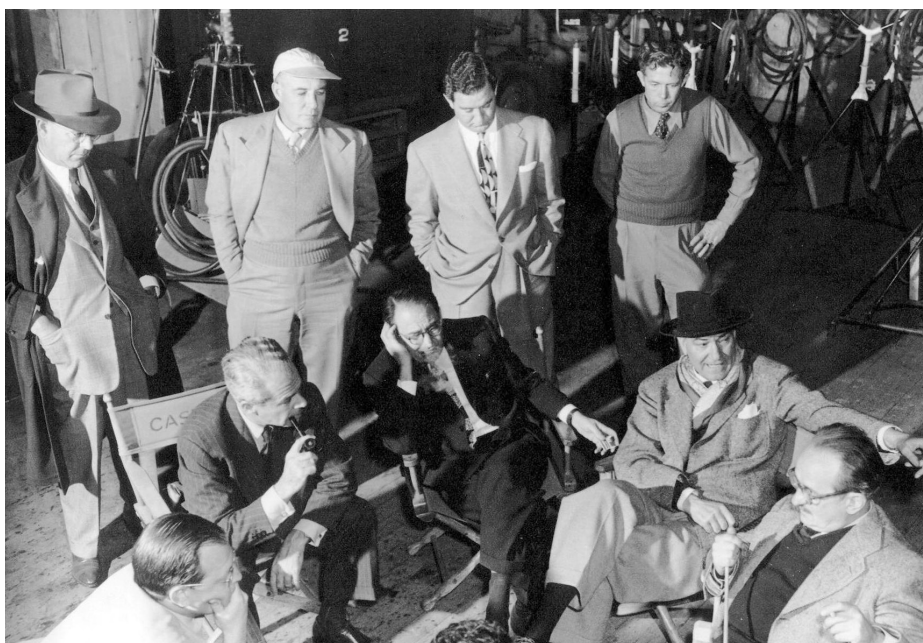
Славко Воркапић (десно) у филму
„Заробљеник дворца Зенда” (1922)

Детаљ из филма „Живот и смрт холивудског статисте” (1927)

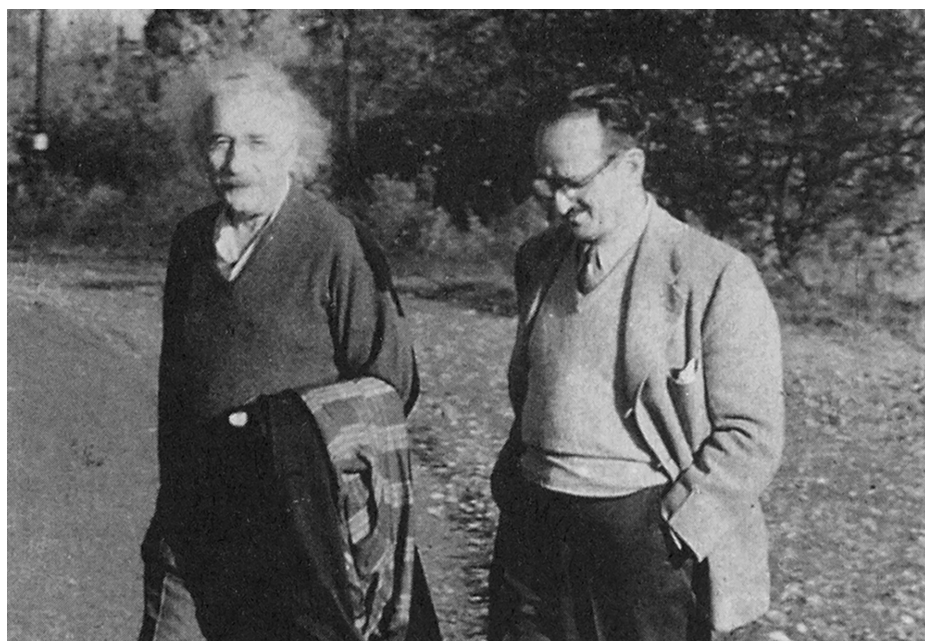
На снимању филма „Sailors All” (1942)

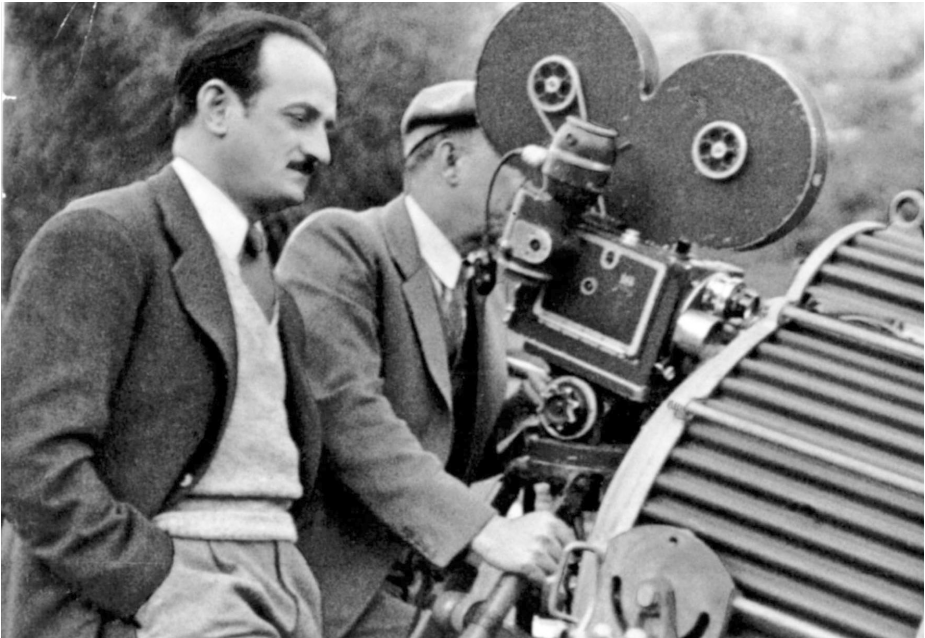
Виктор Флеминг и Славко Воркапић на снимању филма
„Јованка Орлеанка” (1948)

Сцена из филма „Нови Американци” (1944)

Алберт Ајнштајн и Славко Воркапић на снимању
„Нових Американаца„

Маестро Воркапић у акцији

Блаженка Каталинић и Ворки („Сви на море”, 1952)

Плакат за филм „Ханка” (1955)

Вера Греговић у филму „Ханка” (1955)

Меша Селимовић и Вера Греговић на снимању „Ханке„

ВОРКИ ТИМ

Драган Цакић

КРАТКА БИОГРАФИЈА ВОРКИ ТИМА

Vorky Team су основали Драган Цакић и Милан Милосављевић, октобра 2005. године, као неформалну групу, која децембра 2007. године прераста у Независни филмски центар Кино клуб Vorky Team, са циљем снимања ауторских филмова и истраживања и презентовања идеја и дела чувеног српског и америчког филмског ствараоца и теоретичара Славољуба Славка Воркапића (1894-1976), рођеног у селу Добринци, у општини Рума.

Први пројекат у организацији Vorky Team-а, одржан је 28. октобра 2005. у великом холу Културног центра у Руми, као уметничко вече посвећено Славку Воркапићу, под именом „Сремац у Холивуду”. По први пут у Руми су приказани неки од Воркапићевих филмова („Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413”, „Шума шумори” и „Фингалова пећина”).

Гости на овој уметничкој вечери су били Марко Бабац (професор монтаже у пензији, Воркапићев ученик и пријатељ), Божидар Марјановић (представник Музеја југословенске кинотеке) и Душан Познановић (новинар „Сремских Новина” из Сремске Митровице), који су својим излагањем присутнима приближили најбитније детаље из живота и рада великог уметника.

Крајем априла 2006. године Vorky Team, уз подршку Културног центра Рума, снима свој први кратки филм у сопственој продукцији. Филм „Јутро” је настао према мотивима приче руског авангардног писца Данила Хармса, а рађен је у складу са принципима визуелности и монтаже Воркапића, у корежији Драгана Цакића и Милана Милосављевића.

Поводом 30 година од смрти Славка Воркапића, 20. октобра 2006. у Добринцима, уз присуство бројних гостију и пријатеља, Vorky Team у сарадњи са Месном заједницом Добринци поставља спомен-плочу Славку Воркапићу, на кући у којој се родио (прво спомен-обе-

лежје у свету подигнуто у част Славка Воркапића). Спомен-плочу је израдио академски вајар Бранислав Црвенковић из Руме. Након помена у добриначкој цркви, у Месној заједници Добринци је одржана академија на којој су говорили професори Марко Бабац, Владимир Петрић и Боро Драшковић. Част да отвори академију имала је Тијана Палковљевић, из Галерије Матице Српске у Новом Саду, која је говорила о сликарству Славка Воркапића. Након академије, заједно са представницима медија, гости су се преселили у Руму где је у Културном центру настављен програм.

Гледаоци су имали прилику да виде филмове Воркапића и чују како о Воркапићу и његовим филмовима говоре професори Бабац, Петрић и Драшковић. На крају вечери је премијерно приказан филм „Јутро”, који је касније учествовао на фестивалима кратког филма у земљи и иностранству.

Од маја 2008. године, Vorky Team „појачан” београдским филмским редитељем и критичарем Марком Костићем, путује и држи предавања о значају филмског дела и теорије Славка Воркапића (до сада су предавања одржана у Руми, Београду, Бечеју, Новом Саду, Чачку, Старој Пазови, Сремској Митровици, Димитровграду, Земуну, Бјеловару, Њукаслу, Санкт Петербургу, Бриселу...).

У циљу обележавања 120 година од рођења Славка Воркапића, 2014, Vorky Team је покренуо и организовао Међународни фестивал једноминутног филма Mister Vorky, који је своје 10. издање имао јуна 2023 и прерастао у Међународни фестивал филмске уметности Mister Vorky.

Од када је настао, Vorky Team се константно бави филмском едукацијом и презентацијом.

Организоване су четири филмске радионице у Руми (2011, 2013, 2016. и 2020.) уз подршку Општине Рума, као и сопственим средствима.

А у Културном центру у Руми организоване су пројекције филмских великана (Бергмана, Поланског, Линча...), као и домаћих младих редитеља (Стефана Арсенијевића, Младена Ђорђевића, Ивана Петровића, Ивана Мандића...).

За продукцију филмова Vorky Team је добио подршку Филмског центра Србије, Покрајинског секретаријата за културу, Општине

Рума и приватних спонзора. Снимљено је више од 25 кратких играних и анимираних филмова. Филмови: „Музичар”, „Фатаморгана Јосипа Новака и пауци”, „Линије”, „Живети у причи” и „Тиамат” приказани су на најпрестижнијим домаћим и светским филмским фестивалима, и освајали значајне награде.

Неки од филмова приказани су и на телевизијама: Филм Клуб, Фрушка гора, Храм...

У протеклих 18 година постојања, Vorky Team је организовао више од 350 филмских пројекција и разговора са ауторима, у сарадњи са многим институцијама из Србије – од Југословенске кинотеке, преко Дома културе Студентски град из Новог Београд, Кино клуба Нови Сад, Галерије „Надежда Петровић” из Чачка и БалканКулт фондације из Београда, до румских институција културе (Културни центар „Брана Црнчевић”, Завичајни музеј и Градска библиотека „Атанасије Стојковић”), иностраним културним центрима (Руски дом, Француски институт, Гете институт, амбасаде Норвешке, Израела, Бугарске и Словачке) и домаћим и страним фестивалима (Балканима, Алтернативе Видео/Филм, Слободна зона, Белдокс, О!ПЛА...).

На премијери филма „Савијачи”, 2015. године, снимљеном под покровитељством Општине Рума, присуствовао је аташе за културу Амбасаде Јапана у Србији, Јуићиро Омори.

Vorky Team је организовао и две вечери од међународног значаја – Светски дан слушања и Међународни дан мира, са филмским програмом.

Други споменик у свету посвећен Славку Воркапићу подигнут је 17. марта 2023. испред Културног центра „Брана Црнчевић” у Руми. У питању је Воркапићева биста, још један рад вајара Бранислава Црвенковића, уз подршку Општине Рума.

Vorky Team за снимање и монтажу филмова делом користи своју опрему, а делом изнајмљује од АФЦ-а Нови Београд или других продукција.

Основне делатности Vorky Team-а (снимање филмова, филмске радионице, гостовања и Фестивал Мистер Vorky) финансирају се од спонзора и државних фондова. Чланарина се не наплаћује.

Удружење Vorky Team нема стално запослених, али има око 25 сталних и придружених чланова.

Филмографија Ворки тима

- 2006 - „Јутро”, 18 мин. р: Милан Милосављевић и Драган Цакић;
2007 - „Соба 52”, 2 мин. р: Милан Милосављевић;
2008 - „Horror Vacui”, 3 мин. р: Милан Милосављевић;
2009 - „Улазак воза у станицу Рума”, 1 мин. р: Драган Цакић;
2009 - „Cricketant-Nordur”, 4 мин. р: Милан Милосављевић;
2009 - „Музичар”, 12 мин. р: Милан Милосављевић;
2011 - „Фатаморгана Јосипа Новака и пауци”, 48 мин. р: Милан Милосављевић и Марко Костић;
2012 - „Cricketant-teleport”, 42 сек. р: Милан Милосављевић;
2014 - „Руке”, 1 мин. р: Драган Цакић;
2014 - „До извора”, 3 мин. р: Јован Сретеновић;
2014 - „Маске”, 3 мин. р: Милан Милосављевић;
2015 - „Видео 014”, 1 мин. р: Петар Вакић;
2015 - „Воденица”, 1 мин. р: Јован Сретеновић;
2015 - „Увек у поноћ”, спот групе Канда, Коџа и Небојша, 4 мин. р: Марко Костић и Милан Милосављевић;
2015 - „Савијачи”, 47 мин. р: Драган Цакић;
2017 - „Алогон”, 13 мин. р: Марко Костић и Милан Милосављевић;
– „Румски вашар”, 29 мин. р: Драган Цакић;
2018 - „Жарко Миладиновић- Жеравица”, 40 мин, р: Драган Цакић;
– „Румске воденице”, 34 мин, р: Драган Цакић;
2019 - „Фрушкогорски манастири, данас”, 75 мин, р: Драган Цакић;
2020 - „Призори тајанственог симпозијума”, 5 мин, експериментални, р: Милан Милосављевић;
2021 - „Линије”, 6 мин, анимирани, р: Иван Стојковић;
– „Живети у причи”, 12 мин. анимирани, р. Алекса Гајић;
2023 - „Тиамат”, 9 мин. анимирани, р: Дарко Дацовић.

Публикације и штампани материјали

- Монографија „Сећање на Воркија”, 2009;
Монографија „Десетак година од нас”, 2015;
Каталози Фестивала Мистер Ворки, 1-10;
Плакати програма Фестивала Мистер Ворки;
Изложбе Фестивала Мистер Ворки.

Адреса

НФЦ КК Vorky Team, Дрварска 54, Рума
Драган Цакић и Милан Милосављевић
Тел. 062 406 112, 062 267 892
e-mail: vorkyteam@yahoo.com, vorkyteam@gmail.com
web site: vorkyteam.rs
blogovi: vorkyteam.blogspot.com, mistervorky.blogspot.com
YouTube: @vorkytim, @mistervorky, @SlavkoVorkapichkanal

(Новембар 2023)

Драган Цакић

MISTER VORKY, МЕЂУНАРОДНИ ФЕСТИВАЛ ФИЛМСКЕ УМЕТНОСТИ

Истражујући лик и дело Славка Воркапића закључили смо да нам треба још нешто осим удружења Ворки тим, које се током читаве године бави Воркапићем. И тако се родила идеја да организујемо фестивал који би у једном тренутку окупио љубитеље филма и професионалце у Руми, са циљем да се Воркапић још више нађе у центру пажње.

Поводом 120. годишњице од рођења Славољуба Славка Воркапића, српско-америчког филмског монтажера, редитеља, теоретичара и педагога, рођеног у Добринцима, код Руме, Ворки тим у Руми је, 2014. године, покренуо Mister Vorky - Међународни фестивал једноминутног филма. Фестивал је у наредних десет година мењао поднаслов и од 2023. постаје Међународни фестивал филмске уметности.

Први фестивал је трајао само један дан, током 17. марта 2014. на годишњицу рођења Славка Воркапића. Приказано је 45 једноминутних филмова. Разлог том броју је што се сабирањем цифара у годинама рођења и смрти Славка Воркапића (1894–1976) добија број 45. Жири је био међународни: Марко Костић (Србија), Ерик Леисер (САД) и Пиотр Кардас (Пољска), а пошто нисмо имали буџет да их доведемо у Руму, жири је радио онлајн. Заправо, два пута смо имали онлајн жири, на првом и на седмом Фестивалу.

Циљ фестивала Mister Vorky је био и остао представљање ауторских филмова најкраће форме и свих врста, родова и жанрова седме уметности (играни, анимирани, документарни, експериментални...).

Наредне, 2015. године Фестивал смо пребацили у јун месец, са међународним жиријем који је сва три дана боравио у Руми и тако се наставило до данас, осим у време короне, 2020. године.

Поред најбољих једноминутних филмова, од 2020. се приказују и кратки филмови у такмичарском програму под називом „9413”, у част првог Воркапићевог филма „Живот и смрт холивудског статисте, број 9413”.

До сада је одржано десет фестивала, у својству чланова жирија налазила су се 34 филмска професионалца из Србије, региона и света.

Током прве деценије Фестивала Рума је угостила више од 50 аутора, што домаћих, што страних, чији филмови су се такмичили за награде, а неки од њих су: Екин Казан (Турска), Зоран Таировић (Србија), Игор Тохол (Србија), Артур Дуењас Херера (Шпанија), Александрија Ајдуковић (Србија) и други.

Поред осталих гостију Фестивала, који су учествовали на панел дискусијама, држали презентације или су били специјални гости, у Руми су боравили: Драгомир Зупанц, Зоран Савевски, Никола Ђурић, Никола Стојановић, Грег де Кјур, Мићун Ристић, Владимир Петрић, Божидар Зечевић, Желимир Жилник и други.

Сваке године организујемо и концерт, извођача су били: „Канда, Коца и Небојша”, „Meddle”, „Nous Thaw”, „Цефални атентат”, „Dichotomy Engine”, „Скијаш и Јети”, „Краљ Чачка”, „Врело” и Никола Врањковић.

Припредили смо осам изложби у част Славка Воркапића, и једну у част Соње Савић (у сарадњи са Уметничком галеријом „Надежде Петровић” из Чачка).

У такмичарском програму укупно је приказано 958 једноминутних и 67 кратких филмова. У пратећем програму такође је било и једноминутних и кратких филмова, а приказали смо и десетак дугометражних. Први пут у Руми је одржана пројекција Воркапићевог дугометражног играног филма „Ханка”. Наравно, приказивали смо и све кратке филмове Славка Воркапића, познате од раније, а неке смо и ми пронашли, као и његове монтажне секвенце из дела других аутора.

Екипа Фестивала се мењала из године у годину, али стални чланови су остали исти: Драган Цакић (директор Фестивала), Милан Милосављевић (програмски уредник Фестивала и селектор кратких филмова) и Марко Костић (уметнички директор Фестивала и селектор једноминутних филмова), који чине и дирекцију фестивала Mister Vorky. Ту су још Бранислав Црвенковић и Дејан Делић (дизајн и награда Фестивала), аниматор шпице Фестивала у почетку Руне Ериксон (Норвешка), а сада Михајло Драгаш (Србија) и уредник каталога Милена Хаџи-Ђокић.

У време короне, 2020, одржан је онлајн Фестивал са главним и пратећим програмом, као и изложбом у част Воркапића, а осим сталних сарадника били су још ангажовани Алекса Хаџи-Ђокић и Бошко Пауновић. У последње две године имамо и велику помоћ студената из Београда, Катарине Бугарин, Николе Топаловића и Николе Николића.

Фестивал сваке године има тему, о којој пише Марко Костић. На другом Фестивалу тема је била „Саобраћај”. Иначе, Марко Костић је иницирао да Фестивал предложи Општини Рума да постави саобраћајни знак на улазу у Руму из правца Београда. Општина Рума је прихватила тај предлог и поставила табле – обавештења.

Друга ствар коју је Фестивал реализовао, такође у сарадњи са Општином Рума, је биста Славка Воркапића испред Културног центра „Брана Црнчевић” у Руми, откривена 17. марта 2023. године.

Фестивал Mister Vorky од почетка сарађује са Културним центром „Брана Црнчевић”, где се филмови и приказују на великом платну, затим са Домом културе Студенски град у Новом Београду, Завичајним музејом и Градском библиотеком „Атанасије Стојковић” у Руми, уз подршку Министарства културе Републике Србије, Општине Рума, Месне заједнице и Српске православне цркве у Добринцима, као и спонзора и пријатеља Фестивала.

Фестивал има свој сајт <https://vorkyteam.rs/sr/mister-vorky/> и свој јутјуб канал Mister Vorky.

(Новембар 2023)

* * *

Први „Воркапић” Желимиру Жилнику

Јубиларне године, у намери да унапредимо фестивал Mister Vorqu, додали смо му поднаслов *Међународни фестивал филмске уметности* и одлучили да установимо Награду „Славко Воркапић”, за филмску уметност.

Награда „Славко Воркапић” за 2023. годину додељена је новосадском редитељу и сценаристи Желимиру Жилнику (1942) – за препознатљивост и конзистентност филмског стила и израза.

Током дугогодишње каријере Жилник је своју ауторску особеност и друштвено-политичку ангажованост једнако успешно представљао у оквиру документарних, као и играних филмских форми.

Награду Желимиру Жилнику је уручио Драган Цакић, директор Фестивала Mister Vorqu, а креатор решења је румски уметник Жељко Радић.

– Овде сам вечерас дошао са пријатељима који су професори у Америци, и када сам им рекао да идемо у Руму, одакле је Воркапић, рекли су: „О, Воркапић, па ми њега још предајемо и пуштамо његове филмове.” Нисам ни знао да је Воркапић још увек живо име америчке кинематографије и историје америчког филма.

Додаћу нешто што је данас модерно, а то је локалпатриотизам. Професионалну каријеру сам почео у Срему, први филм сам написао у Буковцу, 1966. године, једна трећина мојих „Раних радова” је рађена на Фрушкој гори. Без обзира на то што су то локални простори, кад се ти филмови ураде, саставе и покажу напољу, страним гледаоцима, делују свеже и иновативно као што нама делују филмови из Јужне Америке или Аустралије. У уметности нема места за страх и бојазан што сте рођени далеко од Њујорка, Париза и Лондона” – рекао је Жилник упутивши поруку младим ауторима.

– Слободно се упустите у рад на теме које вас директно интересују, иако вам се чине да су окренуте вама, јер све оно што је окренуто аутору, ако добро успева да артикулише, то онда добро комуницира са светом.

Комерцијални филмови су неки други жанр и то је нека врста помпезности, не кажем вам да се одмах хватате таквих садржаја, то оставите за касније. Сад се ухватите за оно што вас интензивно ин-

спирише и испуњава, а у кратком једноминутном филму може да се каже нешто што остаје у главама, то је дефинитивно – додао је Жилник.

Румска публика је имала прилику да погледа документарца „Црни филм”, из 1971. године, чији сценарио и режије потписује Желимир Жилник.

(23. јун 2023)

Душан Познановић У СЛАВУ И ЧАСТ ВЕЛИКОГ ВОРКИЈА

Инџервју: Драган Цакић, филмски и позоришни радник из Руме

Циљ оснивања Ворки џима је снимање ауџорских филмова и џојуларисање, односно џласирање идеја Славка Воркаџића – Шџа се све џланира за 17. маџи, на 120-џођишњицу рођења најчувеније Добринчанина

Пре равно 120 година, у сремском селу Добринцима, крај Руме, родио се Славољуб Славко Воркапић (1894–1976), великан светске кинематографије, али и најсветлије име у теорији и пракси филма са простора бивше Југославије. Био је чувени холивудски монтажер и редитељ, па и глумац, професор на Универзитету Јужне Калифорније, аутор бројних документарних и експерименталних филмова, међу њима и јединог играног – „Ханка” (1955). Одрастао је и школовао се у родном селу, Сремској Митровици и Земуну, похађао чувену Митровачку гимназију.

Успомену на Славка Воркапића, популарног Воркија, можда понајвише, данас негују редитељ, монтажер и сценариста из Руме Драган Цакић и његови истомишљеници окупљени у тамошњем Кино клубу Ворки тим.

Када је џочело џвоје озбиљније инџересовање за личности и дело Славка Воркаџића, да ли је џосџојао неки џосебан џовод?

– Жеља за бављењем филмом је била одавно присутна код мене, али разна искушења су стајала на том путу, све до 2005. године нисам имао идеју како да ту своју жељу материјализујем. О Славку Воркапићу сам пре тога већ слушао и на ТВ гледао сјајне емисије проф. Марка Бабаца о њему, знао сам да је радио као врхунски монтажер у Холивуду, и да је рођен у Добринцима. Тако је почело.

Како и када је дошло до оснивања Ворки тима? Ко је све у тиму учествовао, са којим циљем, задацима и намерама?

– До оснивања Ворки тима је дошло намерно. Радећи на представи „Коме верујете”, 2004/5, упознао сам Милана Милосављевића који је снимао и режирао видео делове за ту представу. У разговору са њим, а везано за филм, приметио сам да имамо сличан сензибилитет и да обојица тежимо ка уметничком филму, а такође да знамо и за Воркапића, да је велики уметник, педагог и теоретичар филма и да је рођен у нашој средини, у Добринцима. Током 2005. Милан и ја смо одлучили да формирамо удружење које би носило Воркапићево име. Уствари, узели смо надимак Ворки, који је имао у Холивуду, а наставак „тим” се подразумевао. Касније нам се придружило још људи из Руме, али и из других градова. Циљ нам је био и остао снимање ауторских филмова и популарисање, односно пласирање идеја Славка Воркапића о правом филму као специфичном и аутохтоном медијуму, који има динамично-пластични визуелни потенцијал независан од позоришта, литературе или било које друге уметничке дисциплине. Иначе, Воркапић је познат по секвенцама тако зване „стваралачке монтаже” у холивудским филмовима других редитеља из тридесетих и четрдесетих година 20. века.

Прво филмско вече смо организовали 28. октобра 2005, а гост нам је био проф. Марко Бабац, који је причао о Воркију и први пут у Руми приказао филмове Славка Воркапића. Намере су нам биле и остале да Воркапића вратимо у жижу интересовања код младих који почињу да се баве филмом, као и да оне старије подсетимо на великана филма са наших простора чија величина и значај никада нису схваћени на прави начин.

Можеш ли да извојиш неке од најважнијих активности Воркишима, по чему би кино клуб требало да буде најпре зајамћен?

- Пре свега, по постављању спомен плоче Славку Воркапићу, 2006, на родној кући у Добринцима, јединог споменика у свету посвећеног њему, и монографији објављеној тим поводом (2009). Ту су и филмови које снимамо, као и едукација младих којом се непрестано бавимо, а најважније од свега је стално потенцирање значаја Славка Воркапића за данашњи филм у свету.

Приближава се 17. март, дан када је пре равно 120 година, у Добринцима, рођен Славко Воркапић. Да ли Ворки тим има идеју како обележити тај датум, значајан за историју нашег и светског филма?

- Обележићемо тај значајан датум као Дан Славка Воркапића. А за тај дан планирамо следеће догађаје: међународни фестивал једноминутног филма „Mister Vorky”, свечану академију са инсертима из Воркапићевих филмова, панел дискусију о месту и значају Воркапића данас у свету филма, посету његовој родној кући у Добринцима, долазак унучке Данице Воркапић-Патон, изложбу слика и фотографија.

Идеја је да се и у другим градовима, Сремској Митровици, Београду, Земуну, одрже неке од манифестација из Руме, нпр. фестивал „Mister Vorky”, академија, или да у тим градовима сами осмисле програм обележавања јубиларне годишњице.

Потрудићемо се да укључимо и нове технологије, као што је интернет, у смислу да ћемо све догађаје преносити директно преко веб сајта, и сл. Могуће је да ће бити још неких активности до тог важног датума, 17. марта, тим пре што је ово и 120. годишњица филма у свету.

Драган Цакић (биографија)

Редитељ, монтажер и сценариста Драган Цакић је рођен 26. новембра 1966. у Инђији. Завршио је Средњу електротехничку школу у Новом Саду. Ванредно, 2004, завршава позоришну и луткарску режију у Новосадском луткарском студију, у класи професора Тибора Вајде. Од 1987. је укључен у уметничка дешавања у Руми, најпре као глумац, а касније и као редитељ. Један од оснивача Градског позоришта (1994) и Трема феста (1998). Држао глумачке радионице за

нове чланове Позоришта и извео неколико генерација талената од којих су неки данас професионални глумци.

Режирао представе у румском Градском позоришту (1994-2005), за неке био и награђиван („Венецијанке”, „Медеја”, „Мреже”, „Замке”). Похађао разне позоришне и луткарске семинаре на Инфанту, и у организацији других институција. Као водитељ, бавио се позориштем и филмом на Радио Срему у Руми (1995-1998). Заједно са Миланом Милосављевићем основао Кино клуб Ворки тим (2005) и режирао филм „Јутро”, према причи Данила Хармса (2006). Други филм који је снимиио носи назив „Улазак воза у станицу Рума” (2008/9). Организовао две филмске радионице (2011. и 2013). Живи и ради у Руми.

(„Сремске новине”, 29. јануар 2014)

Душан Познановић

КАДА ХОБИ ПРЕРАСТЕ У ПРОФЕСИЈУ

Сусрети: Милан Милосављевић, заљубљеник у филм

Са Драганом Цакићем основао румски „Ворки тим”, снима филмове и организује програме Академског филмског центра Дома културе „Студентски траг”

Иако са факултетском дипломом археолога, млади румски стваралац Милан Милосављевић (1980) одавно је „залуђен” филмском уметношћу, која му стицајем повољних околности постаје главно опредељење, посао и животна преокупација. Дакле, више од хобија и аматерске занимације. А све је почело 2005. године, па и нешто раније, када са пријатељем Драганом Цакићем у Руми оснива Независни филмски центар Кино клуб „Ворки тим”, у жељи да од заборава отргну лик и дело Славка Воркапића (1894-1976), славног Добринчанина, једног од пионира и великана светског филма.

Поштоваоци чувеног холивудског монтажера и аутора више експерименталних радова, па и јединог играног филма, *Ханка*, окупљени у „Ворки тиму”, кренули су стопама свог успешног земљака.

Почели су да снимају кратке филмове, држећи се Воркапићевих принципа, да организују филмске вечери њему у част, а онда, 2006, спомен-плочом у Воркијевом родном месту трајно обележили његово порекло, присуство и значај. О свему томе сведочи невелика монографија, *Сећање на Воркија* (2009), којој су знатно допринели др Владимир Петрић, проф. Марко Бабац, редитељ Боро Драшковић, историчарка уметности Тијана Палковљевић, вајар Бранислав Црвенковић, па и потписник ових редова.

Некако од тих првих вечери посвећених Славку Воркапићу, а једно је одржано и у новобеоградском „Студењаку”, Милан Милосављевић почиње да ради као организатор програма Академског филмског центра (АФЦ) Дома културе „Студентски град”. Главни је организатор Европског фестивала анимираног филма „Балканима” и *Alternative/film video* фестивала, извршни продуцент филмова које производи АФЦ, у првом реду аматерских и алтернативних. Такође, Милан је један од оснивача независне европске мреже малих приказивача и дистрибутера (*Kino Climates*), која је настала у оквиру Ротердамског филмског фестивала, 2010. године.

Везан за Руму и „Ворки тим”, Милан Милосављевић је своју позицију у Академском филмском центру искористио како би и суграђанима приближио најзначајнија достигнућа фестивала које организује. Већ су одржане две филмске вечери у румском Културном центру, а за април је најављена и трећа. О значају фестивала европског алтернативног филма, основаног још 1982. године, за „Сремске новине” каже:

– *Alternative/film video* фестивал се носи мишљу да постоји једна грана кинематографије, недовољно заступљена у јавности и у нашој свести, а обједињена је појмом *алтернативно*. Она је дуго посматрана ван токова редовне кинематографије. У међувремену, много тога се променило, неки експериментално-авангардни детаљи или моменти у кинематографији су ушли у тзв. мејнстрим и то је оно што данас гледамо на ТВ, путем музичких спотова и неких видео радова, па чак и у регуларним филмовима. Значајно је да наш фестивал посматра филм или видео рад као компоненту визуелног дела који не одговара ономе што смо навикли да видимо када одемо у биоскоп.

То је другачија врста „приче”, у којој је примаран визуелни аспект онога што се дешава на платну.

Фестивал алтернативног филма, каже Милосављевић, једно време није одржаван (1991–2002), а када је обновљен добио је снажну регионалну ноту, са освртом на ех југословенски простор. Поред осталог, он на особен начин дочарава докле је стигао нови светски поредак, шта се догађа у свету а шта у земљама насталим распадом Југославије. Ипак, тешко се може рећи да овај фестивал има утицаја на било какву продукцију. Нема ни званичне награде, већ листу од десет значајних остварења, уз могућност да њихови аутори свој следећи пројекат ураде у продукцији АФЦ-а.

Иначе, наш саговорник је аутор неколико кратких играних, документарних и експерименталних филмова, поједине (*Јуџиро*, *Фаџа-морјана Јосија Новака*) потписује у коауторству са Драганом Цакићем и Марком Костићем. Као сценариста краткометражног анимираног филма *У њојрази за Мефистиофелесом*, учествовао је у финалу конкурса Фондације Роберт Бош у Берлину.

(„Сремске новине”, 27. март 2013)

Душан Познановић

УЧИТЕЉ И ИЗВОР ИНСПИРАЦИЈЕ

Филмско вече у часи Славка Воркајића

Годишњица смрти наше земљака, славној филмској редитеља, монтажера и теоретичара обележена у Добринцима и у Руми – Предавање Марка Косића и ново виђење Воркајићеве „Ханке”

Чланови румског „Ворки тима” (Vorky Team) и поштоваоци Славка Воркапића (Добринци, 17. март 1894 – Михас, Шпанија, 20. октобар 1976) обележили су годишњицу смрти великана наше и светске кинематографије богатим филмским програмом. Пошто је у родним Добринцима, испред спомен-плоче, одата пошта чувеном редитељу, монтажеру и теоретичару, у Културном центру Руме приређе-

но је филмско вече популарном Воркију у част. Представљене су досадашње активности „Ворки тима” (Драган Цакић, Милан Милосављевић), као и рад младог београдског редитеља Марка Костића (1973), који је говорио о свом стваралаштву и одржао предавање о „Ханки”, једином Воркапићевом играном филму.

Овдашњи филмски ствараоци, окупљени у удружењу „Ворки тим” са жељом да промовишу идеје нашег славног земљака, до сада су снимили кратке филмове „Јутро” и „Соба 52”. Први, настао према причи руског авангардног писца Данила Хармса, већ је приказан на пет фестивала, док се премијера другог тек очекује. Цакић и Милосављевић посебно су ангажовани на популарисању личности и дела Славка Воркапића путем интернета, а захваљујући њима у Добринцима је прошле године постављена и спомен-плоча, рад румског вајара Бранислава Црвенковића. Недавно су у Културном центру приредили и ревију филмова Ингмара Бергмана, а ускоро ће Румљани моћи да виде најважнија остварења Романа Поланског.

Београдски филмски редитељ, критичар и есејиста Марко Костић snимио је неколико студентских, документарних и експерименталних филмова, од којих су највише запажени „Принц од папира” и „Грађанин Кер”. Као теоретичар, посебно се занимао за филм „Ханка”, који је Воркапић, 1955, snимио у нашој земљи према мотивима истоимене драме Исака Самоковлије. Костићево мишљење о том раном остварењу наше кинематографије умногоме се разликује од устаљених, често површних погледа домаћих критичара. За њега „Ханка” није тек безазлена фолклорна бајка и обичан експеримент, већ „класичан холивудски филм”:

– И поред тога што је љубавна прича, „Ханка” је и прича о корупцији. Упркос томе што су главни јунаци „неутрални” Роми, она говори о класним проблемима и социјалној неправди, управо зато што инсистира на колективној фолклоризацији, из ње произлази теза о скривеним заверама унутар микрогрупе; иако кроз форму епа, филм улази у анализу најинтимнијих психодетаља социологије породице, и поред тога што се бави лицемерјем предратног режима, прича је и те како актуелна и за послератни период... „Ханка” је изненадила југословенску културну јавност, будући нешто потпуно супротно од онога што се од Воркапића очекивало, потпуно разли-

чито од оног што је Воркапић за овдашњи јавни менталитет означавао.

Током ове филмске вечери, румска публика је имала привилегију да види одломке из „Ханке”, затим филм Славка Воркапића „Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413” освежен савременом музичком пратњом, као и већ поменута дела „Јутро” и „Грађанин Кер”.

(„Сремске новине”, 31. октобар 2007)

Душан Познановић ТРАГОМ МОНТАЖЕ СЛАВКА ВОРКАПИЋА

Филмска мисија Ворки њима из Руме

Позоришни и филмски занесењаци Драган Цакић и Милан Милосављевић, уз „малу” помоћ пријатеља, снимили свој први крајњи иџрани филм „Јуџиро” и намеравају да џокрену одржавање Ворки феста

Већ неколико година у Руми делује група филмских ентузијаста – Ворки тим (Vorky Team), чију окосницу чине Драган Цакић и Милан Милосављевић, са задатком да афирмишу велико дело и принципе креативне монтаже нашег земљака Славка Воркапића (1894–1976). Захваљујући њима, прошлог октобра, у родним Добринцима обележена је 30-годишњица смрти чувеног редитеља, монтажера и педагога, а скупови посвећени популарном Воркију неколико пута су организовани у румском Културном центру. Жеља ових позоришних и филмских делатника је да у свом граду покрену одржавање Ворки фестa, манифестације која би окупљала поклонике „седме уметности” чији рад је инспирисан Воркапићевим стваралаштвом.

Опишљив допринос остваривању овакве идеје свакако је први кратки играни филм „Јутро”, иза којег Ворки тим стоји и у уметничком и у производном погледу. Снимљен је пре непуних годину дана, априла 2006, тако рећи без средстава, са позајмљеном опремом и волонтерским доприносом свих учесника пројекта. Сценарио су Цакић и Милосављевић написали према мотивима истоимене приче

авангардног руског писца Данила Хармса, којој су, и као редитељи, удахнули теоријске филмске принципе које је пропагирао Славко Воркапић.

– Реч је о покушају да се филм врати коренима, односно јединственој визуелности коју тај медиј поседује. *Main stream* филмови, углавном, не користе главне карактеристике „седме уметности”, као што су: јединство визуелног и музичког садржаја, покрет, креативна монтажа, симболика кадра, метафизичка стварност... Ми настојимо да променимо такво виђење филма, које се у суштини своди на веома скупу, у смислу производње, и веома јефтину забаву, у смислу односа гледалаца – филм. „Јутро” је прича о егзистенцијалној кризи, о човековој нади за променом која ће се остварити. Субјективна визија главног јунака води нас кроз лавиринт његових осећања, која на први поглед не постоје или су неухватљива. Међутим, она временом добијају јасне обресе истинске тежине, на моменте и потпуног очаја. Његов унутрашњи снолики свет, између јаве и сна, ће му помоћи да преброди сопствени немир, апсурдне ситуације и присуство оностраног – објашњавају аутори филма „Јутро”.

Филм „Јутро”, додаће Драган Цакић, практично је рађен без буџета. Уз несебичну помоћ пријатеља и појединих приватника, обезбеђена су тек неопходна средства за изнајмљивање камере и других делова најосновније опреме. Поред Милосављевића (који је и монтажер) и Цакића, у пројекту су још учествовали: Владимир Еремић (сниматељ), Милан Лукић (главни глумац) и Мирис Клиа (оригинална музика).

Први кратки играни филм Ворки тима „Јутро”, који траје 18 минута, премијерно је приказан у Руми, 20. октобра прошле године, када су познати филмски ствараоци Владимир Петрић, Боро Драшковић и Марко Бабац говорили о животу и стваралаштву Славка Воркапића. Сугестије старијих филмских вукова свакако су добродошле њиховим младим колегама из Руме. После тога, филм је учествовао у званичном програму новосадског фестивала „Филмски фронт”, а копије су послате и на фестивале у Холандији, Канади и Хрватској.

(„Сремске новине”, 31. јануар 2007)

Драган Цакић МОЈ СУСРЕТ СА МЕНЦЛОМ

Добитник Оскара за „Стироо контролисане возове” са њажњом слушао причу о нашем земљаку, светски признатом монтажери и редитељу Славку Воркапићу

Ни у најлуђим сновима нисам могао да замислим да ћу се икада срести са редитељем Јиржијем Менцлом, чешким оскаровцем, и то на прес конференцији 40. Феста, на коју сам кренуо са румским хроничарима Бошком Пауковићем и Ратком Рацковићем, у намери да се видимо са Питером Богдновићем, румским земљаком из далеке Америке.

Стицај околности је био такав да је Питер каснио у доласку и ми смо, чекајући конференцију за новинаре, били заједно са организаторима Феста. И у једном тренутку се појавио Јиржи Менцл, који је стигао на заказану конференцију. Током његовог поздрављања са организаторима и ми, Румљани, смо се придружили и какви смо, комуникативни, одмах почели да причамо којим смо поводом у Београду. А ја сам придодао и причу о Славку Вокрапићу чију сам монографију, коју је румски Ворки тим (Vorky Team) поводом постављања спомен плоче у Добринцима објавио 2009, држао у руци и поклонио Менцлу. Он ме је чврсто стегао за руку и слушао преводиоца о ономе што сам говорио о нашем земљаку Воркапићу, светски признатом монтажери и редитељу, рођеном у Добринцима. Менцл је заинтересовано слушао и захвалио на монографији. Али, у том тренутку је наступило оно наше, а од стране организатора нељубазно опхођење и према нама, али и према госту, у стилу „да га оставимо, он је у гужви и треба му одмор”.

На ту њихову „назови љубазност” се на крају своје прес конференције осврнуо и сам Менцл. Наиме, он је стигао дан раније у Београд и био одушевљен својим доласком, али је његова радост спласнула када је на пасошкој контроли чекао више од сат и по, иако је био ексклузивни гост Феста. Што рече човек: краћи је био пут од Прага до Београда, него долазак од Сурчина до Сава центра.

Организатори су и према Питеру Богдановићу показивали исти такав „заштитнички” приступ, што им је и он замерио, рекавши да

он није баш толико уморан и жели да одговори свима који имају питања. Такође, и да му је веома драго што је стигла делегација из Руме - само због њега!

Аутор чувених *Стиројо контролисаних возова* (добитник Оскара за страни филм, 1967), *Село моје мало, Стирижено кошено, Доживљаји доброј војника Чонкина, Служио сам енглеској краља* и других дела, Јиржи Менцл је са само неколико једноставних речи објаснио суштину филма. Сматра да је свеједно да ли је јунак обичан човек или краљ, суштина је да је човек, са свим својим манама. Час је комичан, час тужан, зависи како ко гледа. Црно хуморно, углавном.

Цитат из „Политике“:

„Познат по суптилном хумору и филмовима о обичним људима, Менцл је изјавио да је такав сваки човек. *Свако људско створење има и тужну и смешну стору, можеће и да му се смејете и да га жалите, било да је то мајка Тереза, Мусолини или такозвани обични човек. У мојим очима све то има исти ниво*, рекао је он.”

Веома ми је драго што сам на кратко имао прилику да се дружим са великим, а тако једноставним уметником, који пре свега цени обичног човека, и код себе и код других.

Како не би испало да имам само критике на рачун организатора Феста, похвалио бих њихово залагање да овогодишњи, 40. по реду фестивал стварно буде У СВЕТУ ВЕЛИКИХ. А то су и доказали, доводећи на отварање два велика светска редитеља, једног за Истока а другог са Запада, или боље речено једног из Европе а другог из Америке. Јиржија Менцла и Питера Богдановића. Свака част!

(„Сремске новине”, 7. мај 2012)

* * *

Сусрећ са Питером Богдановичем

Уз Славка Воркапића, Зорана Перишића, Карла Малдена и Стива Тешића, син сремског сликара Борислава Богдановића, Питер Богданович (1939-2022) члан је „клуба” најславнијих Срба у историји Холивуда. Двапут је гостовао у Србији, на Фесту: 1973, када је на

течном српском представљао свој филм „Месец од папира”, као и 2012, када је, на духовитом енглеском, разговарао са многим колегама, фановима, пријатељима и рођацима из Руме, Београда и осталих делова Србије...

Захваљујући Милошу Параментићу (1954-2019), Питера Богдановича сам упознао на ФЕСТ-у 2012. године. Питер је заједно са Ђорџијем Менцлом тај Фест и свечано отворио, а свој говор посветио „Великом сликару”, оцу Бориславу Богдановићу (1899-1970). Жао ми је што нисам Питера стигао да питам да ли је познавао Славка Воркапића, српско-америчког филмског аутора који је био пријатељ са његовим оцем, али сам ипак том приликом стигао да Питеру уручим свој филм „Принц од папира”, са речима да је то својеврстан омаж његовом филму „Месец од папира”. Нажалост, или на срећу, никада нисам сазнао да ли је филм и погледао. Познајући редитељске дomete његових филмова, можда, ипак – на срећу!

*(Марко Косић, њоводом смрти Питера Богдановича,
6. јануара 2022)*

Душан Познанић
СЛАВКО ВОРКАПИЋ СЕ ВРАЋА КУЋИ
Активност Ворки њима из Руме

Нова виђења и нови њодаци о животи и стваралаштву великој српској и америчкој синеасти - Почетак сарадње румској Ворки њима и Дома културе „Студентски њрад”

Под називом „Дуго путовање кући или Vorky’s coming home”, у Дому културе „Студентски њрад” у Новом Београду, 20. маја, одржано је уметничко вече посвећено великану наше и светске кинематографије Славољубу Славку Воркапићу (1894-1976). На иницијативу новооснованог Кино клуба Vorky Team из Руме, који негује успомену и делује у складу са принципима чувеног земљака, рођеног у Добринцима, изнесена су нека нова виђења и детаљи из жи-

вота и рада чувеног филмског редитеља, монтажера, теоретичара и педагога. Учесници у програму били су филмски редитељ и критичар Марко Костић, чланови Ворки тима Драган Цакић и Милан Милосављевић, новинар „Сремских новина” Душан Познановић, као и уредник филмског програма Дома културе „Студентски град” Игор М. Тохољ.

Студентској публици је приказана шира верзија Воркапићевог филма „Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413” са новом музичком подлогом из 2005. године, емисија ТВ Нови Сад „Одисеја филма” о постављању спомен-плоче Славку Воркапићу у Добринцима, одломци из филма „Ханка”, као и први кратки играни филм Ворки тима „Јутро”. Истовремено, посетиоци су могли да виде и нека од сликарских остварења Славка Воркапића, школованог ликовног уметника.

Чланови румског Ворки тима представили су циљеве свог клуба, који полазе од естетике и стилских карактеристика српског и америчког синеасте, истакавши велику подршку коју у свом раду добијају од Савета Месне заједнице Добринци. Најавили су и снимање новог кратког играног филма. Млади београдски редитељ Марко Костић (1973), аутор награђиваног дечијег филма „Принц од папира” и низа краткометражних остварења, осврнуо се на једини Воркапићев играни филм „Ханка”, снимљен 1955. у Југославији. Овај све познатији критичар и есејиста, за разлику од већине старијих колега, „Ханку” сматра изузетним делом класичног холивудског типа, а не тек обичном „фолклорном бајком”. Душан Познановић је говорио о сремским данима Славка Воркапића, цртежима које је поклатио Музеју Срема, занимљивостима из његовог школовања у Сремској Митровици и дружењу са Савом Шумановићем.

(„Сремске новине”, 28. мај 2008)

* * *

ВОРКАПИЋУ У ЧАСТ

Представљена монографија „Сећање на Воркија”, као и нови филм Милана Милосављевића „Музичар”

Независни филмски центар Кино клуб „Vorky Team» (Ворки тим) из Руме још једном је обрадовао своје суграђане, поштоваоце седме уметности, организујући лепо посећено филмско вече Славку Воркапићу у част. У великом холу Културног центра, 24. октобра, премијерно је приказан кратки филм Милана Милосављевића »Музичар«, посвећен румском средњошколцу Ивану Јухасу (16), који у слободно време свира и пева не би ли зарадио за џепарац. Иван има деветорицу браће и четири сестре, живи са мајком, »тезгари« по кафићима и на сахранама, а жеља му је, када порасте, да постане – камионџија?! Снимање ауторског филма младог »воркијевца« Милана Милосављевића помогли су Академски филмски клуб Дома културе »Студентски град« (Нови Београд) и МЗ Добринци.

У току филмске вечери, Драган Цакић, М. Милосављевић и Марко Костић (критичар и редитељ познатог дечијег филма »Принц од папира«) представили су монографију »Сећање на Воркија«. Реч је о подсећању на 20. октобар 2006, када је поводом тридесетогодишњице смрти великана српског и америчког филма, Славка Воркапића (1894–1976), у његовим родним Добринцима постављена спомен-плоча. Том приликом, о Воркију су говорили и писали Владимир Петрић, Марко Бабац, Боро Драшковић, Тијана Палковљевић, Марко Костић, Слободан Клевернић, Даница Аћимовић, Душан Познановић и други. Сви ти текстови, заједно са Воркапићевим цртежима и добриначким фотографијама, објављени су у монографији Ворки тима.

Румска публика је, такође, могла да види пропагандни филм Славка Воркапића »Conquer by the Clock«, снимљен 1942. по наредбини америчке владе, као и један музички спот Милана Милосављевића.

(»Сремске новине«, 24. септембар 2009)

* * *

ВОРКИ ТИМ ГОСТОВАО У ЊУКАСЛУ

Независни филмски центар Кино клуб „Ворки тим” из Руме гостовао је, 24. јула, у Њукаслу (Енглеска), где је у тамошњем биоскопу „Star and Shadow” представио своје активности и приказао неколико филмова. Румљане су тамо заступали Милена Поповић и Милан Милосављевић, чланови клуба који популарише дело светски познатог монтажера, редитеља и сликара Славка Воркапића (1894–1976), Сремца из Добринаца. Енглеској публици су приказана најбоља остварења са Међународног фестивала једноминутног филма „Mister Vorky” (Рума, март 2014), кратки филм „Јутро” у продукцији Ворки тима, као и заједнички пројекат Славка Воркапића и Роберта Флорија „Живот и смрт холивудског статисте број 9413”, из 1928. године.

У току ове посте било је речи о заједничком подухвату Ворки тима и филмских аутора из Њукасла, будућем снимању једног омнибус филма.

Иначе, реч је о узвратној посети румских филмских стваралаца, с обзиром да су домаћини из Њукасла, 2013, боравили на 8. уметничкој вечери у организацији Ворки тима, у Културном центру Руме. Том приликом, Данијел П. А. Валдер и Арто Полус су представили независне филмске пројекте из свога града и биоскоп „Star and Shadow”. Тај биоскоп је отворен 2006/2007. године у једном старом ТВ складишту, да би постао главно место за приказивање уметничких и независних филмова. У његовом раду учествују искључиво волонтери, три пута недељно ту су филмске пројекције, а два дана врата отвара и за музичке догађаје.

(„Сремске новине”, 30. јул 2014)

* * *

РУМЉАНИ У АМЕРИЧКОМ ФИЛМСКОМ ПРОЈЕКТУ

Троминућно видео остварење „Маске” део омнибуса под називом „Exquisite Corpse Cinema”

Филмски/видео пројекат, под називом „Exquisite Corpse Cinema”, инициран је од стране ауторке експерименталних филмова Salise Hughes из Сијетла (САД), која је била гошћа румског „Ворки тима” у јесен 2013. године. У пројекту је учествовало 13 аутора, који су имали задатак да реализују кратки филм/видео у дужини од два до пет минута, уз унапред одређен први и последњи кадар њиховог дела, али не знајући задатке осталих аутора. Тако је настао необичан филмски/видео омнибус пројекат, који је премијерно приказан у биоскопу *Grand Illusion* у Сијетлу, 9. децембра протекле године. Поред једанаест америчких аутора и једног из Велике Британије, у реализацију овог пројекта је била укључена и екипа Независног филмског центра Кино клуб „Ворки тим” из Руме.

На троминутном румском видео пројекту, под називом „Маске”, у улози главне протагонисткиње се појављује Санела Милошевић. Режију и монтажу потписује Милан Милосављевић, иза камере је Владимир Еремић, за музику је био задужен Rage Blanche, а као сарадници на пројекту још су потписани: Јован Сретеновић, Петар Вакић, Драган Цакић, Милош Кораћ и Марко Костић (као рецензент пројекта). „Ворки тим” се на сарадњи посебно захваљује историчару Ђорђу Бошковићу и Завичајном музеју у Руми.

У току месеца јануара, поред пројекције у румском Културном центру (недеља, 25. јануар, у 20 сати), пројекат ће бити приказан у биоскопима у Њукаслу, Београду и Сан Франциску. Омнибус филм „Exquisite Corpse Cinema” траје 45 минута, а улаз на пројекцију у Руми је бесплатан.

(„Сремске новине”, 28. јануар 2015)

ПРИЛОЗИ

ФИЛМОГРАФИЈА СЛАВКА ВОРКАПИЋА И НАЈВАЖНИЈИ ТЕОРИЈСКИ ОГЛЕДИ

Епизодне улоге:

PRISONER OF ZENDA (1922, Rex Ingram), MANSLAUGHTER(1922, Cecil De Mille), TRIFLING WOMEN (1922, Rex Ingram), SCARAMOUCHE (1923, Rex Ingram)

Режија играног филма:

ХАНКА (1955)

Коредитељ играног филма:

I TAKE THIS WOMAN (1931, Marion Goering), THE PAST OF MARY HOMS (1933, Harlan Thompson)

Помоћник редитеља играног филма:

JOAN OF ARC (1948, Victor Fleming)

Самостална или корежија кратких и експерименталних филмова:

THE LIFE AND DEATH OF 9413, A HOLLYWOOD EXTRA (1927/28, Robert Flory), MILLIONS OF US (1937), FINGAL'S CAVE (MODS OF THE SEA) – (1940), FOREST MURMURS (1941), PRIVATE SMITH (OF THE USA) – (1942), CONQUER BY THE CLOCK (1942), MEDICINE ON GUARD (1943), LIEUTENANT SMITH (OF THE USA) – (1943), SAILORS ALL (1943), MAIL CALL (1944), NEW AMERICANS (1944), номинација за „Оскара”, EXPERIMENT IN KODACHROME (1963)

Аутор монтажних секвенци у играним филмовима:

NANCY CAROL (1928), VAGABOND KING (1930), NATIVE (1930, Leo Me Carey), GIRLS ABOUT TOWN (1931, George Cukor), HOLLYWOOD ON PARADE (LOVE ME TONIGHT) – (1932, Ruben Mamoulian), THE CONQUERERS (1932, William A. Wellman), WHAT PRICE HOLLYWOOD (1932, George Cukor), A BIL OF DEVORCEMENT (1932, George Cukor), GIRLS ABOUT TOWN (1932, George Cukor), NO TO-

HER WOMAN (1933, J. Walter Rubin), CHRISTOPHER STRONG (1933, Dorothy Arzner), TOPAZE (1933, Heri D'Arrast), DANCING LADY (1933, Robert Z. Leonard), TURN BACK THE CLOCK (1933, Edgar Selwyn), MANHATTAN MELODRAMA (1934, W.S. Van Dyke), VIVA VILLA! (1934, Jack Conway), CRIME WITHOUT PASSION (1934, Ben Hecht - Charles Mc Arthur), PRESIDENT VANISHES (1934, Wiliam A. Wellman), DAVID COPPERFIELD (1935, George Cukor), A TALE OF TWO CITIES (1935, Jack Conway), BROADWAY MELODY OF 1936. (1935, Roy Del Ruth), ROMEO AND JULIET (1936, George Cukor), THE FIREFLY (1937, Robert Z. Leonard), MAYTIME (1937, Robert Z. Leonard), THEY GAVE HIM A GUN (1937, W.S. Van Dajk), THE LAST GANGSTER (1937, Edward Ludwig), THE GOOD EARTH (1937, Sidney Franklin), MARIE ANTOINETTE (1938, W.S. Van Dyke), CITY GIRL (1938, Fox Alfred Werker), BOY'S TOWN (1938, Norman Taurog), SHOP-WORN ANGEL (1938, H.C. Potter), THE OF THE GOLDEN WESTE (1938, Robert Z. Leonard), SWEETHEARTS (1938, W.S. Van Dyke), THREE COMRADES (1938, Frank Borzage), YELLOW JACK (1938, George, B. Saitz), TEST PILOT (1938, Victor Fleming), PORT OF SEVEN SEAS (1938, James Whale), OF HUMAN HEARTES (1938, Clarence Brown), THE GREAT WALTZ (1938, Jullien Duvivier), IDIOT'S DELIGHT (1939, Clarence Brown), MR. SMITH GOES TO WASHINGTON (1939, Frank Capra), MEET JOHN DOE (1941, Frank Capra), THE HOWARDS OF VIRGINIA (1949, Frank Lloyd), A SONG TO REMEMBER (1945, Charles Vidor), JOAN OF ARC (1948, Victor Fleming)

Сарадник на монтажним секвенцама:

SAN FRANCISCO (1936, W.S. Van Dyke)

Монтажне секвенце у кратким филмовима:

МОША ПИЈАДЕ (1959, Жика Чукулић)

Сценариста:

THE MASK (1961, Julian Roffman), први канадски филм са 3Д сегментима

Сценариста за недовршене пројекте:

A MOONLIGHT FANTASY (1928), BIRTH OF VENUS (1939), THE SHOW OF TOUNELA (1940), THE GLIMPSES OF THE MOON (1945), SLAVKO VORKAPICH ON FILM AS A VISUAL MEDIUM (1965)

Филмски инсерти за предавања:

Колекција филмских одломака и оригиналних експеримената за предавања о „Визуелној природи филмског медијума” (1965)

Монтажер нових верзија документарних филмова:

MOSCOW STRIKES BACK (1942, Пја Kopalin, Leonid Varlaamov), освојио „Оскара”, JOHN GUNTHER’S HIGH ROAD (1959-60, John Gunther)

Воркапићеви материјали у другим филмовима:

SONG OF LOVE (1947, Clarence Brown), умонтиран материјал из филма „Шума шумори”

Најважнији теоријски огледи:

„Ка правом филму”, код нас познат и под насловом „Филм као стваралачко средство” (1952), објављен први пут у САД седам година касније под насловом „Toward True Cinema”, Film Culture, бр. 19, 1959; „Страх од људске говорљивости” (1952); „Белешке о филмском занату” (1958-1959); „Критика теорије интелектуалног филма” (1959); „Плес и филм” (1968).

(Приредио Д. Цакић)

ИЗБОР ИЗ ШТАМПЕ

ТВОРАЦ СРПСКЕ АМЕРИКАНЕ

Књига „Визуелна природа филма – Славко Воркапић” открива дело творца српске „американе” који је ушлицао на низ редитеља, од Пејровића до Кустирице.

У последње вријеме је на српском културном тржишту све упечатљивија једна појава по много чему парадоксална. У тренутку потпуног расапа кинематографије, у тренутку када је сваки произведени филм апсолутни експес и случај за себе, изван било каквог система, у средини која је одвајкада у свом снобовском интелектуалном грчу превиђала филм, не само као умјетност, него га је искључивала из реда културних феномена, наједаред долази до неочекиваног и не

сасвим лако објашњивог узлета филмског издаваштва. Ту, у Београду и околини, доскора је појава било какве публикације која се обраћа филму била такав изузетак, да је тешко пронаћи иоле пасионираног љубитеља филма који у својој библиотеци нема сва издања филмске литературе, на било којој варијанти јужнословенских језика. Доскора, изван дјеловања Института за филм, који се мање више оријентисао на веома уско поље рада (превођења превасходно теоријске просемиолошке литературе), једва се могао пронаћи неки издавач који би се упустио у авантуру публиковања филмског штива.

У тој лепези разноврсних издања иза којих стоје раздрмани Институт за филм, ултра-агилна Кинотека, Прометеј, Научна књига, Институт Факултета драмских уметности и многи други, посебно се истиче једна књига иза које стоји издавачка кућа Слио. Ријеч је дјелу монографског профила, посвећеном великом филмском визионару Славку Воркапићу. Књигу је под називом „Визуелна природа филма – Славко Воркапић” приредио проф. Марко Бабац. У њој је, као у неком пребогатом складишту – у коме није лако усљед обиља артикала утврдити прави ред – похрањена тушта и тма написа, записа, цртица, опаски, есеја и огледа, што из пера контроверзног Воркија, што од најразличитијих српских, англосаксонских и иних Воркапићевих сапутника, истомишљеника или критичара.

Између других, ту су и два текста Бошка Токина, пионира српске, тиме и европске и свјетске филмологије, Воркапићевог друга из земунских гимназијских дана. Њих двојица су тамо, поред осталих и са Савом Шумановићем, друговали, опсједнути сликарством и филмом у освит Великог, тзв. I свјетског рата, у времену српске Голготе која је истовремено толико слична и толико различита данашњем српском страдалништву. Шумановића, Воркапића и Токина пријатељи су тада називали „земунском тројком”. Њихова три умјетничка сна два ће надолазећа рата разложити, чини се на три не само парадигматична, него једино могућа пута за српског умјетника у сваком климактичном моменту перманентне трагедије Србаља.

Воркапић се опредјелио за Америку. По Токину, његов је избор у много чему, у духовном смислу поготово, био одређен Воркапићевим боравком у Кратову, гдје се упознаје са младим калуђером Дионисијем Буркићем. Ту је био у окриљу лесковачког манастира, им-

пресиониран младим духовником. Воркапић, ношен ратним вихором, преко Митровице и Урошевца, Призрена, Ђаковице, Пећи, Чакора, Андријевице, Подгорице, Скадра и Љеша, стиже до Драча. Одатле италијанском лађом до Бриндизија, потом Напуља, Рима, Ексле Бена, Ворепа и Тулона, најзад до Париза. Послије студија код Мориса Дениа, Бонара и Лота, и одушевљења Фербанксом и Виљемом Хартом, Емерсоном и Витменом такођер, Ворки, преко Њујорка и Сан Франциска стиже до „Атине овог и будућих векова”, како је он ношен својом утопијом доживљавао Ел Еј – односно Холивуд.

За разлику од њега, Шумановић и Токин су изабрали Европу и Србију. Први је, као што је прилично познато, за сљедећег, тзв. II свјетског рата, у свом родном Шиду окончао као жртва усташа. Други, Токин, као што је мање познато, увенуо је у Београду као жртва српске комунистичке хистерије (јер се за Недићеве власти бавио писањем па је проглашен народним непријатељем). Тако су завршила два српска визионара који су себе за земунског гимназијског романтизма сматрали Србо-Хрватима, онима који ће рестаурисати изворни европски дух.

Воркапић је изворни европски дух видио у пројекту американе. Тамо на њеном позорју, што у Њујорку, што у Калифорнији, правом оваплоћењу сна, Воркапић је провео нешто више од педесет година, преко пола људског и цивилизацијског вијека. Његов је рад укључен у најкомерцијалније и најпрестижније филмове – сарађивао је са америчким великанима у најширем распону, од Рекса Инграма до Виктора Флеминга и Френка Капре. Радио је неколико експерименталних филмова, који се у ексклузивним круговима третирају као незаобилазни беоцузи модерног филмског израза. Своју идентификацију са американом и Америком је уградио и у најпрагматичнија дјела америчког лојализма и патриотизма, у серију филмова „Зашто се боримо”. Чак је 1944. радио на једном од пионирских пројеката инклузивног метода надолазећег Новог свјетског поретка: „Нови Американци” био је филмски документ о најпрестижнијим америчким трансферима, о Ајнштајну, Стоковском, Томасу Ману...

Упркос свему, несхваћен, Воркапић 1948. практично престаје да се бави активно филмом. ‘52. напушта и катедру на Универзитету у Јужној Калифорнији (SCU), ‘55. у Југославији ради, мање више пре-

зрену мелодраму „Ханка”, којој једнако дугују Саша Петровић, Емир Кустурица и безбројни аутори америчких егзотичних романи. До смрти (1976.) углавном ради на систематизацији властитих теорија. Умире, несхваћен, изван маргиналних и полуприватних пијетета, заборављен.

У Америци израбљен и одбачен, у Југославији игнорисан, у Србији изолован, ту и тамо цитиран, укратко анегдотализован. Све у свему, ефикасније од Тесле, претворен у конфузно плодног ексцентрика што и необично каталогизована књига „Визуелна природа филма” доказује.

Шумановић, Токин и Воркапић, једна визија и три пута. Заокружите најтрагичнији!

(Небојша Пајкић, „Дуја”, 17-30. септембар 1994)

* * *

ДОДИРИ ЉУДСКОГ УМА И ДУШЕ

После књиге „Визуелна природа филма” („Clio”, Београд 1994), упорни истраживач живота и рада филмског великана Славка Воркапића (1894–1976), професор Марко Бабац, приредио је још једно укоричено сведочанство посвећено овом „америчком и југословенском ствараоцу, теоретичару и педагогу филма”. У питању је књига „Славко Воркапић: О правом филму”, у издању Факултета драмских уметности у Београду (1998), која садржи неколико уводних и општих разматрања проф. Бабаца, а потом и већи број Воркапићевих најзначајнијих чланака који су се могли пронаћи у САД и нашој земљи.

Уз уводну опаску да Воркапић никада није написао неку књигу, већ је више волео да о филму говори „уживо”, проф. Бабац најпре даје детаљну биографију нашег славног земљака, која започиње његовим рођењем у Добринцима и школовањем у Сремској Митровици. Много тога се, потом, догађало на његовом путу до Холивуда, где ће постати врхунски монтажер и редитељ експерименталних филмова, предавач на универзитету и аутор бројних текстова о филму као уметности. Приређивач ове изузетне књиге, штампане упоредо

на српском и енглеском језику, објављује на десетине Воркапићевих теоријских радова, даје његову исцрпну библиографију и филмографију, спискове важнијих филмских одломака које је користио у својим предавањима, наслове значајнијих текстова о њему, бројне фотографије и репродукције сликарских дела Славка Воркапића.

– Излишно је истицати да је Славко Воркапић најзначајнији и најутицајнији југословенски стручњак/ професор/ теоретичар филма, који је своју каријеру и углед стекао у Сједињеним Америчким Државама, одржавајући непрекидно контакт са југословенским филмом, нарочито у области високог школства – написао је други наш успешни филмски делатник у Америци, др Владимир Петрић, професор историје и теорије филма на Харварду, рецензент ове књиге...

(Душан Познановић, „Сремске новине”, 1998)

* * *

ТВ СЕРИЈА И КЊИГА О ВИЗИОНАРУ ФИЛМА ВОРКАПИЋУ

Професор Марко Бабац начинио је осмоделну ТВ серију о чувеном теоретичару и филмском аутору Славку Воркапићу који је деценијама предавао на америчким академијама

У Музеју Југословенске кинотеке у Косовској најављена су два значајна културна и телевизијска догађаја, оба посвећена стваралаштву познатог теоретичара филма у светским размерама Славка Воркапића (1894–1976). Између два рата Воркапић је својим теоријским радовима и експерименталним филмовима видно утицао на унапређење филмског језика у Холивуду. Стигао је у Америку 1921. године и убрзо био запажен захваљујући визионарском тумачењу природе филма и његовог визуелног језика. За највеће холивудске куће Парамант и РКО и њихове многе филмове Воркапић је начинио запажене монтажне секвенце које су у филмским круговима оцењене као врхунски допринос филму. Деценијама је предавао теорију филма и био шеф катедре за филм на Калифорнијском уни-

верзитету у Лос Анђелесу и Харварду, предавао је широм Америке и његови теоријски доприноси налазе се у многим антологијама филмске теорије.

Воркапићев ученик и професор монтаже на ФДУ у Београду Марко Бабац је за Документарну редакцију РТС начинио осмочасовну ТВ серију „Славко Воркапић: Визуелна природа филма” која ће ускоро, како је истакнуто на промоцији овог подухвата, бити приказана на малом екрану. Осам епизода од по 50 минута тумаче свет покретних слика и Воркапићево поимање овог медија уз помоћ великог броја одломака из његових експерименталних („Шума шумори”, „Фингалова пећина”) и играног филма „Ханка” из 1954. године, као и из најпознатијих дела филмске уметности у свету.

Најављујући овај подухват, уредница Документарне редакције Ксенија Стојановић је нагласила да су припреме и рад на овој замашној серији трајали пуне три године и да током многих година никада није у рукама имала тако прецизно урађен пројекат као што се то догодило у случају овог пројекта по сценарију и у режији професора Бабца. Серија ће накнадно вероватно бити објављена на класичним видео касетама и на видео компакт-диску.

Овом приликом је професор Бабац представио управо објављену књигу Славка Воркапића „О правом филму”, у издању београдског Факултета драмским уметности, у којој су сабрани најважнији огледи, интервјуи и теоријски радови професора Воркапића, који је већину својих радова објавио у америчким књигама и часописима, до којих није лако било доћи. Као приређивач ове драгоцене књиге, Марко Бабац је књигу илустровао великим бројем кадрова из филмова, Воркапићевих оригиналних цртежа и факсимила докумената о југословенском теоретичару на раду у Америци.

О значају ове књиге новинарима је сажето говорио и проф. Дејан Косановић. Књига ће представљати дословно откриће свима онима који су завиривали у наше филмске часописе и књиге из теоријске области.

(М. В., „Полиџика”, 26. новембар 1998)

* * *

О ПРАВОМ ФИЛМУ

Зборник текстова и погледња на Славко Воркапића (1894–1976), Институт Факултета драмских уметности, Београд 1998.

Књига „О правом филму” урађена је према материјалу из истоимене серије у осам епизода. Примере у серији, а сада и у књизи одабирао је Славко Воркапић. Интересантно је то да је серија подстакла излазак књиге, али је истовремено практично у смислу дужег очувања дела феномена филма уопште. Славко Воркапић, као филмски стваралац, теоретичар и педагог, један је од твораца монтажних секвенци у звучном филму, један је од првих оригиналних креатора ране америчке теорије филма, али и велики учитељ филма. Он је два пута номинован за награду Оскар у категорији документарних филмова – Војник Смит (1942) и Нови Американци (1944).

Славко Воркапић је најзначајнији пионир филма који је потекао из наше средине, а потом отишао у свет као сликар, да би се тек касније посветио покретној фотографији. Његово је мишљење да поред тога што треба знати правити филмове, исто толико треба и „мислити о филму”. Као теоретичар, он се дефинитивно опредељује за оригинално схватање филма као специфичне аутономне уметности великих изражајних могућности.

У филмску теорију и праксу, први пут је увео принципе визуелне перцепције, чврсто верујући у то да закони исте обележавају читаво филмско искуство и да је разумевање ових принципа основно за развој филма као аутономне уметности. Такође, Воркапић сматра да филм поседује визуелну снагу и пластично-динамички потенцијал независан од позоришта, књижевности или било које друге уметности. Филм је визуелно компоновање у времену, што ослобађа делове видљиве динамичке енергије из призора стварности и даје им дубље значење здруживањем елемената са визуелно-динамичким смислом, које стваралачка монтажа повезује у нове, живе целине.

Уносећи стваралачки ред у филмове на којима је радио, наглашавао је да је поента сваког доброг, квалитетно урађеног филма у динамичности слике, непрестаном кретању, покрету који мора бити уметничко, изражајно, али пре свега поетско дело аутора.

Славко Воркапић је обогатио свет филма. Његова мисао представља историјску прекретницу у филмској теорији. Унео је нешто ново, нешто маштовито у филм – магију покретних слика. Његове секвенце богате по идејама, маштовитости и ритму, биле су засноване на најбољим принципима филмске уметности и утицале су на многе генерације филмских стваралаца, све до данашњег времена. Савремени светски филм, као и специфични телевизијски жанрови, попут музичких и рекламних спотова, знатно дугују генијалним идејама које је заступао и у својим радовима афирмисао овај аутор.

(Драјана Гавриловић, „Новосји” (Свети књије), 14. јануар 1999)

* * *

АМЕРИЧКА КЊИГА О ВОРКАПИЋУ

Недавно је у издању Силман-Џејмс Преса из Лос Анђелеса изашла књига Едварда Шпигела „Невиност ока: водич за филмске ствараоце”.

Ово је први пут да се у Сједињеним Државама једна књига посвећује филмовима, теорији и педагошком раду Славка Воркапића, познатог америчког и југословенског филмског ствараоца, теоретичара и педагога. На око 180 страница књиге богато илустроване цртежима и фотосима из својих и Воркапићевих филмова, Шпигел говори о Воркапићу као својој великој и трајној инспирацији у филмском стваралаштву. На једноставан и занимљив начин Шпигел приближава Воркапићеву теорију о визуелној природи филма младим филмским ствараоцима и студентима филмских школа. Поред навођења примера из класичних и савремених дела филмске уметности, детаљно описује и илуструје чувене Воркапићеве секвенце егзодуса и жетве из „Добре земље”, редитеља Сиднија Френклина, и битке из „Јованке Орлеанке” Виктора Флеминга.

Едвард Шпигел је познати амерички филмски и телевизијски редитељ, сценариста, продуцент и монтажер, професор филма на Универзитету Јужне Калифорније и Државном универзитету у Сан

Дијегу. Награђен је са три Еми награде, добио је две номинације за Оскара у категорији документарног филма, као и велики број других награда и признања.

Шпигел је један од Воркапићевих студената из педесетих година, на Универзитету Јужне Калифорније у Лос Анђелесу, када је Воркапић био шеф филмског одељења. Касније постаје и његов пријатељ. Веома успешно преводи Воркапићеве теоријске мисли и идеје у језик праксе и стваралаштва, тако да књига подсећа на својеврстан лексикон појмова.

Као подстрек и значајан извор информација, Едвард Шпигел наводи књигу „О правом филму”, која је објављена 1988. године у Београду, и у којој су сакупљени сви најважнији Воркапићеви чланци и есеји о филму. Поред великог међународног успеха Воркапићевог првог експресионистичког филма „Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413”, из 1927. године, на филмском фестивалу немог филма у Порденонеу (Италија), 1999. године, књига Едварда Шпигела „Невиност ока”, још једно је велико али заслужено признање нашем уметнику, ствараоцу и педагогу.

(Марко Бабац, „Политика”, 18. јануар 2002)

* * *

КЊИГА „ВИЗУЕЛНА ПРИРОДА ФИЛМА”

Поводом стогодишњице рођења нашег а у свету изузетно значајног уметника, теоретичара и педагога филма Славка Воркапића, у издању куће „Клио”, Факултета драмских уметности у Београду и Академије из Новог Сада објављена је књига „Визуелна природа филма”, коју је приредио професор Марко Бабац. Ово је први пут да су на једном месту објављени Воркапићеви теоријски чланци, јер Воркапић за живота није желео да објављује књиге о филму уз образложење да филм сам о себи најбоље говори. Осим десетак Воркапићевих чланака објављиваних по разним, углавном америчким филмским часописима („Какав би требао да буде наш филм”, „Покрет у филму”, „Филм као уметност”, „Кинематика, неки суштински прин-

ципи кинематографије”, „Плес и филм”...) ова вредна књига доноси и низ сећања Воркапићевих савременика, његову преписку са колегама, као и нека од његових предавања, документаристичким приступом осветљавајући личност и дело овог великог znalца и заљубљеника филма који је већи део свог радног и животног века провео као професор на Универзитету Јужна Калифорнија.

(В. Црњански, „Дневник”, 5. август 1994)

* * *

КЊИГА „О ПРАВОМ ФИЛМУ”

– Међу оним посебно значајним нашим људима који су боравали у свету тај свет изузетно обогатили налази се и Славко Воркапић, који је открио праву природу филма – рекао је на прекјучерашњој промоцији монографије о овом уметнику, теоретичару и педагогу филма, насловљеној „О правом филму” редитељ Боро Драшковић, истакавши Воркапићеву подвижничку мисију у ширењу културе, упоредивши га са оном Доситејевом. Драшковић, као један од рецензента ове монографије/ уџбеника (реч је о другом допуњеном и проширеном издању, двојезичном на српском и енглеском) коју је приредио професор Марко Бабац, истакао је Бабчеву изузетну улогу како у настанку ове књиге, тако и образовању генерација студената филма и мултимедијалне режије на новосадској Академији уметности, али и другим срединама.

По речима Бабаца, сигурно код нас најбољег познаваоца Воркапићевог дела, практичног и теоријског рада, ова књига је резултат покушаја да се прикупи све што је он (иза себе, иначе, није оставио ниједну књигу) написао и што је о њему забележено.

– Својим деловањем и размишљањима Воркапић се залагао за право на експеримент, ауторску слободу, личност редитеља као аутономног ствараоца, као и језик филма и његове поетске вредности – рекао је Бабац, подсећајући и на биографију Воркапића који је од сиромашног дечака из сремског села Добриница стигао до Холивуда. – Данас у филмовима та динамика, та енергија која се појављује, мо-

же на први поглед да изгледа да је то оно о чему Воркапић говори. Међутим, он говори о организацији кретања које ствара поетске слике. Ова данашња филмска јурњава без главе и репа нема никаквог смисла. Ништа не значи. Гледаоци тако када изађу из биоскопа потпуно су испражњени. Циљ савременог филма је да ноћну мору, хорор и ескапизам супротставе реалности – филм је тако страشان да публика која изађе у стварност само може да каже: господе боже, хвала ти што је овај свет у којем живим још увек најбољи свет. Некада се у филмовима бежало у хепиендове, како би умакли неком тада страшном свету. Сада од филмова у биоскопима или дивидијима, практично бежимо у стварност верујући да је она боља. Међутим, не треба бити песимистичан, јер како је Воркапић говорио, филм је још увек млада уметност, у пеленама је са својих сто и нешто година. А оне су ништа спрам хиљадугодишњих традиција других уметности. Филм има шансу да се развија, увек долазе млади људи и нове генерације које доносе и нове уметнике. И не мора сваки филм да буде велико дело, али таквим остварењима постоје неке назнаке, делови, које је рецимо и Воркапић сањао у својим теоријским размишљањима. Шансу видим у младима. Такође, у сиромашној средини из које је и сам Воркапић поникао постоји шанса да се рађају неке независне личности које не робују принципима како да се брзо и много заради, него како да изрази своју душу, како да изрази своју личност, како да причају о својим сновима. Највећи редитељи који су направили велике филмове су их практично одсањали: Фелини, Бергман, Тарковски, Буњуел... све су то аутори који причају своје приче.

На промоцији одржаној у холу Извршног веће АП Војводине говорили су као представници издавача монографије (прати је и ДВД са инсертима – филмским примерима) директор Завода за културу Војводине Тибор Вајда и продекан Академије уметности у Новом Саду Сениша Бокан.

(В. Црњански, „Дневник”, 9. децембар 2009)

* * *

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ПРОЗРЕО ПОКРЕТНУ СЛИКУ

Славко Воркапић (Добринци, Србија 1894 – Михас, Шпанија 1976),
тридесет година од смрти

Тридесетих и четрдесетих година прошлог века, Славко Воркапић, важећи за једног од најбољих холивудских монтажера, остварио је кулминационе секвенце у филмовима Џорџа Кјукора, Вилијема Велмана, Роберта Леонарда, Вилијема С. Ван Дајка, Френка Капре, Виктора Флеминга и других. За Воркапићеве „специјалне ефекте” Френк Капра је рекао да су унели „нешто ново, нешто маштовито у кинематографију, магију која је спашавала лоше, а уздизала добре филмове”.

Одбијање понуда да режира комерцијални филм у Холивуду, Воркапић је образложио на следећи начин: „Пристао сам да радим једино оно што је мени одговарало, а то су биле само поједине монтажне секвенце у филмовима, где сам могао и да експериментишем и да, понекад, пронађем неки оригиналан филмски израз.”

Првобитно сликар (школован у Београду, Будимпешти и Паризу), потом стручњак за монтажу, редитељ експерименталних филмова („Живот и смрт холивудског статисте бр. 9413”, „Фингалова пећина”, „Шума шумори”...), професор – један од најпознатијих предавача из области филма у Америци („Научио сам много више о филмском занату слушајући Воркапића него режирајући своје филмове”, каже Вилијем Фридкин), Воркапић је, надамне, творац једне од најконгруентнијих теорија филма.

Његово естетичко схватање није плод заноса и маште, што карактерише теоретичаре авангарде двадесетих година прошлог века, него усредсређеног проучавања природе филмског медијума и његовог непосредног чулног дејства: психичких и физиолошких процеса које подстиче у гледаоцу. Полазећи, дакле, од природе самог медија и особености људске перцепције а користећи открића Гешталт-психологије (Кофка, Колер), Воркапић је уочио аутохтоне принципе покретне слике, на основу којих је изградио принципе своје естетике.

Појму кинестезије, тј. кинестетичком дејству покретне слике, Воркапић је одредио кључно место у естетици филма. Кинестетичко

дејство покретне слике изазива у гледаоцу сензорно-моторну, кинестетичку реакцију, инервирајући његов мускулаторни систем и узрокујући, чак (висцеларне) промене у његовим унутрашњим органима.

Али, да би се проузроковао аутономно синематички доживљај „једне нове естетске врсте”, неопходно је да, осим што је специфично уприличен и снимљен, филмски приказ буде и монтиран на адекватан начин, тј. посредством кинестетичке организације „слика кретања” (ствари, бића, камере), чиме се – како сматра Воркапић – *превазилази њихов очигледни, буквални садржај и обојавање, вербално неиреводивим, трансцендентним евокацијама*. Једино на тај начин покретна слика може да се „уздигне” до естетско-уметничког нивоа. Разлог због којег се уметничка вредност у филму постиже тако ретко, а најчешће само у фрагментима, Воркапић је налазио у чињеници да већини филмова недостаје кинестетичко дејство, будући да су засновани на екстрасинематичким принципима, који важе за литературу и позориште.

Уз сва своја запажања и тврдње, Воркапић није био формалиста, како се често и погрешно тумаче његове идеје. Појам правог, истинског филма (*True Cinema*), за њега је значио не одбацивање, него синематичко трансформисање литерарног текста (сценарија) посредством кинестетичког организовања кретања камере, кретања у кадру, као и сучељавања самих кадрова.

Једна белешка Владе Петрића, најугицајнијег Воркапићевог теоријског следбеника, потврђује да се Воркапић борио за „филм као филм”, насупрот коришћењу овог медија као екстензије других уметности. У том приватном разговору са Петрићем, Воркапић је објаснио: „Иако филмску форму сматрам битним елементом филмске структуре, захтевам да, посебно у наративним филмовима, она треба да служи што бољем, импресивнијем и кинестетичнијем пласирању садржине, укључујући причу, дијалог, глуму, мизансцен, амбијентацију.”

(Злајко Паковић, НИН, 31. август 2006)

* * *

СРЦЕМ КРОЗ ЗИД УСПОМЕНА

Влада Петрић: Синеаста, естетичар, теоретичар и незаустављиви истраживач јокрејних слика, недавно јредставио дијитални есеј „Симфонија руку” и завршио своју јрву драму о Емили Дикинсон

Постоје људи који само на први поглед у туђе животе уђу тихо, неприметно, а док трепнете, већ су легенда. Од те врсте људи је Влада Петрић (Прњавор, 1928), свестрана а седмој уметности посебно привржена личност, која је постала легенда у животима многих генерација студената у Сједињеним Америчким Државама, Београду и овим нашим балканским просторима. Заправо, не само студената филма и уметности, већ и генерације читалаца „Политике”, која још увек добро памти његове критике објављиване 50-их на њеним страницама које је уређивала Радмила Бунушевац.

Иза овог синеасте, естетичара, теоретичара, дугогодишњег професора на Харварду (ту је дочекао пензију пре осам година, али је наставио са серијама предавања), и у Београду, марљивог и незаустављивог истраживача покретних слика, велико је и значајно дело и 55 година непрекидног рада! Превртљива природа уметности непресушни је извор његовог студиозног, савестног и систематичног делања, којем прилази страсно и без резерве.

Потврдило се то током ових пола века много пута, па и пре неколико дана, када је публици 54. Београдског фестивала документарног и краткометражног филма, Петрић приказао десетоминутни DV есеј „Симфонија руку” у три дигитална става, који је у целости посвећен филмском пиониру Славку Воркапићу и његовом концепту о визуелно-звучној филмској амалгамацији. Пошавши од уверења да је дигитални медиј као створен за овакву врсту визуелно-звучног изражавања, Петрић је понудио интригантан визуелни материјал, саткан од фрагмената слика италијанских ренесансних мајстора (на музику Џона Перцела), српских средњовековних фресака (на музику Стевана Ст. Мокрањца) и савремене фотографије (на музику Чарлса Мингаса). „Симфонија руку” је уједно и део пројекта, интимног DV есеја „Зид успомена” на којем Влада Петрић непрекидно ради, живећи на релацији Бостон-Београд.

– Моја теорија филма потиче из Воркијевих (тако су у Холивуду звали Славка Воркапића) естетских поставки, међу којима је најзначајнија његова идеја о „кинестезији-синестезији”, концепт на коме је заснована структура „Симфоније руку”. Он је најзначајнији филмски теоретичар, од кога сам – поред Ејзенштајна – научио више него од свих других који су размишљали и писали о овом изражајном средству. Као ретко ко, Ворки је своје теоријске и естетске концепте потврдио у конкретним остварењима, укључујући секвенце које је прaviо за многе холивудске редитеље током тридесетих и четрдесетих година прошлог века, каже Петрић. И не крије да је уверен како би данас Воркапић са одушевљењем пригрлио дигитални медиј, помоћу кога би његов смисао за ликовно уобличење кадрова и њихово кинестетичко сучељавање, дошао до још већег изражаја.

Један од великих Петрићевих доприноса филмској уметности и науци управо је вишедеценијско истраживање дела Славка Воркапића. Да ли је то мисија или опсесија?

– И једно и друго, плус и то што као теоретичар и стваралац сметрам да филм мора да превазиђе функцију пуке репродукције стварности, литературе, позоришта и других аспеката визуелно-звучног света. Због тога настојим да младим филмским теоретичарима и видео-ствараоцима помогнем да схвате суштину филма како ју је је објашњавао Ворки. Нажалост и на моје разочарање многи, чак и студенти овдашњих филмских школа, нису чули за Воркапића, каже Петрић и одговором нагони на ишчуђавање. Да ли је могуће да данашња генерација младих „филмација”, иначе „задојена” Холивудом, не зна за једну од важних личности у историји ове „фабрике снова”, јер Воркапић је годинама радио у студијима „Метро-Голдвин-Мајера”?

– Треба увек имати у виду да постоје два Холивуда, изричит је Петрић.

„Један – популарни, забављачки, чак и тривијални, који привлачи огроман број гледалаца и задовољава најнижи укус. И други – који с времена на време производи филмска ремек-дела, каква су стварали фон Штрохајм, Бастер Китон, Орсон Велс, и у који спада и Воркапић.”

Дигитални есеј „Симфонија руку” биће приказан током Петрићевог предавања о Славку Воркапићу у њујоршком Музеју модерне уметности крајем ове године. На исти начин моћи ће да се гледа и у

Студију за електронске медије Југословенске кинотеке, који је само једна од Петрићевих донација овој институцији. Сазнајемо, дужина интимног дигиталног есеја „Зид успомена”, на којем ради већ десет година, прешла је три сата („Сваки пут када помислим да је завршено, појави се нешто ново”), а Петрић открива да овај филм није предвиђен за приказивање пред великим бројем гледалаца, већ да се дистрибуира на начин на који се дистрибуирају и популаришу књиге.

СТИЖЕ ЛИ ДА ПИШЕ И ЗАВРШАВА ЗАПОЧЕТЕ КЊИГЕ УЗ ОВОЛИКО ФИЛМСКОГ ПОСЛА?

– Нажалост, због начина на који пишем, не верујем да ћу завршити ни трећину пројеката за које сам прикупио огроман материјал. Можда ће то учинити неко други, после мене, као што ја то чиним за Воркапића. Али, нешто сам успео управо да завршим – своју прву драму о Емили Дикинсон! Заправо, то је сценска реминисценција на монодраму „Лепотица Амхерст”, коју је моја супруга, глумица Дара Чаленић, играла у Југословенском драмском позоришт пре више од две деценије...

*(Дубравка Лакић, „Полиџика”
(Култура-уметност-наука), 7. април 2007)*

* * *

БОЖИДАР ЗЕЧЕВИЋ: МОНТАЖА ЈЕ ПРОМЕНИЛА СВЕТ

Нова књига филмског теоретичара Божидара Зечевића, својеврсни уџбеник „Српска авангарда и филм 1920–1932”

Удружење филмских уметника Србије представило је недавно књигу филмолога Божидара Зечевића „Српска авангарда и филм 1920–1932”.

Књига се састоји од Зечевићеве уводне историјско-теоријске студије и његовог избора текстова српских књижевника, уметника и аутора који припадају главном току европске авангарде, богато је илустрована фотографијама и репродукцијама од којих се неке први пут појављују у јавности, и представља својеврсни „уџбеник” који нам открива нашу културну и уметничку сцену с почетка века.

Овакав подухват, како Зечевић каже за „Новости”, припрема се целог живота:

– Активно, књигу сам радио у последњих годину дана. Написао сам релативно брзо оно што сам носио годинама, прочитавао, упо-ређивао. Српска авангарда, нарочито она рана, из двадесетих година прошлог века, фасцинирала ме је својом светском димензијом, блиском повезаношћу са три главна авангардна тока у Европи: париским визуалистима, немачким експресионизмом и руским уметничким експериментом пре, у току, и после револуције. Личности као што су Бошко Токин, Станислав Винавер, Растко Петровић, Станислав Краков, Милош Црњански и браћа Мицић водили су авангарду равноправно са Кандинским у Минхену, Лисицким и Маљевичем у Русији, Аполинером, Жакобом и Пикасом у Паризу, а да не говоримо о надреалистима који су Београд уздигли међу водеће центре књижевног стварања. Њихов је дух био космополитски, авангардан, али инспирација српска, укореењена у народном генију и архетипима балканског поднебља. Цела српска авангарда, како је најбоље показао Растко Петровић, први наш надреалист, потиче из духа наше народне књижевности, из заумне метаморфозе и инвенције, из ирационалног и сновиоког.

„Српска авангарда и филм 1920–1932” метафорично се може читати и као омаж филмској монтажи, чији се принцип устоличео тих година као доминанта у обликовању „естетског процеса” у готово свим врстама уметности – књижевности, позоришту, филму.

– Филмска монтажа апсолутно је била планетарно откриће, једна од највећих револуција у уметности која је променила свет. Како су показали, пре свега редитељи Сергеј Ејзенштајн и Дзига Вертов, а затим теоретичари Шкловски, Лотман и Ејхенбаум, монтажа у филму била је откриће унутрашњег, поетског говора у човеку, кога су познавали још Хомер и Пушкин. О том „оку ума”, које гледа кроз монтажу различитих покретних слика писали су у исто време, дакле раних двадесетих година, Бошко Токин и Славко Воркапић, а на делу показивали зенитисти – Мицићев „Радио-филм” из 1922. није ништа друго до „монтажа атракција”, на коју је Ејзенштајн дошао тек следеће године, а у филму тек 1925!

Главни „јунаци” књиге су српски интелектуалци Славко Воркапић и Бошко Токин, париски ђаци који су открили прву аутентичну везу између филма у уметничке авангарде – Воркапић је створио блиставу каријеру у Холивуду, а Токин се вратио у Београд као аутор прве српске естетике филмске уметности, објављене у Паризу 1920...

– Ова два Земунца, из чувене гимназије, Гатеровог биоскопа и са гардошких пленера, затим расни и одушевљени Београђани из година пред Први светски рат, постали су весници филмске авангарде не само у Паризу, где су се нашли као избеглице 1916–1920, него и преко Океана, у холивудској „фабрици снова”. Чаплин је у својој холивудској вили приредио премијеру Воркапићевог „Холивудског статисте”, чију је пројекцију лично пратио на својим оргуљама. Данас то вече, коме је присуствовала цела холивудска елита, сматрају премијером авангарде у Америци.

Поетика кинематографа

– Винавер још 1920. објављује своју „Поетику кинематографа”, која у потпуности негира представљачки карактер филмске слике, а наглашава њен метафизички карактер, што је масиван наговештај целе нове епохе у филму, која је започела са Базеном и француским новим таласом после три деценије – објашњава Зечевић. – Српски аванградисти нису били епигони, већ су у приличној мери антиципирали ток светских догађаја. Винавер је, уз Токина и Воркапића, родоначелник нашег данашњег алтернативног филма, који није друго до продужетак авангарде.

Ипак, ни Воркапић у Холивуду ни Токин у Београду нису били срећне руке, истиче наш саговорник:

– Авангарда није ни стигла до масовног биоскопа, а филм је скрећу у воде индустрије и комерцијале, где се и данас налази. Воркапић се укључио у филмску индустрију и доцније постао чувени професор филма, Токин је постао први српски филмски критичар, што ни данас није неко уносно, него често и штетно занимање: после рата Токин је три и по године робијао у „Забели”, јер је писао филмску критику за време окупације! Забрањено му је да уопште говори о филму и дуго је живео само од превођења. Данас се о Воркапићу, првом

високошколском професору филма у Америци, легендарном „гуруу” кога су слушали Кјукор, Капра, Де Мил и млади Фридкин и Хол, преко њих Лукас и Спилберг, знамо нешто више, а о Токину готово ништа, иако је његово дело не само авангардно него и чудесно.

Божидар Зечевић, филмолог који је сачувао историју српског филма, али и био међу онима који су је стварали (био је први уредник Филмфорума СКЦ-а у Београду, у времену када је кроз њега дефиловала домаћа и светска авангардна елита, координатор „Априлских сусрета” када су ту гостовали Рене Клер, Копола, Милош Форман, Сем Пекинпо, Кшиштоф Кишловски...), наглашава у својој књизи оно што је 1929. писао Драган Алексић, први српски дадаиста и духовни сабрат Токина, који је са њим режирао филм „Будибогснама или качаци у Топчидеру”:

– Београд је филм. Филм живи у Београду, као Београд у филму. Сваки филм има нешто од Београда, јер Београд и није варош него филм.

Филмско писање

Зашто су чињенице о српској авангарди дуго биле потискиване и прећуткиване, Зечевић образлаже тиме што је та авангарда била изворно српска:

– То је била авангарда онда кад други у Европи нису о томе знали, нити хтели да знају ишта. На пример Крлежа. А најузбудљивија је била веза књижевне авангарде са новом уметношћу, филмом. Појава филма изменила је модерну књижевност. Двадесетих година, у делима Петровића и Црњанског, нарочито Станислава Кракова, јавља се такозвано „филмско писање”, као у свету у делима Деблина и Дос Пасоса. Деблинов „Берлин, Александарплац” коначно је нашао свог редитеља тек са Фасбиндером.

(Р. Радосављевић, „Новосџи”, 23. фебруар 2014)

* * *

НАЈПОПУЛАРНИЈИ ЧОВЕК ХОЛИВУДА Г. СЛАВКО ВОРКАПИЋ ДОЛАЗИ У МИТРОВИЦУ

Г. Воркапић је израдио најјефтинији филм

Митровица, 22 јуна – Познато је, да данас готово све модерне државе имају своју развијену филмску индустрију. Код нас је ту акцију повео још 1929 године равно из Холивуда наш суграђанин г. Славко Воркапић, чији родитељи и рођаци и данас живе у Митровици и у сталној су вези са г. Воркапићем. Почетком јула долази у нашу државу г. Воркапић да би поново размотрио могућности за оснивање филмске индустрије у земљи. Меродавни ће г. Воркапића у том настојању помоћи.

Г. С. Воркапић је још 1915 године напустио овај крај и отишао на сликарске науке у Пешту, Минхен и Париз. У Паризу је добио прву награду „Гран При”. Год. 1918 отишао је у Америку, где је једно време радио и код Пупина, а био је и цивилни авијатичар. Говори десет језика. Он је писао и издавао разне часописе и листове. У једном филму играо је улогу Наполеона. Године 1926 када је већ постао популарни филмски стручњак Холивуда створио је филм, који је стојао свега 87 долара и 21 цент. Тим си је отворио пут слави. Режирао је неке филмове код Парамунта, затим га је откупио РКО, док коначно није „пустио сидро” код МГМ, где је директор одељења за специјалне техничке ефекте. Ту је режирао готово најбоље филмове МГМ-а, као „Бели јоргован”, „Антонио Адверзо”, „Добра земља” и др. режирао је око 150 првокласних филмова, где је нарочито технички део доминирао.

Г. С. Воркапић је за време свога одмора добио ангажман у Лондону за снимање монументалног филма „Лекарска дилема”. У Митровици се долазак суграђанина г. Воркапића очекује с највећим нестрпљењем.

(„Срем”, Сремска Митровица, 23. јун 1939)

* * *

СРБИН УМЕТНИК У АМЕРИЦИ

Син нашег присташе г. Петра Воркапића, а брат председника котарског суда у Митровици г. Ранка Воркапића Славко Воркапић налази се у Америци као сликар. Он је тамо постао уметник првог реда. „Јединство”, које излази у Лос Анђелосу, бр. 8. од 30 априла ове године, доноси о њему ово: „Славко Воркапић. Познати наш уметник Славко Воркапић на последњој изложби слика у Hollywoodу добио је најбољу оцену, а недавно је именован као главни референт уметности за гласовиту „Метро-Филм” организацију.

Радујемо се успеху овога нашег младог уметника.

(„Србија”, Митровица /Срем/, 24. мај 1922)

* * *

КОМЕМОРАЦИЈА СЛАВКУ ВОРКАПИЋУ

Јуче на Факултету драмских уметности у Београду

На београдском Факултету драмских уметности јуче је одржан комеморативни скуп студената и наставника посвећен недавно преминулом Славку Воркапићу. О животу и раду професора и редитеља Воркапића говорио је његов бивши асистент, професор факултета Сава Мрмак. На скупу је предложено да се Славку Воркапићу посмртно додели златна медаља Универзитета уметности.

(М. Р., „Политика”, 17. новембар 1976)

* * *

СЛАВКО ВОРКАПИЋ – IN MEMORIAM

Са дубоким жаљењем морамо да кажемо збогом Славку Воркапићу, који је преминуо од срчаног удара за време посете свом сину у Шпанији. Прави пријатељ света филма, имао је две љубави: сликарство и филм, и успео је да истраје у верности према обема.

Док је студирао сликарство у Паризу, Славко се заљубио у америчке филмове. Дошао је у Холивуд да учи медијум и да сазна оно о чему се у школама тог времена није учило.

Случајно, Славкова скица за портрет Алис Тери, која је била изложена у излогу једне фотографске радње, послужила је за његов улазак у филм. „Одлично”, рекао је Рекс Инграм, редитељ и муж глумице, када је видео слику. „Шта вас је довело овамо?”, упитао је Славка. „Уметност филма.”

„Уметност, до ђавола! Филм није уметност: то је индустрија!”

„То је уметност сутрашњице”, дошао је непоколебљив одговор.

Импесиониран овим одлучним и одређеним одговором младог човека, Инграм је ангажовао Славка као Наполеона Бонапарту у „Scaramouche-u”. Овај успех није га поколебао у његовом дугорочном циљу да докаже да је филм уметност... много више од брзе акције и низа бекстава.

Приближно од 1930. године, Славко је држао предавања члановима Америчког удружења сниматеља. Филм је видео као потенцијални уметнички медијум кретања и ритма, који су основни елементи. Славкове идеје увек су биле испред свог времена. Његов „Живог и смрт холивудског статисте” био је први експресионистички филм направљен овде. Када су Чаплин и Фербанкс видели филм и, када им се допао, Славко је постао познат и почео је да ради за студије.

Славкове монтаже, богате по инвенцији, маштовитости и ритму, утицале су на више од једне генерације филмских стваралаца. Филмови, као што су: „Crime Without Passion”, „Mr. Smith Goes to Washington”, „Meet John Doe”, „Firefly”, „Boys own”, „Romeo and Juliet”, „Test Pilot” и „Joan of Arc”, имају на шпици натпис – монтажа Славко Воркапић.

Позван од стране USC (University of Southern California, прим. прев.) за шефа филмског одељења, Славко Воркапић је био први који је применио најновија открића у истраживању визуелне перцепције и Гешталт психологије на изучавање филма. Он је истакао кинестетичку снагу филма. Његов чланак „За прави филм” био је јединствен по својој продорној проицљивости. Сниматељ Конрад Хол (Conrad Hall), који је био његов студент, рекао је: „Говорио је о филму као уметности, и тиме нас је прожео.”

Артур Најт (Arthur Knight) је писао: „За филмског ствараоца-практичара, Воркапићево излагање о разликама између онога што видимо и онога што види камера, могло би се одмах применити.”

Славко је увек осећао дуг према својим студентима да објасни истинску природу медијума, како би за себе открили задовољство стварног филмског стваралаштва. Једном је написао: „Многи млади филмски ствараоци осећају да је настала криза у филмској уметности. Могло би се десити да у овим предавањима пронађу пут ка излазу из кризе.”

Вероватно би најбоља синтеза његових уверења била изјава: „Вредности филма налазе се у организацији кретања и истовременом стварању значења... екстензија плеса у смислу организације природних кретања, кореографије кретања – то би могла да буде уметност филма.

На крају, Славко је обогатио Холивуд, свет, и живот оних који су пратили његових „Десет предавања о визуелној природи филмског медијума”.

(Џон Хофман, „Cinemeditor”, 20. октобар 1976)

ИЛУСТРАЦИЈЕ III

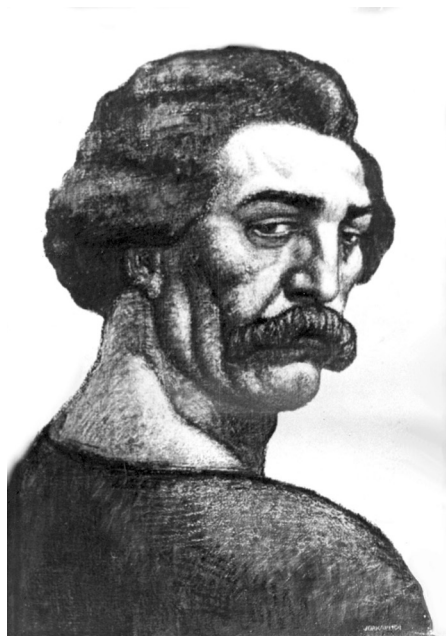

Аутопортрет (1933)

Славко Воркапић на цртежу
Томислава Сухеџког (2001)

Портрет Вука Мандушића (1917)

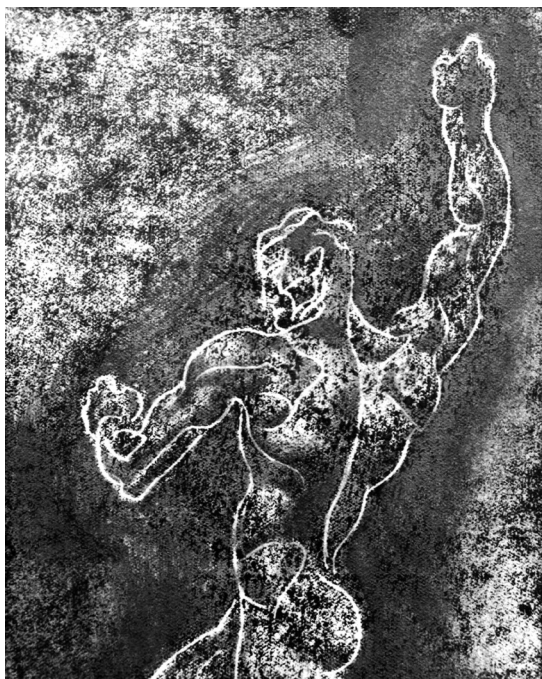

Портрет пријатеља Бошка Токина

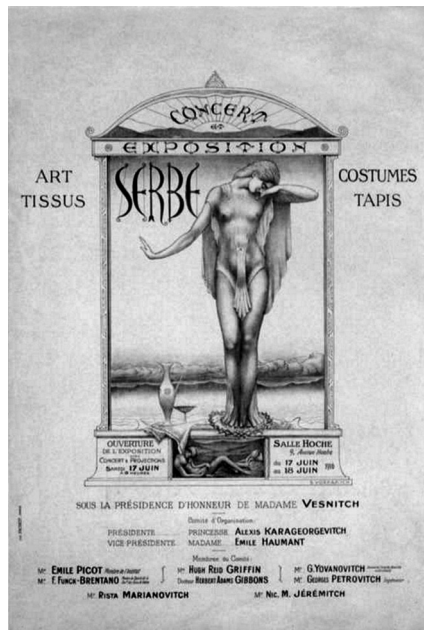
sv

„Глава девојке” (1933)

„Мушки акт” (1933)

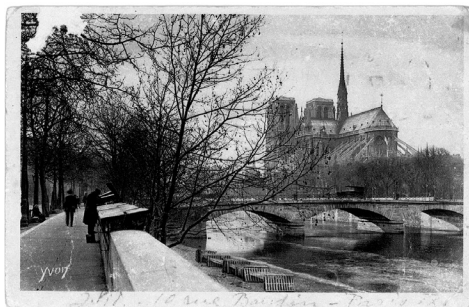

Воркапићев плакат за Српски концерт и изложбу у Паризу (1916)

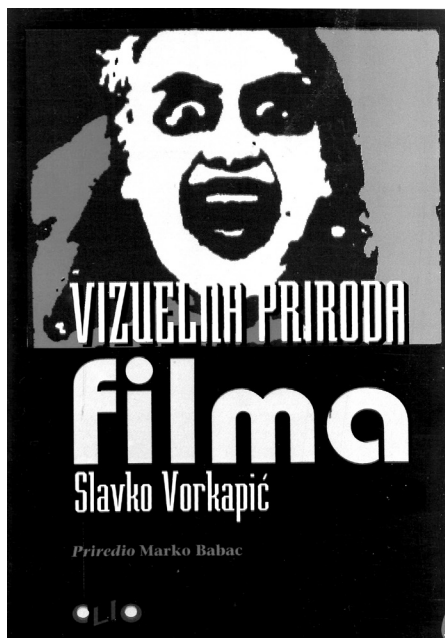
„Младић на коленима” - цртеж на керамичком тањиру (1918)

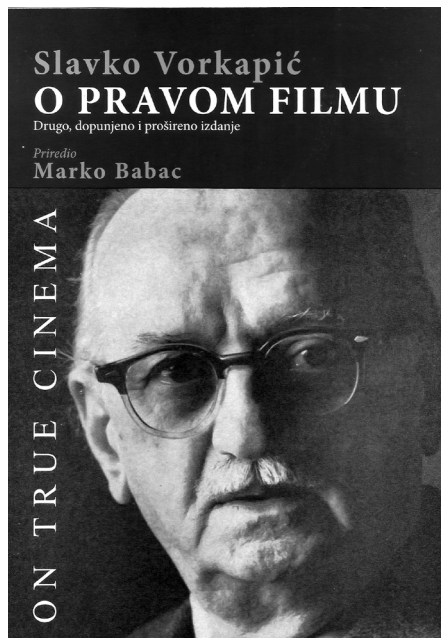
Разгледница париских пријатеља
упућена Милану Воркапићу (1926)

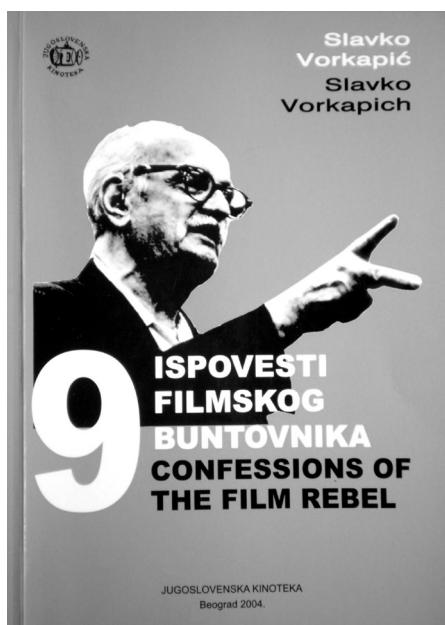
Шпица филма „Москва узвраћа ударац”
(америчка верзија, 1942)

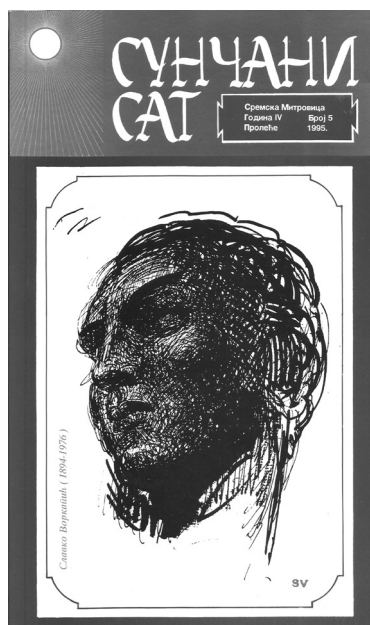
„Визуелна природа филма” 1994)

„О правом филму” (2009)

„Исповести филмског бунтовника” (2004)

Часопис „Сунчани сат” (1995)

Венчање Славка Воркапића и Денизе Сентоуз у
Санта Барбери (1929)

Славко са снајом Лин, сином Едвардом и
кћерком Миром, Беверли Хилс (1972)

Едвард (Славомир) и Лин Воркапић са
сином Димитријем (1974)

Славкова унука Даница и кћерка Мира

Брат Милан Воркапић
(1884–1941)

Гробница породице Воркапић у
Сремској Митровици

САДРЖАЈ

Споменар за Воркија (<i>Марко Косџић</i>)	5
ИЛУСТРАЦИЈЕ	9

НАШ ВОРКИ

Митровачки дани Славка Воркапића	13
Ворки је имао и брата Милана	21
Славкова посвета брату Ранку Воркапићу	25
Три цртице о Славку Воркапићу	28
«Ханка» наш први филм у Кану	32
Жена изазовне и фаталне лепоте	35
Воркапић у граду своје младости	39
Први познати видео запис са Славком Воркапићем	42
Славко Воркапић у филму, што и Тесла у физици	45
Воркапић му био вечна тема и узор	50
ИЛУСТРАЦИЈЕ I	53

ДРУГИ О ВОРКИЈУ

Славољуб Славко Воркапић 1894-1976 (<i>Михаило Видаковић</i>)	69
Slavko Vorkarić 1894-1976 (<i>Dušan Stojanović</i>)	81
Писмо Ранка Воркапића Милану Костићу	83
Ранко Воркапић, правник, добротвор 1881-1931 (<i>Предрај Пузић</i>)	87
Славко Воркапић, у славу филмске уметности (<i>Марко Бабац</i>)	89
Погоди ко долази на вечеру (<i>Марко Косџић</i>)	93

Сава Шумановић и пријатељи пишу митровачком другу (<i>Весна Буројевић</i>)	109
Стихови Ђорђа Глумца о Славку Воркапићу (<i>Сјаниша Војиновић</i>)	112
Цртеж на керамичком тањиру (<i>Светлана Субашић</i>)	116
Ликовни почеци чувеног Сремца (<i>Гордана Крстић-Фај</i>)	118
Сусрет са Славком Воркапићем (<i>Петар Милошевић</i>)	122
Први Оскар и Воркапић (<i>Драјан Цакић</i>)	123

СПОМЕН-ПЛОЧА И БИСТА

Воркија има ко да слави (<i>Душан Познановић</i>)	127
Реч приликом откривања спомен-плоче у Добринцима (<i>Марко Бабац</i>)	129
Темпераментни уметник (<i>Марко Бабац</i>)	134
Доследан до краја (<i>Владимир Пејрић</i>)	232
Сликарство Славка Воркапића (<i>Тијана Палковљевић</i>)	140
Воркапић у крвотоку (<i>Боро Драшковић</i>)	146
Прави Сремац (<i>Даница Аћимовић</i>)	149
Икона светског филма (<i>Душан Познановић</i>)	151
Реч на откривању бисте Славка Воркапића у Руми (<i>Драјан Цакић</i>)	153
ИЛУСТРАЦИЈЕ II	157

ВОРКИ ТИМ

Кратка биографија Ворки тима (<i>Драјан Цакић</i>)	169
Mister Vorku, међународни фестивал филмске уметности (<i>Драјан Цакић</i>)	173
У славу и част великог Воркија (<i>Душан Познановић</i>)	177
Кад хоби прерасте у професију (<i>Душан Познановић</i>)	180
Учитељ и извор инспирације (<i>Душан Познановић</i>)	182
Трагом монтаже Славка Воркапића (<i>Душан Познановић</i>)	184
Мој сусрет са Менцлом (<i>Драјан Цакић</i>)	186
Славко Воркапић се враћа кући (<i>Душан Познановић</i>)	188

ПРИЛОЗИ

Филмографија Славка Воркапића и најважнији теоријски огледи (<i>Драјан Цакић</i>)	195
Избор из штампе	197
Славко Воркапић – In memoriam (<i>Дон Хофман</i>)	217
ИЛУСТРАЦИЈЕ III.	221

Душан Познановић
СЛАВКО ВОРКАПИЋ – НАШ ВОРКИ

Издавачи

Архив Војводине, Нови Сад
НФЦ Кино клуб Vorky Team, Рума

За издаваче

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине
Драган Цакић, председник Управног одбора Ворки тима

Припрема

Павле Бајазет

Штампа

САЈНОС, Нови Сад

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-6178-122-3

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
791.6:929 Vorkarić S.

СЛАВКО Воркапић - наш Ворки / [приредио] Душан
Познановић. - Нови Сад : Архив Војводине ; Рума :
НФЦ Кино клуб Vorky Team, 2024 (Нови Сад : Сајнос).
- 233 стр. : илустр. ; 24 см. - (Библиотека Посебна из-
дања / Архив Војводине, Нови Сад)

Тираж 300. - Стр. 5-7: Споменар за Воркија / Марко Костић.
- Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-6178-122-3

а) Воркапић, Славко (1894-1976)

COBISS.SR-ID 141240329